

EKSPERIMENTALNI PROGRAM
ZDRAVSTVENOG ODGOJA I
OBRAZOVANJA
ZA OSNOVNE ŠKOLE

(Konačni prijedlog)

Nositelj: Udruga GROZD – Glas roditelja za djecu

Zagreb, travanj 2006.

PREDGOVOR

Prijedlog eksperimentalnog programa zdravstvenog odgoja i obrazovanja u osnovnim i srednjim školama izrađen je prema propozicijama utvrđenima u natječaju koji je raspisalo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske 23. veljače 2006. godine.

U izradi programa sudjelovali su znanstvenici i stručnjaci iz tematskih područja utvrđenih natječajem u suradnji s nastavnicima odnosno stručnjacima iz školske prakse. Programi su usklađeni s temeljnim načelima Hrvatskog nacionalnog obrazovanog standarda (HNOS-a).

Za ove je programe predviđen malen broj nastavnih sati, no stručnjaci koji su izrađivali program prišli su mu s puno pozornosti znajući da se u dobroj korelaciji s drugim programima i izvanškolskim aktivnostima, s uključivanjem roditelja i lokalne zajednice može njegov učinak pojačati i ostvariti željena odgojno-obrazovna postignuća.

POPIS AUTORA

- Marijana Bastić, prof., OŠ Rudeš, Zagreb
- Marija Cahunek-Žunec, prof., Odjel ovisnosti, KB "Sestre milosrdnice", Zagreb
- dr.sc. Dubravka Ciliga, Kineziološki fakultet, Zagreb
- Martin Ćuk, dr.med., Klinika za pedijatriju, KB "Sestre milosrdnice", Zagreb
- mr.sc. Marija Ćurlin, Medicinski fakultet, Zagreb
- mr.sc. Renata Glavak, Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar", Zagreb
- Domagoj Gregov, učenik 2. razreda XV. gimnazije, Zagreb
- mr.sc. Vesna Hercigonja Novković, Poliklinika za neurologiju i psihijatriju, Zagreb
- Ladislav Ilčić, prof., udruga "GROZD", Zagreb
- Damir Jagačić, prof., Univerzalna športska škola JUNIOR, Varaždin
- prof.dr.sc. Dubravka Kocijan Hercigonja, dr.med., Edukacijsko rehabilitacijski fakultet, Zagreb
- doc.dr.sc. Željko Krznarić, dr.med., KBC Zagreb, Medicinski fakultet, Zagreb
- Nenad Marković, prof., Zagreb
- dr.sc. Renato Matić, Visoka policijska škola, Zagreb
- doc.dr.sc. Tonči Matulić, Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb
- Kristina Pavlović, prof., V. gimnazija, Zagreb
- Suzana Perinčić, dr.med., specijalistička ambulanta za ginekologiju i porodništvo, Zadar
- doc.dr.sc. Ljubica Pribanić, Edukacijsko rehabilitacijski fakultet, Zagreb
- mr.sc. Snježana Šalamon, ZJZ grada Zagreba, Služba za prevenciju ovisnosti, Zagreb
- doc.dr.sc. Iris Tićac, Odjel za filozofiju Sveučilišta u Zadru
- dr.sc. Darija Vranešić, Vitaminoteka d.o.o., Zagreb, Hrvatska udruga za boljitak prehrane
- Konzultant:
- prof.dr.sc. Nivex Koller Trbović, Edukacijsko rehabilitacijski fakultet, Zagreb

SADRŽAJ

	Str.
Naslov	
Predgovor	1
Popis autora	2
Sadržaj	3
	4
1. Uvodna polazišta programa	
1.1. Važnost i potreba zdravstvenog odgoja i obrazovanja	
1.2. Važnost zdravstvenog odgoja i obrazovanja za cjeloživotno učenje	6
1.3. Uvodna polazišta programa po područjima	
1.3.1. Kvaliteta života	
1.3.2. Ljudska spolnost	
1.3.2.1. Vrijednosna supstancija spolnoga odgoja	
1.3.2.2. Transverzalne vrijednosti ljudske spolnosti i spolnoga odgoja	
1.3.2.3. Pristup spolnome odgoju: spolni odgoj kao dio cjelovitog odgoja	
1.3.3. Prevencija ovisnosti	
1.3.4. Kultura društvene komunikacije	
1.3.5. Prevencija nasilničkog ponašanja	
1.4. Bitne vrijednosti odgoja	
2. Opći cilj programa	17
3. Struktura programa	
3.1. Povezanost i fleksibilnost unutar programa	17
3.2. Povezanost s ostalim nastavnim programima	
4. Metodička usmjerenost programa	
4.1. Dobra metodička usmjerenost: ključ učinkovitosti programa	18
4.2. Preporuke za metodičku izvedbu programa	
4.3. Dodatni metodički postupci predviđeni programom	
4.4. Specifične preporuke obzirom na dob i spol djece	
4.5. Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	
5. Mogućnosti ostvarivanja programa	
5.1. Ostvarivanje unutar sata razredne zajednice	26
5.2. Ostale mogućnosti ostvarivanja programa i suradnje	
5.3. Suradnja s roditeljima	
6. Usklađenost programa sa zakonima i nacionalnim strategijama	
6.1. Usklađenost programa s postojećim zakonima i propisima	27
6.2. Usklađenost programa s nacionalnim programima i strategijama	

7.	Razrada programa za osnovnu školu	28
7.1.	Popis modula/tema po razredima	
7.2.	Razrada programa za peti razred osnovne škole	30
7.2.1.	Polazišta programa za 5. razred	
7.2.2.	Cilj programa za 5. razred	
7.2.3.	Razrada modula (tema) za 5. razred	
7.2.4.	Očekivani rezultati za 5. razred	
7.2.5.	Popis tema za rad s roditeljima na roditeljskim sastancima u 5. razredu	
7.3.	Razrada programa za šesti razred osnovne škole	43
7.3.1.	Polazišta programa za 6. razred	
7.3.2.	Cilj programa za 6. razred	
7.3.3.	Razrada modula (tema) za 6. razred	
7.3.4.	Očekivani rezultati za 6. razred	
7.3.5.	Popis tema za rad s roditeljima na roditeljskim sastancima u 6. razredu	
7.4.	Razrada programa za sedmi razred osnovne škole	55
7.4.1.	Polazišta programa za 7. razred	
7.4.2.	Cilj programa za 7. razred	
7.4.3.	Razrada modula (tema) za 7. razred	
7.4.4.	Očekivani rezultati za 7. razred	
7.4.5.	Popis tema za rad s roditeljima na roditeljskim sastancima u 7. razredu	
7.5.	Razrada programa za osmi razred osnovne škole	67
7.5.1.	Polazišta programa za 8. razred	
7.5.2.	Cilj programa za 8. razred	
7.5.3.	Razrada modula (tema) za 8. razred	
7.5.4.	Očekivani rezultati za 8. razred	
7.5.5.	Popis tema za rad s roditeljima na roditeljskim sastancima u 8. razredu	
8.	Vrednovanje i samovrednovanje (evaluacija)	80
8.1.	Evaluacija s pozicije nastavnika	
8.2.	Evaluacija s pozicije učenika	
8.3.	Evaluacija s pozicije roditelja	
9.	Materijalni, financijski i kadrovski uvjeti	81
9.1.	Materijalni uvjeti	
9.1.1.	Učionica	
9.1.2.	Nastavna sredstva i pomagala	
9.2.	Financijski uvjeti	
9.2.1.	Troškovi za nastavna sredstva i pomagala	
9.2.2.	Financiranje rada nastavnika	
9.2.3.	Troškovi edukacije i stručnog usavršavanja nastavnika	
9.2.4.	Ostali troškovi	
9.2.5.	Procjena broja sati rada nastavnika tjedno u provođenju programa	
9.3.	Kadrovski uvjeti	
9.3.1.	Sustav stalnog voditelja	
9.3.2.	Nastavnici/voditelji programa i vrsta stručne spreme	
9.3.3.	Stručne kompetencije nastavnika za izvođenje programa (profesionalni razvoj)	
9.3.4.	Ostale kompetencije nastavnika (osobni razvoj)	
9.3.5.	Supervizija i suradnja nastavnika	
10.	Literatura koja je korištena u izradi programa	85
11.	Literatura koja se preporuča nastavnicima	91

1. UVODNA POLAZIŠTA PROGRAMA

1.1. Važnost i potreba zdravstvenog odgoja i obrazovanja

Napretkom tehnike, a napose razvojem medija, informacije su postale svima dostupne, a njihov utjecaj na izgradnju životnih predodžbi, stavova i vrijednosti ogroman, i to osobito kod mladih ljudi. Mediji su mladima prvi i najznačajniji izvor informacija o mnogim, za njih i njihov razvoj, važnim životnim pitanjima. To se odnosi prvenstveno na časopise, televiziju, video i internet. Jasno je da izvorima tih informacija nisu prioriteti kvaliteta i istinitost informacija te sretno odrastanje mladih u zrele i odgovorne osobe, pa tako niti očuvanje tjelesnog i duševnog zdravlja i kvalitete života već, nažalost, zarada odnosno profit.

U takvom kaosu informacija dominantan postaje trend. Mlada osoba često ne zna što treba misliti, kakve stavove treba zauzeti i kako se ponašati, pa slijedi grupu vršnjaka kako bi se od nje osjetila prihvaćenom. Misao "kako rade svi, tako ću i ja" daje mladoj osobi određenu sigurnost i potvrdu da je njezino ponašanje dobro. U svemu tome vidljiv je nedostatak svijesti i hrabrosti za donošenje slobodnih, osobnih i odgovornih odluka.

Tradicionalni nositelji odgoja (obitelj, škola, crkva) imaju, nažalost, sve manji utjecaj na odrastanje i izgradnju vrijednosti kod mladih. Mladu osobu svakako najviše vole njezini roditelji. Međutim, oni provode u prosjeku malo vremena sa svojom djecom i malo s njima razgovaraju, još od ranog djetinjstva. Kada dođe vrijeme puberteta sa svojim novim "škakljivim" pitanjima, onda još i manje. Nedefinirane poruke poput "pamet u glavu!" ili "pazi što radiš!" odražavaju činjenicu da roditelji često ne znaju niti kako niti o čemu da razgovaraju sa svojom djecom. Kada su oni bili mladi, neki su se stavovi podrazumijevali i oni nisu imali potrebu razmišljati o njima, a sada se teško nose s današnjim izazovima. Jedan je novinar u jednom dnevnom listu nedavno napisao da bi mnogi roditelji mogli nositi majicu s natpisom "Ne slijedite me, i ja sam se izgubio!".

Teme koje su važne za osobno odrastanje i izgradnju mladih ljudi obrađuju se, doduše, u mnogim školskim predmetima, ali ti sadržaji ostaju više-manje na razini informacije, uglavnom zbog zahtjevnog nastavnog programa i nedostatka vremena odnosno nemogućnosti za odgojni i osobni pristup.

Stoga, kada govorimo o odnosu između mladih i odraslih osoba, moramo reći da mladi ljudi često nemaju dovoljno prilike niti s kim, niti gdje, niti kada razgovarati o svojim osobnim pitanjima i problemima s kojima se svakodnevno susreću. Za razgovor im preostaju jedino njihovi vršnjaci, njihovi prijatelji, koji, kako i istraživanja pokazuju, uz medije igraju najvažniju ulogu u oblikovanju njihovih stavova i ponašanja.

U opisanoj situaciji u kojoj se prosječni mladi čovjek danas nalazi, potreba odgojnog djelovanja i osobnog pristupa postala je mnogo veća nego prije. Zapravo je takav pristup postao nužan da bi se mlada osoba mogla snaći i da bi postala sposobna izgraditi svoje stavove i donositi slobodne i svjesne odluke o vlastitom ponašanju. Mlada osoba je na neki način žrtva jer često ne postoji nitko tko bi joj pomogao da se razvije u zrelu osobu koja bi se znala samostalno i odgovorno postaviti prema životnim izazovima. U našem društvu ne postoji sustavna i cjelovita briga o kvaliteti, točnosti i povezanosti informacija i kako će one u odgojnom smislu djelovati na djecu i mlade.

Rezultat svega toga je upuštanje mladih ljudi, adolescenata, u nezrela i rizična ponašanja na mnogim područjima koja su često međusobno povezana. Na taj način često ugrožavaju svoje tjelesno, društveno i socijalno zdravlje te značajno smanjuju kvalitetu svog života. Mlada osoba se ne boji opasnosti. Njoj je zdravlje nešto samo po sebi razumljivo, brojke i statistike tiču se nekog drugog a ne nje. Neugodno je iznenađena ako dođe do posljedica, od kojih su najočitije one na tjelesnom planu, ali jednako tako bolne su i one druge, na emocionalnom, psihičkom planu: "slomljena srca", gubitak sigurnosti u sebe, gubitak samopoštovanja, osjećaj iskorištenosti, nedostatak optimizma.

Iako su fizičke posljedice zaista velik problem, posljedice na psihičkom planu i na planu cjelovite sposobnosti mladih ljudi da postignu potrebnu zrelost i ostvare se kao osobe, iako se o njima manje govori, još su veće i značajnije.

Situacija s mladima i njihovim odgojem za temeljne ljudske i civilizacijske vrijednosti, među kojima zdravlje ima važno mjesto, izravno je i čvrsto povezana s općom situacijom u društvu i razvojem društva u cjelini.

Nakon svega navedenog jasno je da je veoma potreban svaki potez koji ide u smjeru sustavnog i cjelovitog odgoja i obrazovanja mladih ljudi u cilju njihovog sretnijeg odrastanja u zrele i odgovorne osobe, a time i u cilju razvoja kvalitetnog društva. Uvođenje programa zdravstvenog odgoja i obrazovanja u škole jedan je od takvih poteza koji, kao takav, ima pred sobom veliku priliku i veliku odgovornost za mlade ljude i za društvo u cjelini.

Zdravstveni odgoj i obrazovanje mladih ljudi od velike je potrebe i važnosti, no jednako je važno i to kakav će taj odgoj i obrazovanje biti, tko će ga provoditi i kakav će biti njegov utjecaj na znanje, vještine, sposobnosti, stavove, vrijednosti i – kao najvažnije – na ponašanje mladih ljudi sada i u budućnosti.

Ovaj program, iako obiluje svim potrebnim obrazovnim sadržajima, naglasak stavlja na odgoj jer polazi od zdravlja kao vrijednosti (težnje) i kao temeljnog odgojnoga cilja u Hrvatskoj. Stoga je težište interpretacije sadržaja na stjecanju stavova o zdravlju i zdravom življenju. U programu je naglašena potrebitost razvoja svih razina svijesti kod učenika o svim dimenzijama zdravlja: tjelesnoj, emocionalnoj, mentalnoj, društvenoj i duhovnoj. Pristup u programu je afirmativan jer zdravlju daje puno veću vrijednost od puke odsutnosti bolesti i nemoći. U programu najviši standard predstavlja voljni aspekt odnosno zalaganje za zdravo življenje, što podrazumijeva sve prevencije.

1.2. Važnost zdravstvenog odgoja i obrazovanja mladih za cjeloživotno učenje

Danas, zbog ubrzanog povećanja znanstvenih spoznaja i razvoja novih tehnologija stalno se povećava količina znanja koju učenici trebaju usvojiti u školskim programima. Suvremena društva nazivaju se društvima znanja.

Na razini Europske unije utvrđena su ključna znanja, vještine i stavovi kojima europski obrazovni sustavi trebaju opremiti mlade kako bi bili osposobljeni za cjeloživotno učenje i kvalitetan život u društvu znanja.

Ovim će se programom pružiti interdisciplinarna (cjelovita) podrška mladima u istraživanju svoje osobnosti i identiteta u različitim životnim situacijama, u osnaživanju zdravog samopouzdanja, u razvoju komunikacijskih vještina ključnih za uspješan i kvalitetan život u suvremenom društvenom okružju. To je moguće zbog toga što se mladima u ovom programu ne nude gotovi koncepti u vidu činjenica i generalizacija koje moraju zapamtiti i trajno usvojiti. Umjesto takvog pristupa mladi će, polazeći od stvarnih životnih situacija u interaktivnom procesu slušanja, zaključivanja, učenja dolaziti do zajedničkih pravila i spoznaja koje će ih mijenjati iznutra i oblikovati njihove stavove o vlastitoj neprocjenjivoj vrijednosti i jednako neprocjenjivoj vrijednosti drugih. Na taj način i ovaj program, iako je ograničen malim brojem sati, pomaže učenicima da trajno razvijaju kompetencije za cjeloživotno učenje i napredovanje.

1.3. Uvodna polazišta programa po područjima

Iako ovaj prijedlog programa zdravstvenog odgoja i obrazovanja obuhvaća pet područja: očuvanje zdravlja i kvalitete života, ljudsku spolnost, prevenciju ovisnosti, kulturu društvene

komunikacije i prevenciju nasilničkog ponašanja, treba odmah reći da je područje očuvanja zdravlja i kvalitete života toliko široko da bi se i sva ostala područja mogla svrstati u njega.

Naime, niti kvalitetnu društvenu komunikaciju, niti život bez nasilja i bez droge i alkohola, niti zdravo življenje ljudske spolnosti nije moguće ostvariti neovisno o brizi za očuvanje zdravlja, a sve je to zajedno pretpostavka za rast kvalitete života.

No, budući da su u ovom programu sva ova područja obrađena zasebno, u području očuvanja zdravlja i kvalitete života obrađene su one teme koje predstavljaju najneophodnije dijelove brige za očuvanje zdravlja i kvalitete života, a nisu obuhvaćene niti jednim od preostalih područja. To je prije svega važnost i potreba pravilne prehrane i redovite tjelesne aktivnosti u svrhu očuvanja zdravlja i kvalitete života.

Iako je, dakle, u samom području očuvanja zdravlja i kvalitete života u programu dan naglasak na fizički aspekt ljudskog zdravlja i kvalitete života, program je u cijelosti napravljen tako da mlade ljude osposobljava i odgaja za cjelovito shvaćanje i življenje tih vrijednosti. Stoga ovaj tekst o uvodnim polazištima programa po područjima zdravstvenog odgoja i obrazovanja počinje obrazloženjem cjelovitog pojma kvalitete života.

1.3.1. Kvaliteta života

1. Koncept "kvalitete života" je postao omiljen tek u suvremenoj znanstveno-tehničkoj civilizaciji koja je omogućila uspostavu suvremenoga društva koje je izvršilo prevrednovanje jedne vrijednosti bitne za ljudsku egzistenciju kao takvu. Ta se vrijednost tiče pojedinca kao individuum koji označava konkretnu ljudsku osobu s vlastitom individualnošću, s vlastitom biografijom i vlastitim sposobnostima. Suvremeno društvo ili, točnije, dominantni pogledi u suvremenom društvu omogućili su da se pojedinac kao individuum izdigne iznad samoga sebe i da svoju individualnost shvaća i tumači individualistički, tj. apsolutno autonomno, da svoju biografiju shvaća i tumači izolacionistički, tj. bez odnosa prema tradiciji i običajima, a da svoje sposobnosti shvaća i tumači samodostatno, tj. kao prigodu za ostvarenje vlastitih želja i prohtjeva.

2. Koncept "kvalitete života", prema svojem civilizacijskom i sociokulturalnom podrijetlu, obilježen je zahtjevima individualizma na tri zasebna, ali ipak međusobno isprepletena područja života jer subjekt na sva tri područja života je uvijek isti – čovjek kao pojedinac. Prvo područje života je privatni – u određenom smislu osobni – život u kojem svatko može, ali i mora biti "krojač vlastite sreće". Drugo područje života je javni – u određenom smislu društveni – život u kojem bi trebalo važiti kao jedino pravilo ponašanja i djelovanja ono po kojemu "nema uplitanja sa strane u privatne odluke pojedinaca dok te odluke ne štete drugima ili zajednici". Treće područje života je tržišni – u određenom smislu potrošački – život u kojem kao apsolutno načelo vrijedi načelo ponude i potražnje, ali ne samo ekonomskih dobara, nego ama baš svega, pa tako i onog specifično ljudskog u čovjeku kao osobi.

3. Koncept "kvalitete života" po svojim je povijesnim i misaonim ishodištima veoma dvoznačan, pa čak i poguban koncept, jer olako može zavesti, a stvarno i zavodi na stranputicu ako nije prethodno kritičnije vrednovan, temeljitije isplaniran i vrijednosno definiran. U tom smislu koncept "kvalitete života" nije za odbaciti, upravo suprotno, ali mu je prethodno potrebno odrediti vrijednosnu supstanciju.

4. Koncept "kvalitete života" treba biti vrednovan u skladu s temeljnim određenjem onog specifično ljudskog u čovjeku kao osobi. Drugim riječima, mjera kvalitete života je osoba, a ne ni ono što se ima ni ono što se planira imati, nego ono koliko se već **jest** na osobnoj razini i koliko se još **planira postati**. Očito da je u tome teško postaviti jasnu granicu, jer većina osoba može i više od onoga što je realno ostvarila i postigla u životu. Prema tome, kvaliteta života, ako uistinu želi ostati kvaliteta ljudskoga života, bilo osobnoga bilo društvenoga, treba se stalno konfrontirati s onim specifično ljudskim u čovjeku kao osobi, a koje se želi postići. Planiranje kvalitete života *de iure* i *de*

facto podrazumijeva planiranje ljudskoga života u skladu s temeljnim zahtjevima onog specifično ljudskog u čovjeku kao osobi. Zbog toga vrijednosna definicija kvalitete života, kao kvalitete eminentno ljudskoga života, ne može niti podcijeniti niti precijeniti, a niti zaobići vrijednosnu strukturu onog specifično ljudskog u čovjeku kao osobi. Ukratko, kvaliteta života treba od početka uključivati vrijednosne dimenzije čovjeka kao osobe, tj. njezine svrhe i njezine dobrobiti. Kvaliteta života, dakle, treba sadržavati jasno definirane kriterije za očovječenje čovjeka kao osobe. To, drugim riječima, znači da se koncept "kvalitete života" treba ravnati vrijednosnom logikom biti ljudske osobe, tj. njezine intimne svrhe i dobrobiti, a ne čisto materijalnom, tehničkom, ekonomskom i potrošačkom logikom imanja, posjedovanja i raspolaganja. U tom smislu koncept "kvalitete života" osigurava vrijednosne kriterije za vrednovanje mukotrpnog odgojnog procesa koji nastoji oko realizacije autentične osobnosti pojedinca.

1.3.2. Ljudska spolnost

1.3.2.1. Vrijednosna supstancija spolnoga odgoja

Obrazloženje

1. Pojam "vrijednosna supstancija" označava vrijednosnu strukturu moralnog stava o nekom vrijednosnom pitanju. Vrijednosna supstancija obuhvaća skup vrijednosti koje zajedno, a nipošto odvojeno i pojedinačno, sačinjavaju moralnu bit nekog vrijednosnog pitanja.

2. Pojam "odgoj" označava ostvarivanje bitne sposobnosti čovjeka da ljudski sazrije i živi na specifično ljudski način, tj. na način koji odgovara vrijednosti i dostojanstvu čovjeka kao osobe.

3. Pojam "za odgovornu spolnost" označava dva vida jedne te iste stvarnosti. Prvo, spolnost, shvaćena kao eminentno humanistička kategorija i zbilja, ima vrijednosnu strukturu koja obuhvaća skup vrijednosti koje sačinjavaju njezinu moralnu bit. Ljudska spolnost stoga nije i ne može biti čisto biološka kategorija i zbilja, iako i nju uključuje i podrazumijeva, nego je ona eminentno vrijednosna – ljudska – kategorija i zbilja koja ima snagu potvrđivanja onog specifično ljudskog u čovjeku kao osobi. Drugo, potvrđivanje onog specifično ljudskog u čovjeku kao osobi moguće je na uistinu ljudski način samo pomoću odgovornosti, tj. moralnog postulata koji individualnu – osobnu – slobodu stavlja u bitan odnos prema vrijednosti samoga sebe, prema vrijednosti drugoga i prema vrijednosti društva kao zajednice ljudskih osoba.

4. Vrijednosna supstancija odgoja za odgovornu spolnost istovremeno otkriva i upućuje na temeljnu vrijednosnu strukturu onog specifično ljudskog u čovjeku koje se pred svakog pojedinca, kao slobodne i odgovorne osobe, nameće kao moralni imperativ, u smislu cilja ili svrhe za kojom treba težiti. Samo iz te svrhe moguće je mudro i razborito iščitavati zadaće odgojne aktivnosti, a u ovom slučaju zadaće odgojne aktivnosti usmjerene na jačanje i izgrađivanje odgovornog spolnog djelovanja i ponašanja.

Vrijednosna supstancija spolnoga odgoja

1. Vrijednosna supstancija spolnoga odgoja označava vrijednosnu strukturu moralnog stava o ljudskoj spolnosti. Vrijednosna supstancija ljudske spolnosti, stoga, obuhvaća skup vrijednosti koje zajedno, ali nipošto odvojeno i pojedinačno, sačinjavaju moralnu bit ljudske spolnosti. Svrha spolnoga odgoja, kao uostalom i svake odgojne aktivnosti usmjerene na druge sposobnosti i kvalitete čovjeka kao osobe, određuje se iz same biti ljudske spolnosti, kao temeljne ljudske vrijednosti. U tom smislu valja najprije razlikovati vrijednosti koje konstituiraju ljudsku spolnost kao takvu i omogućavaju joj da ona postane, bude i ostane specifično ljudska spolnost, tj. spolnost koja izbija iz onog specifično ljudskog u čovjeku kao osobi. Drugim riječima, ne određuje spolnost ono specifično ljudsko u čovjeku, nego ono specifično ljudsko u čovjeku određuje spolnost tako da ova potonja može postati

uistinu ljudska spolnost. Inače se izlaže opasnosti da se na ljudsku spolnost gleda samo kao na biološku – nagonu – dimenziju čovjeka koju treba kontrolirati.

2. Puko kontroliranje spolnosti, koje se baš danas redovito povezuje s kvalitetom života, najčešće podrazumijeva individualistički i tehnicistički pristup ljudskoj spolnosti. Individualistički pristup ljudskoj spolnosti insistira na poimanju spolnosti kao na tek jednoj u nizu ljudskih sposobnosti, dok tehnicistički pristup ljudskoj spolnosti izručuje spolnost isključivo prevencijskoj logici sredstava, tehnika i mehanizama zaštite od spolno prenosivih bolesti i/ili neželjene – preuranjene – trudnoće. U prvom slučaju ljudska spolnost se shvaća kao sposobnost koju valja razvijati na način kako to zahtijeva sama spolnost, dakle na način spolne aktivnosti. U drugom slučaju, a u bitnoj povezanosti s prvim, ljudska spolnost se shvaća kao spolna aktivnost koju valja obavljati na način kako kaže, primjerice, Svjetska zdravstvena organizacija (WHO), Hrvatska liječnička komora (HLK), Zavod za javno zdravstvo (ZJZ) ili, pak, neka druga strukovna zdravstvena organizacija, a to redovito znači na način zaštite od spolno prenosivih bolesti i/ili neželjene trudnoće.

3. U obadva prije spomenuta slučaja ne radi se o elementima spolnoga odgoja, pa prema tome ni o valorizaciji i promicanju vrijednosne supstancije ljudske spolnosti u svjetlu onog specifično ljudskog u čovjeku kao osobi. Da bi se došlo do vrijednosne supstancije spolnoga odgoja potrebno je krenuti sasvim drugim putem, upravo putem valorizacije i promicanja onoga specifično ljudskoga u čovjeku kao osobi koje omogućava da spolnost bude rasvijetljena i za uzvrat integrirana uz cjelinu osobnosti, nadalje da spolnost zadobije ono određenje koje joj omogućava da uistinu bude ljudska, a ne primjerice primatska spolnost te da spolnost doista postane jedno vrhunsko, poželjno i pozitivno osobno dobro, a ne izvor fobija, frustracija ili neuroza.

1.3.2.2. Transverzalne vrijednosti ljudske spolnosti i spolnoga odgoja

1. Pod pojmom transverzalnih vrijednosti ljudske spolnosti podrazumijevaju se one vrijednosti bez kojih ljudska spolnost nije i ne može biti uistinu ljudska, tj. nije u stanju potvrditi ono specifično ljudsko u čovjeku kao osobi. Transverzalne vrijednosti ljudske spolnosti su ljubav, uzdržljivost i vjernost. Nisu bitne samo vrijednosti kao takve, nego je bitan i njihov raspored, tj. redoslijed. Transverzalne vrijednosti ljudske spolnosti stoga nisu vrijednosti koje se mogu stjecati i učiti u nekom točno određenom periodu osobnoga, uključujući i spolnoga, sazrijevanja, nego one same sačinjavaju bit cjelokupnoga ljudskog sazrijevanja, odrastanja i postajanja odgovornom osobom.

2. *Ratio amoris* ljudske spolnosti sačinjava bitnu dimenziju onoga specifično ljudskog u čovjeku kao osobi, jer upravo ljubav bitno, štoviše, nepremostivo razlikuje čovjeka od svih ostalih živih bića. *Ratio amoris* ljudske spolnosti otkriva, jednostavno i nepristrano, da je ljudska spolnost prije svake aktivnosti najprije dar, tj. jedno vrhunsko dobro koje svoju istinsku svrhu i autentično ispunjenje može dobiti samo u ljubavnom darivanju između dviju osoba različitoga spola. *Ratio amoris* ljudske spolnosti otkriva također da je ljudska spolnost prije svake brige oko zaštite najprije pro-kreativnost, tj. jedno vrhunsko dobro koje svoju istinsku svrhu i autentično ispunjenje može dobiti samo u uzajamnom osobnom oplođivanju koje stvara i rađa život, dakako najprije život osoba koje se vole, a zatim i novi život kojeg one zajedno vole. Ljudska spolnost i ljubav su jednostavno nerazdvojive vrednote iz perspektive onog specifično ljudskog u čovjeku kao osobi.

3. Uzdržljivost ljudske spolnosti sačinjava bitnu dimenziju onoga specifično ljudskog u čovjeku kao osobi, jer uzdržljivost također bitno razlikuje čovjeka od ostalih živih bića. Uzdržljivost može biti shvaćena kao samokontrola, a to je jedna sasvim strana kategorija u svijetu nagonškoga i nužnoga događanja među ostalim živim bićima. Uzdržljivost, kao samokontrola, omogućava razvijanje jedne važne karakterne osobine ili osobne vrline za spolni život. To je čistoća, dakako, shvaćena ponajprije kao duhovna čistoća koja se ne ravna logikom ni nadmenog puritanizma ni prikrivene hipokrizije, nego se isključivo ravna logikom čistog ljubavnog darivanja među osobama različitoga spola. Ljudska spolnost i čistoća, shvaćena i kao uzdržljivost i samokontrola, sačinjavaju dvije vrednote koje su nerazdvojive iz perspektive onoga specifično ljudskog u čovjeku kao osobi.

4. Vjernost ljudske spolnosti sačinjava bitnu dimenziju onoga specifično ljudskog u čovjeku kao osobi, jer i vjernost bitno razlikuje čovjeka od ostalih živih bića. Vjernost najprije samome sebi,

tj. vjernost prema onom specifično ljudskom u svojoj osobi. Zatim vjernost prema drugome, tj. vjernost prema onom isto – identično – specifično ljudskom u drugoj osobi. Takva vjernost garantira stalnost, njeguje povjerenje, potiče vjeru, hrani pouzdanje i omogućava vjerodostojan suživot među osobama, pogotovo među osobama koje izražavaju ljubav jedna drugoj. Ljudska spolnost i vjernost sačinjavaju dvije vrednote koje su nerazdvojive iz perspektive onoga specifično ljudskoga u čovjeku kao osobi.

5. Transverzalne vrijednosti ljudske spolnosti omogućavaju da se ljudska spolnost, najprije kao sposobnost, a zatim i kao aktivnost stavi u službu realizacije onoga specifično ljudskog u čovjeku kao osobi. Organiziranje aktivnosti spolnoga odgoja stoga treba stalno voditi računa da govor o ljudskoj spolnosti, kao i posredovanje informacija i sadržaja o ljudskoj spolnosti budu protkani vrijednosnim elementima ljubavi, uzdržljivosti i vjernosti, jer samo pomoću njih mlada osoba može razvijati ispravnu svijest o vrijednosnoj strukturi ljudske spolnosti koja obuhvaća skup vrijednosti koje zajedno, ali nipošto odvojeno i pojedinačno, sačinjavaju njezinu moralnu bit. To bi trebao biti smisao i svrha spolnoga odgoja, jer ovaj potonji cilja na ljudsku osobu. Svrha spolnoga odgoja ne određuje svrhu kao takvu ljudske osobe, nego ova potonja određuje svrhu spolnoga odgoja. Posljedično, dobrobit, blagostanje i vrlina ljudske osobe trebaju sačinjavati glavnu preokupaciju i motivaciju cjelokupne odgojne aktivnosti usmjerene na spolnost.

1.3.2.3. Pristup spolnome odgoju: spolni odgoj kao dio cjelovitog odgoja

Istraživanja vezana uz područje spolnosti koja prate informiranost mladih o spolnosti, njihovo spolno ponašanje i stavove adolescenata, ukazuju na potrebu sustavnog spolnog odgoja.

Međutim, kada se govori o tome kakav bi taj odgoj trebao biti, najčešće se, a često i jedino, u prvi plan stavljaju fizičke posljedice nezrelih i rizičnih ponašanja kod mladih ljudi na području spolnosti, a to su prvenstveno spolno prenosive bolesti i neželjene trudnoće. Uz zarazu virusom HIV-a, koja kod nas srećom još nije poprimila veće razmjere, najveći javnozdravstveni problemi na ovom području su HPV i Chlamydia trachomatis. Naime, prema istraživanjima Doma zdravlja studenata (Topalović, 2003) gotovo je 9% zagrebačkih brućica zaraženo HPV-om (vodećim uzročnikom raka vrata maternice), dok ih je još veći broj (oko 15%) zaražen Chlamydiom trachomatis (koja može uzrokovati neplodnost). Također ne treba zaboraviti veliki problem neželjenih maloljetničkih trudnoća i pobačaja.

Te su fizičke posljedice doista velike, no nisu jedine, već su samo jedan od pokazatelja situacije među mladima koja je puno složenija. Osim toga, te se posljedice, budući da su na fizičkom planu, često pokušava zaskočiti preventivnim programima koji se usredotočuju isto tako isključivo na fizički (medicinski) aspekt spolnosti. Najčešće se radi o upućivanju mladih da koriste prezervativ. Međutim, osim što niti jedno sredstvo kontracepcije, pa tako niti prezervativ, ne predstavlja sigurnu zaštitu niti od trudnoće niti od spolno prenosivih bolesti (Weller, Davis, 2005), uzroci koji dovode do tih posljedica puno su dublji, pa se niti te posljedice ne mogu riješiti površinski, a da se ne uđe u korijen problema.

Iskustva inozemnih stručnjaka te nedavno objavljena istraživanja to i potvrđuju. Edward C. Green (2005), medicinski antropolog i viši znanstveni istraživač na Populacijskim i razvojnim studijama centra Harvard, koji je i sam više godina radio na promoviranju prezervativa i ostalih kontracepcijskih sredstava, sada smatra kako se prevencija AIDS-a ne može temeljiti isključivo na promoviranju prezervativa.

Stephen J. Genuis (2004) s Odjela za porodništvo i ginekologiju Sveučilišta Alberta iz Edmontona u Kanadi u svom članku, govoreći o problematici spolnih bolesti, navodi kako niti kontraceptivi niti prezervativi nisu dali očekivane rezultate te smatra nužnim da se ponovno preispitaju prevencija i strategije kontroliranja spolno prenosivih bolesti. Uz to, govori o uspjehu preventivnih programa koji se bave primarnim seksualnim ponašanjem.

Da bi se mlade odgajalo za takvo primarno seksualno ponašanje koje će očuvati i unaprijediti njihovo fizičko i psihičko zdravlje, potrebno je pomoći im u pronalaženju orijentacije u pitanjima

spolnosti te u razvijanju sposobnosti za donošenje ispravnih i obrazloženih odluka na tom području, čega nema bez odgoja za općeljudske vrijednosti (navedene pod 1.3.2.1).

Potreba za orijentacijom egzistencije mladog čovjeka osobito je narasla u današnjem vremenu koje s jedne strane karakterizira pluralizam vrijednosti, a s druge strane upitnost mjerila vrednovanja. To posebice pogađa djecu i mlade čije suočavanje s brzim promjenama i izloženost raznolikim utjecajima pojačava njihovu nesigurnost i frustracije koje su inače inherentne procesu rasta i razvoja, što se posebice očituje na području spolnosti.

Mladi ljudi nose u sebi želju za ostvarenjem i potrebu da budu prihvaćeni. Pitanje spolnosti zadire u mnoge sfere, posebice sferu osobnosti i nije ga moguće tretirati neovisno o nizu pitanja, važnih u procesu sazrijevanja, kao što su pitanja: tko sam, što mi je činiti, kako trebam djelovati i živjeti.

Stoga spolni odgoj treba imati uporište u znanstvenim spoznajama, ali se također oslanjati na neke opće principe.

Spolnost je jedna od bitnih dimenzija cjelovite ljudske osobe te tako i spolni odgoj treba uključivati cjelovit pogled na ljudsku spolnost u svim njezinim aspektima: fizičkom, emocionalnom, intelektualnom, društvenom i duhovnom. Budući da je spolnost sama srž ljudske osobe, spolni odgoj je zapravo odgoj osobe općenito. Zanemarivanjem bilo koje dimenzije ljudske osobe odnosno njene spolnosti niti spolni odgoj više nije cjelovit.

Polazište takvog pristupa spolnom odgoju jest tijelo. Tijelo je ono koje izražava cjelokupnu osobu. Svaki tjelesni čin ima svoju vrijednost i značenje jer odražava osobu u cjelini.

Zadaća spolnog odgoja ne iscrpljuje se samo u posredovanju informacija nego uključuje i razinu ponašanja. Nisu dostatna znanja, već i odgoj volje. Za mladog čovjeka važno je da upozna razloge i motive svog djelovanja, što bitno ovisi o obzoru vrijednosti i o slici kakvu ima o sebi.

Spolni odgoj treba pomoći mladim ljudima da odgovorno i svrhovito upravljaju sobom i vlastitim životom te da izrastu u savjesnu i afektivno zrelu osobu, što uključuje odgoj za odgovorno ponašanje, ispravnu uporabu slobode, kreposti kao što su strpljivost, sposobnost odricanja, samosvladavanja, odgovornu ljubav. To pretpostavlja otvorenost spram vrijednosti, prepoznavanje, doživljavanje i usvajanje određenih općeljudskih, temeljnih čudorednih vrijednosti i stavova. Stoga odgoj spolnosti ne može biti "vrijednosno neutralan". Vrijednosni kriteriji su važni, jer utemeljuju ciljeve prema kojima ljudsko biće usmjerava svoje težnje i djelovanje.

Spolni odgoj treba posebnu pažnju posvetiti budućnosti mladih. Izgradnja stavova i njihovo spolno ponašanje u adolescenciji značajno određuju njihovu sposobnost za pravu ljubav i za kasnije ostvarivanje uspješnog braka i obitelji. Kako brak i obitelj predstavljaju osnovne jedinice društva, rad na stvaranju sposobnosti za ostvarenje uspješnog braka i obitelji predstavlja značajan doprinos razvitku zdravog društva. Pronatalitetna politika također u osnovi leži na sposobnosti za ljubav te na tjelesnom, duševnom i socijalnom zdravlju ljudi. Stoga spolni odgoj treba predstavljati priliku za spajanjem odgojno-obrazovne, zdravstvene, obiteljske i pronatalitetne politike.

Budući da u suvremenom pluralističkom društvu ne postoji jedinstveno shvaćanje na tom području, teme se trebaju raspravljati na način otvorene komunikacije koja potiče razvoj sposobnosti argumentiranog dijaloga i koja se odvija u atmosferi povjerenja. Obzirom da je pitanje spolnosti kompleksno, za uspješan spolni odgoj potreban je interdisciplinarni pristup, koordinacija pojedinih nastavnih predmeta, kao i suradnja različitih odgojnih činitelja, posebice škole i obitelji, ali i šire zajednice.

1.3.3. Prevencija ovisnosti

Rezultati longitudinalnih istraživanja različitih čimbenika koji utječu na zlouporabu sredstava ovisnosti kod djece i mladih te istraživanja koja se bave iznalaženjem elemenata učinkovitih preventivnih programa u svijetu upućuju na neke opće principe koje treba poštovati pri razvoju preventivnih programa (NIDA, 2003). Ti programi prije svega moraju biti prilagođeni dobi odnosno rizičnim i zaštitnim čimbenicima koji su specifični za određenu dob. Preventivni programi moraju biti osmišljeni tako da reduciraju rizične, a pojačavaju zaštitne čimbenike (Van der Stel i Voordewind, 1998). Rizik za započinjanje sa zlouporabom sredstava ovisnosti uključuje vezu s mnogim rizičnim (npr. devijantna ponašanja, ovisnost u obitelji) i zaštitnim čimbenicima (npr. roditeljska podrška, strukturirano provođenje slobodnog vremena). Rana intervencija kojom se pokušava utjecati na rizične čimbenike ima veći utjecaj na promjenu ponašanja djeteta od problematičnih prema pozitivnim nego kasnija intervencija (Sakoman, 2005). Sljedeći važan princip učinkovitog preventivnog programa je da treba biti usmjeren na sve forme zlouporabe sredstava ovisnosti, samih ili u kombinaciji, uključujući uzimanje legalnih droga kod maloljetnika (nikotin, alkohol), zlouporabu ilegalnih droga (npr. marihuana, ecstasy, heroin), neadekvatnu zlouporabu legalno nabavljenih tvari (npr. inhalanti, ljepilo), te zlouporabu lijekova.

Preventivni programi trebaju biti osmišljeni tako da utječu na što mlađu djecu, idealno još od predškolske dobi, kako bi se na vrijeme utjecalo na rizične čimbenike za zlouporabu sredstava ovisnosti, kao što su agresivno ponašanje i nerazvijene socijalne vještine (UNODC, 2004). Preventivni programi za djecu u višim razredima osnovne škole (od 5. do 8. razreda) trebaju biti usmjereni na postizanje boljeg školskog uspjeha i stjecanje socio-emocionalnih vještina kako bi se umanjili rizici za zlouporabu sredstava ovisnosti, kao što je rano agresivno ponašanje i neuspjeh u školi. Pritom djecu treba educirati kako bi stekla znanja, usvojila stavove te kognitivne i ponašajne vještine kojima će prepoznati i oduprijeti se rizicima. Glavna znanja, stavovi i vještine koje trebaju steći djeca u višim razredima osnovne škole su razvoj: samokontrole, svjesnosti o vlastitim emocijama, načina komunikacije, adekvatnog načina rješavanja problema te odgovornosti za vlastito zdravlje. Pritom je potrebno educirati djecu da zlouporaba sredstava ovisnosti ima neposredne negativne socijalne i fiziološke posljedice, raditi na razvoju vještina kod djece kojima se prepoznaje otvoren i prikriven pritisak za zlouporabu sredstava ovisnosti, uključujući vještine za prepoznavanje utjecaja vršnjaka, roditelja i medija, kao i vještine odupiranja tom pritisku. Potrebno je korigiranje pogrešno usvojenih vjerovanja o prevalenciji uzimanja sredstava ovisnosti među vršnjacima, budući da su ona kod većine učenika preuveličana (SAMHSA, 2001). Djecu treba naučiti načinima za povećanje vlastitog samopoštovanja odnosno vjerovanja u samog sebe, prihvaćanju različitosti među djecom, iskazivanju vlastitih osjećaja i poštovanju za osjećaje druge djece, odgovornosti prema vlastitom tijelu i za vlastito ponašanje. Također trebaju znati prepoznati situacije u kojima moraju donijeti odluke i identificirati posljedice tih odluka. Važno je djeci naglasiti kome se mogu obratiti kada se suoče s nekim problemom.

Pri radu s djecom treba upotrijebiti interaktivne tehnike, kao što su diskusijske skupine učenika, trening asertivnosti i igranje uloga, koje omogućuju aktivno sudjelovanje u učenju o zlouporabi sredstava ovisnosti i stjecanju vještina za odupiranje zlouporabi sredstava ovisnosti. Općenito govoreći, cilj ovog programa je kod učenika postići i održati znanja, vještine i stavove koji će dovesti do pozitivnih ponašajnih promjena na individualnom nivou.

1.3.4. Kultura društvene komunikacije

Programska tema "kultura društvene komunikacije" integrirana je u brojne programske teme i module čiji sadržaji pripadaju drugim područjima. Naime, kvalitetna komunikacija ključna je za rješavanje pitanja iz svih drugih područja zdravstvenog odgoja i obrazovanja bez obzira radi li se o području ljudske spolnosti, prevencije nasilničkog ponašanja ili prevencije ovisnosti. Dakle, i na području kulture društvene komunikacije polazi se od konkretnih životnih situacija u kojima su se našli učenici, koje su im bliske i poznate, u kojima su imali određenih pozitivnih ili negativnih iskustava. Takvim konstantnim radom na unaprjeđivanju kulture društvene komunikacije potiče se razvoj prosocijalnog ponašanja učenika, posebice razvoj socijalnih i komunikacijskih vještina, odnosno socijalne kompetentnosti.

S druge pak strane, područje vezano uz komunikaciju ogleda se posebice u načinu izvođenja ovog programa, kroz poštovanje načela aktivnog sudjelovanja, participacije učenika, suradnje, učenja metodom vlastite kože te samostalnog dolaženja do zaključaka, a o čemu će biti više riječi pod točkom 4.

Stjecanjem znanja i vještina kvalitetne komunikacije prema sebi, učenicima, roditeljima i drugima u različitim životnim situacijama, učenik stječe samopoštovanje i pouzdanje u svoje sposobnosti i stavove što je preduvjet za asertivno ponašanje.

Osnaživanje samopoštovanja i sigurnosti u sebe otvara put za zdravo odrastanje jer se njime sprječavaju razni oblici neodgovornog ponašanja, nasilja i ovisnosti.

Da bi se u punini mogao ostvariti odgojni cilj ovoga programa, neophodno je da ga slijede i nastavnici svih drugih odgojno-obrazovnih predmeta. Naime, način komunikacije i komunikacijsko ozračje koje učenici stvaraju u razredu može osnažiti učeničko samopouzdanje ili ih obeshrabriti i učiniti nesigurnima u sebe, što vodi konačnom gubitku samopouzdanja i volje za učenjem.

Iz područja komunikologije ukazuje se na važnost emocionalne podrške djeci.

Iz emocionalne sigurnosti razvija se samopouzdanje iz kojeg se gradi samosvijest, spoznaja onoga što smo i tko smo te samopoštovanje, spoznaja da vrijedimo samim time što postojimo.

Ukazuje se i na to da pomanjkanje samopouzdanja nije psihički, već pedagoški problem.

Samopouzdanje proizlazi iz spoznaje o našim sposobnostima, o tome u čemu smo jaki.

Slab osjećaj samopouzdanja, odnosno slaba samosvijest očituje se kao malodušnost, povlačenje u sebe, strah od neuspjeha, strah od života, a mogu se javiti i razne smetnje poput probavnih, zlouporaba lijekova, droga i alkohola. Slab osjećaj samosvijesti očituje se i kao hvalisanje, oholost, pretjerivanje, nasilje i sl.

Komunikacijsko ozračje koje slabi osjećaj samopouzdanja uključuje: strateško dirigiranje, emocionalno neutralno ponašanje, superiorno nadmetanje, sumnjičenje, potkazivanje, sramoćenje, optuživanje, zadirkivanje, netaktičnost, prijetnje, izazivanje, ismijavanje, ironiziranje, oponašanje. (P. Brajša 1994.)

Komunikacijsko ozračje koje osnažuje osjećaj samopouzdanja uključuje: povjerenje i suradnju, uvažavanje sugovornika, neuspjelim se pokušajima koristi da bi se nešto naučilo, izražava se shvaćanje drugoga, ističu se jake strane učenika, učenicima se pomaže da se dožive kao sposobne osobe, svaki se učenik u odgojno-obrazovnom procesu vodi tako da bude uspješan. Pogreške djeteta učitelj koristi da bi u suradnji s drugim učiteljima, učenicima i prije svega s roditeljima djeteta pomogao da se nadoknadi manjak. Zbog toga u uvodnom modulu grupa određuje pravila skupine koja su jednoznačna, jasna i uvijek se provode.

Učenici s teškoćama trebaju imati kod učitelja "poseban tretman" jer im je potreban netko tko će ih razumjeti, reći im lijepu riječ, koji će ih pozitivno potaknuti, reći im da su dragocjeni, da je vrijedno što postoje, da nije najvažnije jesu li uspješni, već su dragocjeni po samom svom postojanju.

1.3.5. Prevencija nasilničkog ponašanja

Obzirom na premreženost svih razina društva nasiljem (od obiteljske razine do razine globalnog "svjetskog" društva) djeca su već do susreta s ovim programom u 5. razredu osnovne škole usvojila ili prešutno prihvatila mnoge oblike nasilja kao normalnu pojavu i kao normalan oblik društvenog međudjelovanja (Matić, 2006.).

To se prije svega odnosi na oblike nasilja o kojima se i ne govori kao o nasilju jer se opravdavaju (Habermas, 1989.) različitim vrstama društvene legitimacije: primjerice ratovi koji se vode "u ime demokracije, slobode" i sl., potom različiti oblici nasilja državnih institucija koji se događaju pod okriljem ili "u ime zakona", nasilje u ekonomskom području društvenog življenja koje se opravdava "u ime razvoja", nasilje u političkom području društva koje se opravdava "u ime demokratizacije društva", te nasilje u društvenom području kulture, posebno u medijima s iznimno jakim socijalizacijskim učinkom (Davis, 1980.).

Potom dolazi područje nasilja koje se uglavnom prepoznaje kao nešto "što nije u redu", "ali, što se može, kada ne postoji pošten način dolaska do cilja" te su oni koji mu pribjegavaju "sposobni", "poduzetni", "snalažljivi" ili jednostavno "uspješni" (Matić, 2003.).

Slijede oblici nasilja koji su društveno obilježeni kao negativne pojave, ali i u tom krugu postoje oblici čije prihvaćanje osigurava "društveni ugled", ako ne u svijetu "odraslih" koji je ionako sam po sebi dovoljno odbojan, onda svakako u kategoriji vršnjaka. Pohvale, ali i prijekori vršnjaka su itekako funkcionalni za izbor budućih aktivnosti (Lemert, 1972.).

Svakako treba spomenuti tzv. oblike popularnog nasilja koje se svakih nekoliko mjeseci otkrije kao svojevrsan hit, a koji zauzimaju udarna mjesta u političkim istupima, u medijskom prostoru i zbog kojih se publiciraju nebrojeni naslovi. Riječ je o: "obiteljskom nasilju", "nasilju na radnom mjestu", "nasilju u školi" i sl. Zajednički im je nazivnik što se prezentiraju i doživljavaju kao novi, do tog trenutka nepostojeći oblici nasilja u društvu, i što njihova promocija u prvi plan gurne nekoliko novih političkih, novinarskih, ali i ponešto stručnih imena. Prisutnost takvih oblika "popularnog" nasilja uglavnom je povod za "atmosferu linča" koji se razvija ako se otkrije, ili barem posumnja, u nečiju umiješanost (Agnew, 1992.).

S obzirom na takvu vrstu izloženosti, za pretpostaviti je da su sve tri razine učenja prožete spoznajom i iskustvom nasilja. Učenici su već informativno upoznati sa svim spomenutim oblicima nasilja, svakako su naučili i neke vještine njihove primjene u svakodnevnom životu, ali su s obzirom na socijalizacijsku izloženost izgradili i vrijednosni okvir koji uključuje barem neke oblike nasilja kao poželjan obrazac društvenih aktivnosti (Clinard, 1992.).

Stoga će jedina učinkovita prevencija nasilja biti moguća ako program, kroz sve razrede, bude uključivao učenje na sve tri razine. Takvo učenje se najbolje može ostvariti kroz učenje na temelju iskustva (igranje uloga ili radionica) odnosno na temelju uočavanja izravne uzročno- posljedične veze (određeno će ponašanje ili aktivnosti bez ikakvih međukoraka dovesti do posljedice). Racionalnom raščlambom događaja učenici će kod sebe i kod drugih naučiti prepoznati nasilne oblike komunikacije, odnosno samo nasilje. Aktivnim, doživljajnim učenjem kroz prepričavanje, svjedočenje, dramatiziranje, simuliranje procesa suđenja te igru uloga učenici neće samo postajati svjesni negativnih posljedica nasilja, već će učiti kvalitetne oblike nenasilne komunikacije te će, suosjećajući sa žrtvom, razvijati vještine izbjegavanja i suprotstavljanja nasilničkom ponašanju te stvarati mirotvorne stavove. Raspoznat će da nasilna komunikacija vodi osobnom isključivanju i isključivanju drugih, da proizlazi iz neznanja i čovjekove slabosti, da se njome dugoročno gubi te da se njome smanjuju šanse za uspjeh u društvu (Amos, 2001.).

Uz otkrivanje uzroka nasilja koji najčešće leže u nerazumijevanju i neprihvatanju razlika u stavovima, izboru i pripadnosti, naglasak je u programu stavljen na afirmativan pristup pronalaženja načina nenasilnog rješavanja problema te na isticanje pozitivnih primjera. Učenici će spoznati prednosti nenasilne komunikacije u stvaranju povoljnijih uvjeta za puni razvoj svojih sposobnosti (Plummer, 2001.), pri čemu se povećava broj suradnika i prijatelja, a smanjuje broj neprijatelja i isključenih.

1.4. Bitne vrijednosti odgoja

1. Uz transversalne vrijednosti odgoja bez kojih je svaki odgoj, kao specifično ljudska – humana – djelatnost unaprijed osuđena na promašaj, postoje također i druge bitne vrijednosti odgoja koje se, za razliku od transversalnih vrijednosti, mogu stupnjevati, tj. prilagođavati dobnoj strukturi odgajnika. Naravno, njihovo dobno prilagođavanje ne podrazumijeva apsolutno izoliranje, u smislu da se o njima ne smije govoriti prije ili kasnije, nego samo podrazumijeva obazrivost odgojne aktivnosti prema dobnim, tj. afektivnim, emocionalnim, intelektualnim i duhovnim afinitetima pojedinog godišta. Na temelju toga bilo bi poželjno da se u svakom pojedinom godištu, počevši od petog razreda osnovne škole do četvrtog razreda srednje škole, a u sklopu školske aktivnosti zdravstvenoga odgoja posebna pažnja posveti pojedinim vrijednostima koje su od osobitog značenja, ali i interesa za dotično godište. Na taj bi se način dodatno ublažila oporost i suhoparnost pukog prenošenja informacija, a isto tako bi se prethodne transversalne vrijednosti učinilo aktualnijima i životnijima.

2. Za peti razred osnovne škole (OŠ) bilo bi poželjno naglasak staviti na vrijednosti *prijateljstva*, kao čovjekoljublja, kao načina ostvarivanja plodnoga međuljudskoga odnosa.

3. Za šesti razred OŠ bilo bi poželjno naglasak staviti na vrijednosti *altruizma*, kao solidarnosti, kao načina iskrenog zauzimanja za bližnjega u potrebi.

4. Za sedmi razred OŠ bilo bi poželjno naglasak staviti na vrijednosti *tolerancije*, kao snošljivosti, kao načina autentičnog prihvaćanja drugoga radi njega samoga.

5. Za osmi razred OŠ bilo bi poželjno staviti naglasak na vrijednosti *dijaloga*, kao autentične ljudske komunikacije, kao načina potpunog prihvaćanja sugovornika kao ravnopravnog partnera.

Kako se na ovaj program logično nastavlja program zdravstvenog odgoja i obrazovanja za srednje škole, ističemo i odgojne naglaske za pojedine razrede srednje škole kako bi bila vidljiva vertikalna prohodnost i logična zaokruženost programa za osnovne i srednje škole.

6. Za prvi razred srednje škole (SŠ) bilo bi poželjno staviti naglasak na vrijednosti *umjerenosti*, kao stožerne vrline koja omogućava određivanje ispravne sredine između dviju krajnosti (previše-premalo). U središte pozornosti dolazi rasudna moć pojedinca.

7. Za drugi razred SŠ bilo bi poželjno staviti naglasak na vrijednosti *pravednosti*, kao stožerne vrline koja omogućava da se svakome daje što mu pripada po pravu i pravičnosti, ali i da se shvati ozbiljnost socijalne osjetljivosti u društvu. U središte pozornosti dolazi društvo i socijalno područje.

8. Za treći razred SŠ bilo bi poželjno staviti naglasak na *jakosti*, shvaćenoj kao hrabrost, tj. kao stožerna vrлина koja omogućava pojedincu smjelo i pouzdano suočavanje sa životnim problemima i izazovima. U središte pozornosti dolazi požrtvornost i zauzetost.

9. Za četvrti razred SŠ bilo bi poželjno staviti naglasak na *mudrosti*, tj. stožernoj vrlini koja bi trebala pokazati da ni puko znanje, tj. poznavanje činjenica, a ni puko iskustvo bez znanja nisu dostatni sami za sebe za oblikovanje autentične osobnosti, tj. odrasle, zrele i odgovorne osobe spremne za samostalno hvatanje u koštac sa životnim problemima i izazovima.

10. Pored transversalnih vrijednosti ljudske osobnosti, za OŠ su predložene još druge važne vrijednosti (prijateljstvo, altruizam/solidarnost, tolerancija, dijalog) koje omogućavaju sazrijevanje i odrastanje onoga specifično ljudskog u čovjeku kao osobi za život u suvremenom društvu, dok su za SŠ predložene stožerne vrline kao stupovi na kojima počiva cjelokupna struktura moralnog karaktera svake odrasle i zrele ljudske osobe. Jer, to je svrha kako cjelokupnoga tako i specijalističkoga zdravstvenog odgoja, naime da mladi ljudi postanu čim prije odgovorne osobe. Zbog toga je čitavo ovdašnje izlaganje od početka do kraja bilo motivirano idejom kako dosegnuti ideal odgovornog ponašanja i djelovanja.

2. OPĆI CILJ PROGRAMA

Cilj programa zdravstvenog odgoja i obrazovanja je ponuditi cjeloviti odgojno-obrazovni pristup u smislu zaštite tjelesnog, duševnog i društvenog zdravlja kao jedne od najvećih vrijednosti, promicanja kvalitete života i sveobuhvatnog razvoja djece i mladih u zrele, slobodne i sretne osobe.

3. STRUKTURA PROGRAMA

Ovaj program je namijenjen učenicima petih, šestih, sedmih i osmih razreda osnovne škole. Program sadržava teme iz sljedećih područja:

- a) Očuvanje zdravlja i kvalitete života
- b) Ljudska spolnost
- c) Prevencija ovisnosti
- d) Kultura društvene komunikacije
- e) Prevencija nasilničkog ponašanja.

Na ovaj se program nadovezuje program zdravstvenog odgoja i obrazovanja za srednje škole.

Prilikom stvaranja programa vođena je briga o unutarnjoj korelaciji među temama samog programa kao i o korelaciji s drugim nastavnim programima. Program korelira i s nekim programima na nacionalnoj razini (*o tome više pod točkom broj 6*).

3.1. Povezanost i fleksibilnost unutar programa

Cjelokupni program čini jednu cjelinu, dakle nije podijeljen na pet zasebnih programa za pet područja, već se teme iz spomenutih područja horizontalno nadovezuju, isprepliću i nadopunjavaju. Program je i vertikalno prohodan. Naime, uzimajući u obzir proširenje znanja te razvoj vještina i stavova kod učenika, teme se iz razreda u razred spiralno razvijaju odnosno proširuju i nadograđuju. U strukturiranju programa nastojalo se, dakle, izbjeći rascjepkanost te postići jedinstveni, sveobuhvatni pristup.

Obzirom na unutarnju tematsku i vremensku povezanost sadržaja svih područja unutar programa, nastojalo se vremenski okvir za izvođenje pojedinih tema, koliko je to moguće u zadanim granicama, ostaviti rastezljivim. To se postiglo na način da nastavne teme nisu stavljene u fiksni okvir nastavnog sata, već u tzv. nastavne module. Program za svaki razred sastavljen je od 9 do 10 modula od kojih svaki traje jedan do dva nastavna sata, a zajedno ispunjavaju vremenski okvir od 12 sati godišnje po razredu.

Učenicima se u uvodnom modulu na početku školske godine kratko predstavljaju svi moduli predviđeni za tu školsku godinu. Nakon predstavljanja modula učenici ispunjavaju uvodnu anketu u kojoj boduju svoj interes za određeni modul. Prema rezultatima te uvodne ankete odlučuje se koliko će se vremena utrošiti za obradu pojedinih modula.

Razrada tema po modulima nalazi se pod točkom 7. Unutar pojedinih modula neki su sadržaji ispisani kosim slovima. Ti su sadržaji izborni odnosno obrađuju se ukoliko učenici pokažu za njih posebni interes. U tablicama s razradom pojedinih tema navedene su i unutarnje korelacijske veze.

3.2. Povezanost s ostalim nastavnim programima

Obzirom na korelacije s ostalim nastavnim programima, neke se teme iz programa zdravstvenog odgoja i obrazovanja nadovezuju na već prethodno obrađene teme iz redovnog programa i temeljene su na već stečenom znanju, vještinama i stavovima ili pak neke teme iz zdravstvenog odgoja i obrazovanja, koje prethode sličnim temama iz redovnih nastavnih programa, olakšavaju rad u redovnim programima. Za očekivati je da će se obrada sličnih tema ponekad i vremenski poklapati.

Nastavni programi osnovne škole koji su povezani s područjima i temama programa zdravstvenog odgoja i obrazovanja su: program prirode (za 5. i 6. razred), program biologije (za 7. i 8. razred), program hrvatskog jezika, program vjeronauka, program tjelesne i zdravstvene kulture te program sata razredne zajednice.

Korelacijske veze između pojedinih tema zdravstvenog odgoja i obrazovanja i ostalih nastavnih programa navedene su u tablicama s razradom pojedinih tema.

4. METODIČKA USMJERENOST PROGRAMA

4.1. Dobra metodička usmjerenost: ključ učinkovitosti programa

Ovaj prijedlog eksperimentalnog programa zdravstvenog odgoja i obrazovanja zamišljen je kao nadopuna i poveznica sadržaja iz postojećih nastavnih programa, s posebnim zadatkom da se na znanje, koje je najzastupljenije u postojećim nastavnim programima, nadogradi proces koji je daleko manje zastupljen u njima, a to je stjecanje vještina i izgradnja stavova i vrijednosti kod učenika. Drugim riječima, ovim se programom nastojalo ne samo posredovati informacije učenicima, već im pružiti pravu pomoć za život.

Stoga se velika pažnja posvetila s jedne strane stručnoj utemeljenosti i cjelovitosti programa u pogledu tema i sadržaja, a s druge strane učinkovitosti programa, kako se ne bi dogodilo da ti sadržaji, ma kako oni stručno bili utemeljeni, završe u "slijepoj ulici", ne ispunivši svoj krajnji cilj, a to je pomoć učenicima da se razvijaju kao osobe i budu spremni za život.

U tom je smislu ovaj prijedlog programa na tragu opće usmjerenosti Hrvatskog nacionalnog obrazovnog standarda prema "kvalitetnijoj hrvatskoj školi" i težnji da razvoj obrazovanja, osim *"što treba biti usmjeren prema procesima kojima je cilj stjecanje temeljnih znanja, sposobnost rješavanja problema, pripremanje za izazove budućnosti i razvijanje svih sposobnosti učenika, a u duhu istinskih moralnih vrijednosti"* bude usmjeren i *"prema razvijanju sposobnosti promatranja, kritičkog razmišljanja, prosuđivanja i logičkog zaključivanja."*

Također i u smislu opće težnje za rasterećenjem učenika, ovaj program ne bi smio biti novi školski "predmet" u klasičnom smislu, a time i novi teret za učenike, već bi trebao biti krajnje motivirajući za njih te nešto čemu bi se oni veselili i rado u njemu sudjelovali.

4.2. Preporuke za metodičku izvedbu programa

Jedna od ključnih stvari za postizanje očekivanih rezultata kod učenika je poštivanje načela aktivnog učenja odnosno aktivnog uključivanja i sudjelovanja učenika. Dakle, pristup i način rada s učenicima u načelu je temeljen na interaktivnim metodama. Orijentacija je na stvaralačku, kreativnu i istraživačku nastavu. Nastavnik potiče, moderira, koordinira i usmjerava nastavni proces, no suradnja i aktivno sudjelovanje učenika temeljno je obilježje nastavnog procesa.

Aktivno sudjelovanje učenika ostvaruje se u: izražavanju mišljenja, kritičkom razmišljanju i argumentaciji, postavljanju i rješavanju problema, aktivnom slušanju drugih, navođenju praktičnih primjera i situacija iz svakidašnjeg života, samootkrivanju, iskustvenom učenju odnosno učenju "metodom vlastite kože", timskom radu, samostalnom dolaženju do zaključaka, samoevaluaciji, i sl.

Za samu izvedbu programa predlaže se izmjenjivanje sljedećih oblika i metoda interaktivnog učenja: interaktivne radionice, "brainstorming", rad u parovima, grupni rad, prezentacije i demonstracije, vježbanje i igranje uloga, ankete, kvizovi i sl.

Predlaže se pojačana uporaba audiovizualnih nastavnih sredstava i prikladne literature, a kao dodatni poticaj za raspravu o pojedinim temama preporuča se iskoristiti sadržaje tinejdžerskih časopisa i drugih medija, primjerice inserte iz filmova, emisija i sl.

Frontalna nastava u osobnim i osjetljivim temama ovog programa može čak rezultirati kontraefektom. Naime, podučavanje "ex catedra" mladi često doživljavaju kao nametanje nekog i nečijeg stava. Danas niti nastavnici, a niti bilo tko drugi, nemaju kod mladih autoritet koji je dovoljan da ga mladi slijepo poslušaju, bez obzira kako pametno i argumentirano govorio. Tek kad se učenicima postavljaju pitanja, oni putem verbalizacije svojega mišljenja i tijekom razmišljanja i rasprave dolaze do sve kvalitetnijih odgovora, koje u konačnici iznose kao svoj stav. Upravo je sposobnost hrabrog iznošenja i argumentiranja svog stava najbolji način postizanja sposobnosti asertivnog ponašanja.

U ovakvom obliku nastave nastavnik je koordinator, moderator nastavnog procesa. U obradi nekih sadržaja, osobito onih koji su više usmjereni na stjecanje znanja, bit će potrebno kraće izlaganje nastavnika. No, i tada je bolje da nastavnik pita učenike što već znaju i razumiju, a onda ispravi i nadopuni činjenice. U obradi sadržaja u kojima je naglasak na usvajanju vještina i izgradnji stavova, nastavnik je tu da potiče i usmjerava komunikaciju u duhu partnerske rasprave.

Opisani pristup zahtijeva pozitivnu radnu atmosferu i okruženje koje za učenike nije zastrašujuće već im omogućuje da slobodno i bez sustezanja izraze svoje mišljenje. Za izgradnju takve atmosfere potrebno je određeno vrijeme, primjereni prostor, određena "pravila grupe" te što bolji i učinkovitiji metodički postupci, usklađeni s dobi i interesima učenika. Obzirom na prostor, trebalo bi omogućiti da "sredina odgovara poruci". Primjerice, preporuča se sjedenje u krugu jer takvo sjedenje potiče učenike i nastavnika da slušaju i odgovaraju jedan drugome s iste pozicije.

U radu s učenicima osnovne škole posebnu pažnju treba posvetiti diskreciji i povjerenju između nastavnika i učenika unutar grupe. To se posebno odnosi na područje ljudske spolnosti koje je najosobnije i najintimnije i u kojem postoji sasvim prirodan i razumljiv osjećaj stida i opreza kod učenika. Tu treba osobito inzistirati na pravilu grupe prema kojem se ono što se iznese unutar grupe temelji na povjerenju i ne iznosi se izvan nje.

Da bi nastavnik mogao uspješno ostvariti kvalitetnu pedagošku komunikaciju i opisanu pozitivnu i otvorenu radnu atmosferu, treba se osposobiti i dodatno educirati u stručnom, psihološkom i metodološkom smislu, ali posjedovati i neke ljudske kvalitete kao što je, primjerice, iskren, otvoren, povjerljiv, dobronamjeran i autentičan odnos prema učenicima.

Za postizanje kvalitetne pedagoške komunikacije i atmosfere povjerenja u grupi između učenika međusobno i učenika prema nastavniku neophodno je vrijeme. Zbog toga se za provođenje programa predlaže sustav stalnog voditelja grupe, a ne sustav gosta ili gostiju predavača.

O prednostima sustava stalnog voditelja grupe i o potrebnim kvalitetama nastavnika više će biti riječi u poglavlju 9.3. o kadrovskim uvjetima programa.

4.3. Dodatni metodički postupci predviđeni programom

Osim ovih općenitih preporuka, u programu su predviđeni dodatni postupci s ciljem što aktivnijeg uključivanja učenika:

- a) Izražavanje interesa učenika za pojedine teme i sadržaje programa:
 - ispunjavanje uvodne ankete (u sklopu uvodnog modula)
 - kvizovi i ankete tijekom izvođenja programa

- ispunjavanje završne ankete na kraju programa, uz poticaj da učenici daju svoje prijedloge i primjedbe na teme, sadržaje i način izvođenja programa, s ciljem unapređivanja programa
- b) Uvođenje tzv. učeničkih projektnih skupina
- učenici se, prema interesima, u sklopu uvodnog modula dijele u tzv. projektne skupine i dobivaju projektne zadatke
 - sa svakom pojedinom skupinom dogovara se vremenski okvir za zadatke, način rada, način prezentacije i sl.
 - slijedi rad u učeničkim projektnim skupinama putem tzv. domaće zadaće, rada na problemu, konzultacija s nastavnikom i sl.
 - module u samoj nastavi provode učeničke projektne skupine, a nastavnik je moderator. Pritom je skupine potrebno tako pripremiti da prilikom svoje prezentacije maksimalno uključe sve učenike u razredu. To mogu postići interaktivnim metodama navedenim na početku ovog poglavlja, a osobito sljedećim metodama: igranje uloga, izlaganje i tumačenje postera, korištenje drugih medija ako je moguće, grupne rasprave, rad u paru, rasprava u "duplom krugu", rad u manjim grupama te pismene i ilustrativne tehnike koje potiču aktivnost.
 - materijali koji su nastali u pripremi određene teme (poster, video materijali, letci i sl.) mogu se naknadno prezentirati u prostorima škole, školskim časopisima, natjecanjima i sl.

Preporuke za metodičku obradu pojedinih nastavnih tema navedene su zasebno u sklopu tablica s razradom modula odnosno tema za svaki razred. U slučaju da u navedenim tablicama postoji više preporuka za metodičku obradu, nastavnik i učenička projektna skupina mogu izabrati najprikladniju metodu.

Detaljna metodička razrada nije strogi uputnik onome tko će program realizirati, već predstavlja tek primjer za razradu, jer program pretpostavlja autonomiju voditelja.

4.4. Specifične preporuke obzirom na dob i spol djece

U metodičkoj izvedbi programa treba respektirati učenička pitanja i potrebe za informiranjem na raznim stupnjevima životne dobi, njihov individualni položaj i socijalnu strukturu razreda/skupine. Osobnim pitanjima i problemima može se posvetiti u savjetodavnim individualnim razgovorima.

Specifični problemi, potrebe i interesi djece obzirom na njihovu dob i stupanj psihofizičkog razvoja navedeni su u sklopu polazišta programa odnosno teorijske utemeljenosti programa za svaki razred posebno.

Prema pedagoškim zahtjevima uvažavanja razvojnog stupnja i različitog tempa i procesa spolnog sazrijevanja kod dječaka i djevojčica, prilikom obrade pojedinih tema iz područja ljudske spolnosti preporuča se primijeniti odvojenu nastavu za učenike i učenice. Naime, jedna od važnih komponenti programa u području spolnosti je samootkrivanje odnosno samorazumijevanje, pri čemu se kreće od tijela. Djevojke prate i bilježe fiziološke promjene i osjećaje tijekom menstrualnog ciklusa u tablice praćenja. Mladići također prate svoje emocije i raspoloženja. Iako i jedni i drugi uče i o svojem i o suprotnom spolu, oni to čine u različitom opsegu i redoslijedu. Stoga se za provođenje modula s navedenom preporukom predlaže da se formiraju dvije grupe, jedna ženska i jedna muška.

Preporuka za odvojenu nastavu nalazi se u samim tablicama s razradom tema, tamo gdje je to potrebno.

4.5. Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama

4.5.1. Uvodne napomene

Da bismo zadovoljili potrebe učenika s posebnim odgojno obrazovnim potrebama u redovnim osnovnim školama u programu zdravstvenog odgoja i obrazovanja potrebno je poznavati karakteristike populacije osoba s invaliditetom, a u uvjetima odgoja i obrazovanja još je važnije, pored informiranja o dijagnozi, dobro poznavati mogućnosti i „jake strane“ djeteta s razvojnom teškoćom. Dakle, ne samo poznavati njegove biološke slabosti već psihičke, socijalne i duhovne vještine i navike. Ključ uspjeha edukacijske integracije nalazi se u osvještavanju i prihvaćanju različitosti pojedinca te u promjeni stavova prema tim različitim i „drugačijim“ potrebama. Upravo i program zdravstvenog odgoja i obrazovanja treba pridonijeti edukaciji mlade generacije na putu razumijevanja, prihvaćanja i podržavanja osoba s posebnim potrebama.

Učenik s posebnim obrazovnim potrebama sudjeluje u onolikoj mjeri u aktivnosti koliko to može. Nastavnik je dužan osigurati mu aktivno sudjelovanje i uključenost s ostalim suučenicima. Budući da se ovim programom promovira timski rad učenika, priprema i izrada projekata na odabranu temu, u čemu je učitelj samo koordinator, potrebno je potaknuti i uključiti i učenika s posebnim odgojno obrazovnim potrebama u radnu skupinu te mu definirati zadatke unutar skupine.

Budući da su velike individualne razlike među učenicima s posebnim odgojno obrazovnim potrebama u odnosu na njihove posebne vještine i mogućnosti, potrebno je dobro poznavati ono što učenik može, način na koji može svladati zadanu temu i u kojem obimu, da bismo mu mogli definirati zadatke i da bismo mogli i njemu pružiti stjecanje predviđenih vještina i navika te ostvariti cilj koji smo nastavnom jedinicom definirali.

U razredima s integriranim učenicima s posebnim odgojno obrazovnim potrebama, u modulima koji donose teme o sportskim i općim tjelesnim aktivnostima bilo bi poželjno upoznati učenike s pojmom „paraolimpijada“ (istaknuti primjer Ane Sršen, naše paraolimpijke, svjetske i europske rekorderke u plivanju, ambasadorice mira); upoznati ih npr. s uspjesima hrvatskih gluhih sportaša (Hrvatska rukometna reprezentacija gluhih osvojila zlatnu medalju na Olimpijskim igrama za gluhe u Melbourneu, 2005; zlatnu medalju na 8. europskom prvenstvu gluhih u rukometu 2005. u Istanbulu) i sličnim aktivnostima društava koja brinu o osobama s posebnim odgojno obrazovnim potrebama.

Stručnu defektološku podršku učiteljima u redovnim osnovnim školama u kojima su integrirani učenici s posebnim edukacijskim potrebama mogu pružati specijalizirane odgojno-obrazovne ustanove koje se bave odgojem, obrazovanjem i rehabilitacijom djece s teškoćama u razvoju (edukacijsko-rehabilitacijski programi za ublažavanje i uklanjanje specifičnih razvojnih teškoća učenika; informacije o specifičnoj didaktičkoj i rehabilitacijskoj opremi – nabava i primjena; stručna literatura o znanstvenim, tehničkim i tehnološkim inovacijama iz područja edukacije, rehabilitacije, zdravstva i drugih srodnih znanosti koje mogu unaprijediti i olakšati neovisno življenje i školovanje djece s posebnim edukacijskim potrebama; instruktivni edukacijski rad s djetetom; seminari za učitelje i dr.).

Specifične programe koji su u funkciji (re)habilitacije i edukacije učenika s teškoćama u razvoju (kao npr. u slijepe djece učenje brajice ili vježbe orijentacije i kretanja, ili u gluhe djece vježbe slušanja i govora) ostvaruju defektolozi – stručni suradnici koji su specijalizirani za navedena područja.

U ovom poglavlju date su samo neke opće preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama. Detaljnije informacije o općim karakteristikama pojedine kategorije učenika s teškoćama u razvoju te o metodičkom prilagođavanju mogućnostima pojedinog učenika mogu se naći u preporučenoj literaturi za područje rada s djecom s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama.

Prema Orijentacijskoj listi vrsta i stupnjeva teškoća u razvoju Pravilnika o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju (Narodne novine, broj 23/91), teškoće u razvoju dijele se:

1. na oštećenje vida
2. na oštećenje sluha
3. na poremećaje govorno-glasovno-jezične komunikacije i specifične teškoće u učenju
4. na tjelesni invaliditet i kronične bolesti
5. na mentalnu retardaciju
6. na autizam
7. na poremećaje u ponašanju uvjetovane organskim faktorima ili progredirajućim psihopatološkim stanjima
8. na postojanje više vrsta i stupnjeva teškoća u psihofizičkom razvoju.

4.5.2. Posebnosti za učenike s oštećenjem vida

Učenici oštećena vida, ovisno o stupnju oštećenja mogu biti slijepi ili slabovidni. Za slijepu osobu najvažnija je taktilna percepcija, sluh i govor. Svakako se koriste i ostaci vida, ako postoje. Zbog specifičnosti taktilne percepcije (postupnost, mala distanca), fragmentarnosti, manjkavosti i često izobličene vizualne percepcije slabovidnih, ovim učenicima potrebno je osigurati više vremena za pojedine aktivnosti, omogućiti im da dio zadatka pripreme ili dovrše kod kuće.

Preporuke učiteljima:

- učenik s oštećenjem vida treba sjediti, za njega, na najboljem mjestu u razredu;
- obavijestiti ga o svim promjenama u prostoru (npr. novi raspored klupa, novi ormar);
- pobrinuti se da vas uvijek dobro čuje, a sadržaj koji se piše na ploču izgovarati glasno da učenik može slijediti i zapisivati bilješke;
- pri davanju uputa biti konkretan, precizan i kratak (npr. umjesto "tamo" reći "s tvoje lijeve / desne strane");
- koristiti bez ustručavanja riječi poput: gledaj, vidiš, pogledaj;
- omogućiti snimanje diktafonom na satu;
- pri demonstriranju, kad je moguće, koristiti stvarni predmet o kojem se govori;
- ako se nešto demonstrira uz pomoć učenika, neka učenik s oštećenjem vida bude model;
- osigurati učeniku individualni materijal za pojedine nastavne jedinice;
- provjeravati je li vas učenik razumio, odvojiti koju minutu za individualni rad;
- imati uvijek na umu da dodir i sluh slijepom djetetu zamjenjuju vid;
- uključiti učenika u sve aktivnosti razreda, jer on to može.

4.5.3. Posebnosti za učenike s oštećenjem sluha

Učenici oštećena sluha, ovisno o stupnju oštećenja mogu biti gluhi ili nagluhi. Posljedice oštećenja sluha su: teškoće učenja govora i jezika, problemi u pismenom izražavanju, agramatičnost, otežano razumijevanje pisanog teksta. Uslijed teškoća verbalne komunikacije vidljive su i poteškoće socijalne komunikacije.

Učenici oštećena sluha mogu biti vrlo uspješni u svladavanju redovnog programa, uz primjenu specifičnih metodičkih postupaka u tijeku izvođenja nastave. Tijekom školovanja učenicima je nužno osigurati dodatnu pomoć u učenju. Mogu se koristiti i usluge edukacijskog tumača i prevoditelja za znakovni jezik (služba je u razvoju u Hrvatskoj).

Preporuke učiteljima:

- omogućiti učeniku oštećena sluha sjedenje u prvim klupama;
- učiteljev govor treba biti izražajan, stvoriti naviku stajanja/sjedenja ispred učenika bez pozadinskog svjetla, govor licem u lice – to stvara mogućnost očitavanja s lica i usana i korištenje preostalih ostataka sluha;
- osigurati što više vizualnih sredstava: naglasak na metodama demonstracije, praktičnog rada, dramatizacije, crtanja;
- provjeravati je li učenik razumio uputu ili zadatak, dati učeniku povratnu informaciju;
- nepoznate riječi dodatno pojasniti; ključne pojmove ponoviti na kraju sata;
- ostaviti više vremena za usvajanje sadržaja;
- ostaloj djeci objasniti kako oštećenje sluha nije bolest, ali otežava komunikaciju.

4.5.4. Posebnosti za učenike s poremećajima govorno-glasovno-jezične komunikacije i specifičnim teškoćama u učenju

Prema Orijentacijskoj listi i vrsti stupnjeva teškoća u razvoju s poremećajima govorno-glasovno-jezične komunikacije smatraju se ona djeca kod koje je, zbog ireparabilnih organskih i funkcionalnih promjena u centralnom i perifernom neuromuskularnom sustavu, komunikacija govorom otežana ili ne postoji, pa je potrebno osigurati primjerene uvjete za osposobljavanje i zaštitu.

Govorne i glasovne teškoće uključuju poremećaje izgovora glasova, zamjene ili dodavanje glasova, mucanje, disfoniju, nazalni izgovor, nerazumljiv govor i drugo. Nepravilan izgovor glasova ili nepravilan govor privlači negativnu pažnju kod slušatelja, utječe na međusobnu komunikaciju, uzrokuje teškoće kako na

socijalnom tako i na emocionalnom planu.

Jezične teškoće uključuju siromašan vokabular, kratke rečenice, nepravilnu građu rečenica, nemogućnost praćenja instrukcija, nepravilnu morfološku strukturu, probleme s imenovanjem; nepravilnu uporabu prepozicija; selektivni mutizam, pričanje sa samim sobom, pričanje u pjesmicama ili ponavljanje fraza; česta uporaba gesti, slaba mogućnost izvođenja definicija i drugo.

Karakteristike jezičnih poremećaja kod učenika u procesu učenja:

- većinom su to teškoće ekspresivnog izražavanja;
- problemi središnjeg slušnog procesuiranja;
- deficit pri tumačenju ili učenju simbola;
- vrlo slabe semantičke vještine;
- ti poremećaji ostavljaju dugotrajni učinak na školovanje i socijalizaciju tih učenika.

Učenici s jezičnim teškoćama i specifičnim teškoćama u učenju (disleksija, disgrafija, diskalkulija) imaju probleme s auditivnom percepcijom, lingvističkim procesuiranjem i kognitivnim procesuiranjem. Zato pri radu s učenicima s jezičnim teškoćama, ovisno o vrsti i stupnju teškoće, trebamo obratiti pažnju:

- na učenikovu sposobnost pravilne uporabe i razumijevanje (apstraktnih) imenica;
- na sposobnost uporabe specifičnih glagola, pridjeva, priloga, zamjenica;
- na mogućnost uporabe izraza za odnose: veličinu, količinu, vrijeme, prostor...
- na mogućnost razumijevanja višeznačnih riječi, višeznačnih rečenica;
- na sposobnost razlikovanja važnih i manje važnih činjenica i ideja;
- na sposobnost učenikove jezične organizacije;
- na sposobnost uporabe narativne strukture u njegovim pričama;
- na želju učenika za komunikacijom;
- I NAJVAŽNIJE – jeste li razumjeli što je učenik rekao, je li vas učenik razumio, je li razumio pročitani tekst – PROVJERITE !

Preporuke učiteljima:

- predvidjeti duže vremensko razdoblje za usvajanje nekih tema;
- koristiti različite vrste podražaja – vidne, slušne, taktilne kod obrade novih sadržaja;
- dati prednost usmenim oblicima u poučavanju;
- sustavno provjeravati je li učenik razumio sadržaj, pojmove, definicije te, ako je potrebno, dodatno pojasniti;
- izbjegavati učenikovo čitanje na glas ili pisanje na ploči pred razredom kada su u tom području veće teškoće (osim, ako učenik ne izrazi sam želju);
- koristiti prerađene, sažete, jednostavnije tekstove;
- jasno označiti mjesta koja su bitna – pravilo, primjer, slika, postupak;
- koristiti mnogo konkretnih primjera, slika, pokusa povezanih s učenikovim iskustvom;
- zadavati manji broj zadataka odjednom;
- učenika stalno ohrabrivati na spontano izražavanje i poticati ga na samostalnost u radu.

4.5.5. Posebnosti za rad s učenicima koji imaju tjelesnu invalidnost i kronične bolesti

Osnovne karakteristike učenika s tjelesnom invalidnosti (motoričkim oštećenjima) i kroničnim bolestima su različiti oblici i težina poremećaja pokreta i položaja tijela, smanjena/onemogućena funkcija pojedinih dijelova tijela (najčešće ruku, nogu i kralježnice) te nepostojanje dijelova tijela (najčešće urođena nerazvijenost pojedinih dijelova ruku ili nogu ili je dijete ostalo bez dijela/cijelog ekstremiteta zbog bolesti ili nezgode). Sukladno Orijentacijskoj listi vrsta i stupnjeva teškoća u razvoju u ovu skupinu se ubrajaju:

- djeca s oštećenjem lokomotornog aparata,
- djeca s oštećenjem središnjeg živčanog sustava,
- djeca s oštećenjem perifernog živčanog sustava i
- djeca s oštećenjima koja su posljedica kroničnih bolesti drugih sustava.

Učenicima s tjelesnom invalidnosti i kroničnim bolestima koji su uključeni u redovnu osnovnu školu najčešće su potrebne prilagodbe koje uključuju metodičke specifičnosti u obradi pojedinih tema i dobivanju povratnih informacija od učenika pismenim putem osobito kada se traži preciznost i brzina te korištenje posebnih pomagala u radu.

Učenicima s kroničnim bolestima ponekad će biti potrebno prilagođavati tempo rada (ako se zbog bolesti ili medikamentozne terapije brže umaraju i sporije reaguju), a ostale posebnosti u odnosu na zdravstvene potrebe učenika treba dogovarati sa stručnom službom škole, roditeljima i učenikovim liječnikom. Ukoliko učenik zbog liječenja češće odlazi u bolnicu potrebno je održavati stalnu vezu i izmjenjivati

informacije o napredovanju i specifičnim potrebama učenika s učiteljima koji rade na bolničkom odjelu na kojem se učenik liječi, a ako se liječenje provodi u obitelji osigurati nastavu u kući.

Preporuke učiteljima:

Učeniku treba omogućiti *pisanje* na većim formatima, ponekad samo velikim tiskanim slovima, a izuzetno učenik neće moći samostalno pisati olovkom pa se koriste drugi oblici (diktiranje drugoj osobi, snimanje pismene obveze na diktafon ili korištenje računala za pisanje uz nužne prilagodbe tipkovnice i miša). Nekim učenicima bit će potrebno papir za pisanje ili bilježnicu fiksirati za podlogu, a pribor za pisanje prilagoditi njihovim posebnostima. Učenicima treba osigurati više vremena za izvođenje grafičkih aktivnosti, a tekst predviđen za plan ploče najčešće treba biti kopiran i nalijepljen u učenikovu bilježnicu. Pismeni ispiti znanja moraju se prilagoditi manualnoj sposobnosti učenika (širi prostori za pisanje, zaokruživanje ponuđenih odgovora, pomoć druge osobe u pisanju, korištenje računala za pisanje, samo usmeno odgovaranje).

- *čitanje* - pomagalo za držanje knjige u optimalnom položaju ili pomagalo za okretanje stranica;
- *u praktičnim radovima* omogućiti korištenje specifičnih pomagala u radu, pomoć druge osobe ili da druga osoba izvodi praktični rad/pokus prema usmenom naputku učenika;
- *za izvanučionički rad* osigurati prijevoz i pratnju druge osobe za učenike koji se ne mogu samostalno kretati ili se brzo zamaraju.

4.5.6. Posebnosti za učenike s mentalnom retardacijom

Prvu skupinu na koju se odnose ove napomene čine učenici kod kojih se, u usporedbi s njihovim prosječnim vršnjacima, prepoznaje sniženi biološki potencijal. To su učenici s lakom mentalnom retardacijom i učenici graničnih intelektualnih sposobnosti. Drugu skupinu ove grupacije čine učenici čiji je biološki potencijal možda prosječan, ali je manifestno kognitivno funkcioniranje niže od njihovih stvarnih potencijala, što je uvjetovano nedostatnom podrškom kulturalne, odnosno socijalne sredine.

Osobitosti učenika s lakom mentalnom retardacijom dolaze do izražaja na dvama područjima razvoja: kognitivnom području (ispod prosječno intelektualno funkcioniranje) i području adaptivnog ponašanja. Odstupanja na kognitivnom području najčešće se prepoznaju kao teškoće u procesu učenja. Na području adaptivnog ponašanja osobitosti se, pak, manifestiraju kao teškoće primjene naučenih školskih sadržaja, teškoće snalaženja u novim socijalnim situacijama te kao odstupanja u području adaptivnog ponašanja kao što je briga o sebi, komunikacija, socijalne vještine...

Upravo za ove učenike se propisuje izrada prilagođenih nastavnih programa kojima je cilj prilagoditi strukturalne elemente svake etape nastavnog procesa sposobnostima učenika.

Preporuke učiteljima:

- sadržaje teorijskog tipa potrebno je učeniku prirediti isticanjem ili sažimanjem najbitnijeg pri čemu količina teksta i način izlaganja trebaju biti u skladu s obrazovnim sposobnostima i potrebama učenika; zadaci za samostalan rad (vježbanje, ponavljanje) trebaju biti u skladu s tekstom ponuđenim za učenje i po uratku pregledani;
- sadržaje, što je više moguće, izvoditi iz svakodnevnog života učenika, obogatiti ih primjerima, ukazivati na povezanost sa životom, upoznati ih s mogućnostima primjene, mogućim opasnostima te potrebnim mjerama opreza i čuvanja;
- sadržaje učenja potrebno je na zoran, najjednostavniji način približiti učeniku (elementi neposredne stvarnosti, modeli, slike i razvojni crteži bez neophodnih detalja, sheme, tabelarni prikazi, praktični rad...), uvijek uz postupno, po potrebi opetovano, objašnjavanje i provjeru razumijevanja te omogućiti dovoljno vježbanja i ponavljanja uz produljeno vrijeme rada;
- vježbanje i ponavljanje poželjno organizirati kao rad u paru ili skupini;
- sadržaje koje će učenik usvajati učitelj treba obavezno odrediti temeljem inicijalne procjene usvojenih znanja i razvijenih sposobnosti iz određenog nastavnog predmeta. To je potrebno stoga što u učenika s lakom mentalnom retardacijom usvojenost znanja i razvijenost sposobnosti može biti različitih razina. Liste procjene i praćenja učitelj izrađuje u suradnji s defektologom;
- u odnosu na izvršenu procjenu određuje se ekstenzitet i intenzitet sadržaja za koje predviđamo da bi ih učenik temeljem stečenih predznanja i razvijenih sposobnosti mogao u određenom razredu usvojiti;
- pri planiranju i programiranju sadržaja svakog nastavnog predmeta potrebno je imati u vidu da ovim učenicima nije potrebna priprema za kasnije usvajanje akademskih znanja, već da su im potrebna znanja koja će im služiti u izobrazbi za zanimanja te za što uspješnije snalaženje u svakodnevnom životu. Prilagođeni sadržaji trebaju se didaktičko-metodički prelamati i prožimati na način da učenici na manjem opsegu sadržaja steknu operativna znanja i poželjne vještine i navike.

4.5.7. Posebnosti za učenike s poremećajima u ponašanju uvjetovanim organskim faktorima ili progredirajućim psihopatološkim stanjem

Učenicima s poremećajima u ponašanju uvjetovanim organskim faktorima ili progredirajućim psihopatološkim stanjem najveće smetnje u radu u školi predstavlja poremećaj pažnje često praćen nemirom i hiperaktivnošću uz koji se mogu pojaviti i specifične teškoće u učenju na motoričkom, govornom, emocionalnom i socijalnom planu. Učenici uglavnom usvajaju sadržaje predviđene planom i programom za osnovnu školu, ali je neophodno značajnije metodičko prilagođavanje.

Preporuke učiteljima:

- postaviti jasna pravila u razredu - učenik *treba strukturiranu situaciju i jasne granice*, jer ih sam ne može postaviti;
- strukturirati okolinu tako da učenik uspješno završi zadatak (staviti naglasak na ono što dijete može radije nego na ono što ne može učiniti);
- učenicima s poremećajem pažnje i hiperaktivnosti ne remetiti organizaciju klupa u razredu, jer tako imaju manje teškoća;
- preporuka je da učenik sjedi u prvom redu, blizu učitelja, odmaknuto od buke (ne pokraj vrata ili prozora, ako je uz ulicu);
- preporuka je da učenika s teškoćom sjedi s djetetom koji je dobar model, a učenik s velikim teškoćama pažnje i nemirom neka sjedi sam;
- pohvalite trud koji dijete ulaže u određeni zadatak;
- ako dijete griješi, objasniti što ne valja, ne grдите ga, uvijek je potrebno pokazati što i kako treba učiniti ili mu pomoći da sam dođe do rješenja – tada ga obvezno pohvaliti;
- skratiti pismene zadatke u odnosu na ostale učenike u razredu, ali to učiniti diskretno, i ne isticati pred razredom djetetova ograničenja;
- preporuka je da se izmjenjuju zadaci: variraju teški i laki, zabavni i dosadni;
- unaprijed pripremiti za učenika napisani tekst s osnovnim činjenicama koje treba naučiti – neka bude napisan čitko, velikim slovima, s istaknutim imenima, pojmovima i slično;
- kontinuirano usmjeravati djetetovu pažnju, verbalno (pitajte nešto jednostavno, što može i ne mora imati čvrste veze s temom) ili neverbalno (pokažite djetetu prstom u knjizi mjesto gdje se čita, uspijeva li prepisati s ploče ono što ste za njega predvidjeli);
- ako pažnja učeniku odlutala pridite i lagano ga dodirnite po ramenu;
- uposlite učenika malim zadacima da razbijete monotoniju i omogućite mu ciljano kretanje: zamolite ga da opere spužvu, donese kredu, potraži nekoga i sl.;
- izlaganje obogatite pričama, slikama, filmovima, audiomaterijalima i sl., to će biti zanimljivo i djeci koja nemaju teškoće;
- davati jednostavne, konkretne upute i provjeravati je li vas razumjelo – pitajte ga da ponovi što od njega tražite – ne ismijavajte ga i ne grдите ako nije razumjelo – objasnite ponovo na jednostavniji način; budite strpljivi, uporni i dosljedni;
- potičite učenika kako bi aktivno sudjelovalo na satu i kako biste mu zadržali pažnju
- upute govorite smirenim i blagim glasom;
- ne propustiti pohvaliti dijete za praćenje vaših uputa, bilo o čemu se radi (možete mu klimnuti glavom i nasmiješiti se, pomilovati ga po glavi, dodirnuti po ramenu, izgovoriti pohvalu pred razredom ili samo njemu, nacrtati sunce, srce, cvijet ili bilo koji pozitivan simbol u bilježnicu, napisati pohvalu);
- dati priliku za pomaganje drugima; uključiti ga u sve razredne aktivnosti;
- prihvatite dijete s teškoćom takvo kakvo ono jest i pomozite mu u prilagodbi, jer kako ga vi prihvaćate, tako će ga prihvaćati i vršnjaci u razredu.

Ove su preporuke usmjerene na razvoj bolje slike o sebi čime se povećava motivacija za učenje i suradnju te bolji odnosi s vršnjacima. *Važno je prihvatiti dijete kao vrijednu osobu i dati mu to do znanja.*

5. MOGUĆNOSTI OSTVARIVANJA PROGRAMA

5.1. Ostvarivanje unutar sata razredne zajednice

Ovaj prijedlog programa zdravstvenog odgoja i obrazovanja za osnovnu školu se, prema propozicijama natječaja Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa za eksperimentalne programe zdravstvenog odgoja i obrazovanja, ostvaruje u sklopu sata razredne zajednice i traje (maksimalnih) dvanaest nastavnih sati svake školske godine, od petog do osmog razreda.

Ovaj prijedlog zamišljen je da, u cilju poboljšanja kvalitete i učinkovitosti programa, bude otvoren i podložan promjenama u smislu sadržajne i vremenske zastupljenosti i rasporeda pojedinih tema. To je potrebno iz dva razloga:

Sva područja programa zdravstvenog odgoja i obrazovanja obiluju izrazito aktualnim životnim temama i sadržajima te je nužno da se program kontinuirano preispituje i prilagođava najnovijim stručnim spoznajama i preporučenim odgojnim smjernicama.

Osim toga, budući da se i inače u ovom programu vodi posebna briga o pitanjima i potrebama samih učenika te o mišljenjima njihovih roditelja, nastojat će se uvažavati njihove želje u pogledu zastupljenosti pojedinih tema i sadržaja, načina izvođenja nastave i sl. i prema njima kontinuirano modificirati program.

Stoga će se, osim što je u sadašnjim zadanim okvirima ostavljena fleksibilnost vremenske i sadržajne zastupljenosti pojedinih tema i sadržaja (na način kao što je već opisano, dakle rasporedom tema ne po nastavnim satima već po tzv. modulima), pratiti i istraživati mogućnosti da se i ti zadani okviri vremenom mijenjaju (vjerojano prošire), ovisno o rezultatima evaluacije programa i razvoju situacije.

5.2. Ostale mogućnosti ostvarivanja programa i suradnje

Predlaže se otvaranje i drugih mogućnosti ostvarivanja nekih modula ili dijelova modula, primjerice njihovim proširenjem u izvannastavnim ili izvanškolskim aktivnostima.

U izvedbi programa predlaže se i mogućnost povezivanja škole, obitelji i društva putem suradnje s lokalnom zajednicom, kroz postojeće programe, pokrete i udruge mladih, razne športske aktivnosti, volonterske programe i sl. Takve otvorene mogućnosti otvorile bi nova vrata suradnji i učvrstile povezanost između obitelji, škole i lokalne zajednice.

5.3. Suradnja s roditeljima

Roditelji su prvi i najvažniji odgojitelji svoje djece. Stoga je u ovom programu stavljen poseban naglasak na povezivanje obiteljskog i školskog odgoja, kao što to predviđa i HNOS. Iskustvo u radu s učenicima pokazuje da su rezultati značajno bolji ako se paralelno radi i s roditeljima.

Roditelji, iako svoju djecu upravo oni sami najviše vole, često ne znaju kako im prići, pogotovo u pubertetu, a vrlo često niti ne znaju što bi im rekli. Neophodno je, stoga, roditelje uputiti u problematiku, potaknuti ih na razmišljanje i pomoći im u poboljšanju komunikacije između njih i njihove djece.

U tom smislu, paralelno s prijedlogom provođenja ovog programa s učenicima dat je i prijedlog rada s roditeljima putem roditeljskih sastanaka. Predložen je ciklus od tri do pet roditeljskih sastanaka godišnje. *Program za roditeljske sastanke s predloženim temama za svaki razred (5., 6., 7. i 8.) priložen je razradi programa za svaki razred.*

Iako je činjenica da neki roditelji nevoljko dolaze na roditeljske sastanke, iskustvo pokazuje da ovakvi atraktivni i sadržajni roditeljski sastanci mijenjaju tu praksu. Svi roditelji, naime, imaju brige oko odgoja svoje djece, pogotovo u osjetljivom razdoblju kad njihova djeca prolaze kroz pubertet i adolescenciju, pa kad vide da im nešto ili netko stvarno može pomoći u tom odgoju, rado dolaze i sljedeći put. Stoga se ovaj ambiciozni plan može smatrati ne samo potrebnim, već i realno ostvarivim, bilo kroz posebne ili redovne roditeljske sastanke.

U rasporedu i razradi tema za roditeljske sastanke vodilo se računa o dobnospecifičnim pitanjima i nastavnim sadržajima programa predviđenim za učenike za taj razred. Roditelji se na roditeljskom sastanku upoznaju sa sadržajima i svim aspektima programa koji će se ponuditi njihovoj djeci, nastavnicima i načinima rada s djecom. Predviđena nastavna sredstva i pomagala za učenike mogu se predočiti i roditeljima te im treba pružiti dovoljno prilika za raspravu.

Roditeljima se može preporučiti i/ili podijeliti i prikladna literatura koja će im pružiti dodatnu podršku i smjernice u ostvarivanju njihova odgojnog zadatka. Također ih treba uputiti kome se mogu obratiti ukoliko uoče neki problem kod svoje djece. Općenito ih treba poticati da stvore autoritativan, topao i podržavajući stil odgoja.

Obzirom da roditelji prema Ustavu Republike Hrvatske imaju "pravo i slobodu samostalno odlučivati o odgoju svoje djece" (čl. 63), smatramo da im se u nekim područjima zdravstvenog odgoja i obrazovanja treba omogućiti ostvarivanje tog prava. To se odnosi na ona područja u kojima je odgoj naglašeniji od obrazovanja, odnosno u onima u kojima ne postoji društveni konsenzus za koje se to konkretne vrijednosti djeca trebaju odgajati. Roditelji daju svoju pismenu suglasnost za područja gdje je to potrebno, i to nakon roditeljskog sastanka na kojem se upoznaju sa sadržajima i zadacima, nastavnicima i načinima provođenja programa.

6. USKLAĐENOST PROGRAMA SA ZAKONIMA I NACIONALNIM STRATEGIJAMA

6.1. Usklađenost programa s postojećim zakonima i propisima

Ovaj prijedlog eksperimentalnog programa zdravstvenog odgoja i obrazovanja usklađen je s:

1. Godišnjim nastavnim planom i programom za učenike od 5. do 8. razreda osnovne škole Ministarstva obrazovanja, znanosti i športa,
2. Planom i programom mjera zdravstvene zaštite iz osnovnog zdravstvenog osiguranja Ministarstva zdravstva (Narodne novine, broj 30/02),
3. Pravilnikom o uvjetima i načinu ostvarivanja eksperimentalnih programa u osnovnim školama (Narodne novine, broj 40/91 i 125/05),
4. Zakonom o osnovnom školstvu (Narodne novine, broj 59/90, 27/93, 7/96, 59/01, 114/01, 69/03 - pročišćeni tekst i 76/05),
5. Zakonom o srednjem školstvu (Narodne novine, broj 19/92, 27/93, 50/95, 59/01, 114/01, 69/03 - pročišćeni tekst i 81/05),
6. Ustavom Republike Hrvatske,
7. Općom konvencijom o pravima čovjeka i
8. Konvencijom o pravima djeteta.

6.2. Usklađenost programa s nacionalnim programima i strategijama

Pri izradi eksperimentalnog programa zdravstvenog odgoja i obrazovanja za osnovnu školu uzete su u obzir preporuke i prijedlozi iz sljedećih nacionalnih programa:

1. Hrvatski nacionalni obrazovni standard
2. Hrvatski nacionalni program za prevenciju HIV/AIDS-a 2005. – 2010.
3. Nacionalni program demografskog razvitka (Sabor Republike Hrvatske, 1996)
4. Nacionalna strategija suzbijanja zlouporabe opojnih droga u Republici Hrvatskoj za 2006. – 2012. godinu (Zagreb: Sabor Republike Hrvatske, 2005)
5. Nacionalna strategija suzbijanja zlouporabe opojnih droga u Republici Hrvatskoj (Zagreb: Sabor Republike Hrvatske, 1996)
6. Nacionalni program Republike Hrvatske za pridruživanje Europskoj uniji
7. Nacionalni program športa Republike Hrvatske.

7. RAZRADA PROGRAMA ZA OSNOVNU ŠKOLU

7.1. Popis modula (tema) po razredima

5.razred

	Naziv modula/teme	Područje/područja
1.	Uvodni modul	Kultura društvene komunikacije
2.	Razvoj samopoštovanja	Prevenција ovisnosti
3.	Spol – spolnost	Ljudska spolnost
4.	Prvi znakovi puberteta	Ljudska spolnost
5.	Pravilnom prehranom i redovitom tjelesnom aktivnosti čuvamo zdravlje	Očuvanje zdravlja i kvalitete života
6.	Moje prve informacije o spolnosti	Ljudska spolnost Kultura društvene komunikacije
7.	Odnos prema sebi i drugima	Ljudska spolnost Kultura društvene komunikacije
8.	Prihvatanje fizičkih i emocionalnih razlika među ljudima	Prevenција ovisnosti Kultura društvene komunikacije
9.	Nasilje – neprihvatljivo sredstvo provođenja vlastite volje nad drugima	Prevenција nasilničkog ponašanja Kultura društvene komunikacije
10.	Prepoznavanje nasilnih oblika komunikacije kod sebe i drugih	Prevenција nasilničkog ponašanja Kultura društvene komunikacije

6. razred

	Naziv modula/teme	Područje/područja
1.	Uvodni modul	Kultura društvene komunikacije
2.	Kulturološka i zdravstvena vrijednost obiteljskih obroka i zajedničkih rekreativnih aktivnosti	Očuvanje zdravlja i kvalitete života Kultura društvene komunikacije
3.	Spolni sustav i procesi	Ljudska spolnost
4.	Kako brinuti o sebi i drugima	Prevenција ovisnosti Kultura društvene komunikacije
5.	Moji osjećaji, želje, stavovi i ponašanje	Ljudska spolnost Kultura društvene komunikacije
6.	Odnos medija i društva prema spolnosti	Ljudska spolnost Kultura društvene komunikacije
7.	Donošenje odluka	Prevenција ovisnosti Kultura društvene komunikacije
8.	Uloga promatrača	Prevenција nasilničkog ponašanja Kultura društvene komunikacije
9.	Emocionalne posljedice nasilja	Prevenција nasilničkog ponašanja Kultura društvene komunikacije

7.razred

	Naziv modula/teme	Područje/područja
1.	Uvodni modul	Kultura društvene komunikacije
2.	Predrasude o hrani i prehrani i izvannastavne sportske aktivnosti	Očuvanje zdravlja i kvalitete života
3.	Spolni hormoni i procesi	Ljudska spolnost
4.	Vlastita osobnost i identitet	Ljudska spolnost
5.	Uporaba – zlouporaba sredstava ovisnosti	Prevenција ovisnosti
6.	Odupiranje pritisku vršnjaka	Prevenција ovisnosti
7.	Uloga proaktivne žrtve	Kultura društvene komunikacije Prevenција nasilničkog ponašanja
8.	Javno suđenje nasilju	Kultura društvene komunikacije Prevenција nasilničkog ponašanja
9.	Zaljubljenost, ljubav, hodanje	Kultura društvene komunikacije Ljudska spolnost
		Kultura društvene komunikacije

8.razred

	Naziv modula/teme	Područje/područja
1.	Uvodni modul	Kultura društvene komunikacije
2.	Poticaji pozitivnog ponašanja	Prevenција nasilničkog ponašanja
3.	Primjeri pozitivnog ponašanja	Kultura društvene komunikacije Prevenција nasilničkog ponašanja
4.	Životne uloge	Kultura društvene komunikacije Prevenција ovisnosti
5.	Razlozi za inicijalno uzimanje sredstava ovisnosti	Prevenција ovisnosti
6.	Plodnost žene i muškarca	Ljudska spolnost
7.	Spolni odnos i oplodnja	Ljudska spolnost
8.	Značenje spolnog odnosa	Ljudska spolnost Kultura društvene komunikacije
9.	Kontracepcija i spolno prenosive bolesti	Ljudska spolnost
10.	Sigurnost hrane i različite vrste sportova u službi prevencije zdravlja	Očuvanje zdravlja i kvalitete života

7.2. Razrada programa za peti razred osnovne škole

7.2.1. Polazišta programa za 5. razred

Obzirom na psihoseksualni razvoj učenika 5. razreda, dakle djece u dobi od 10 do 11 i od 11 do 12 godina, neki od njih, većinom dječaci, još se uvijek nalaze u fazi kasnoga djetinjstva, a neki, uglavnom djevojčice, već ulaze u razdoblje predpuberteta ili rane adolescencije.

Kod većine učenika 5. razreda, osobito dječaka, još uvijek prevladava usmjerenost prema vanjskom svijetu, sposobnost opažanja i realiziranja (samo) konkretnih činjenica, realnost i objektivnost. Stoga program zdravstvenog odgoja i obrazovanja započinje društvenim temama: odnos prema samom sebi i vršnjacima, prijateljstvo, popularnost u društvu i sl.

Obilježje ove faze su prijateljstva i druženje s vršnjacima istog spola. Mladi se osjećaju puno ugodnije kada se druže i dijele tajne s prijateljima istog spola. To je vrijeme kada su jako važne grupe za djevojčice i grupe za dječake.

U ovoj dobi javljaju se prvi znaci fizičkog sazrijevanja i potrebno je da se djeca s njima upoznaju. Treba voditi računa o prirodnoj stidljivosti kada se govori o spolnosti u toj dobi. Uzevši to u obzir, a i potrebu dijeljenja "tajni" s vlastitim spolom, svakako se prilikom obrade fizičkih promjena u pubertetu preporuča odvojiti dječake i djevojčice.

Peti razred osnovne škole važno je razdoblje u životu djeteta s obzirom da se mijenja dosadašnji način izvođenja nastave te se javljaju nove, dodatne obaveze. Stoga je važno da dijete počne izgrađivati i jačati vlastito samopoštovanje, kao i da prihvaća samog sebe i druge ljude takvima kakvi jesu, bez obzira na razlike koje uočava.

Prihvaćanje razlika među ljudima od velike je važnosti i kao temelj prevencije svih oblika nasilničkih poriva i ponašanja kod djece. Djeca ove dobi sposobna su promatrati i prepoznavati vlastite i tuđe reakcije u kojima se nalaze tragovi raznih oblika nasilja te uz pomoć ovog programa početi zauzimati kritički stav prema njima i usvajati pozitivne načine komunikacije s drugima.

Prosječnom desetogodišnjaku poznati su pojmovi zdrave i pravilne prehrane iz medija te iz vrlo kratkog obrazovanja koje je predviđeno programom prirode /i društva. Ovim programom potrebno je kod učenika produbiti svijest o važnosti pravilne prehrane i redovite tjelesne aktivnosti u svrhu poboljšanja kvalitete života i očuvanja zdravlja.

Za ovu dob najprikladnije nastavne metode su grupni rad i različiti oblici konkretnog angažmana i zadataka. Izborom interaktivnih metoda nastave kod učenika se razvijaju komunikacijske vještine izražavanja vlastitog mišljenja i aktivnog slušanja drugih.

7.2.2. Cilj programa za 5. razred

Približiti učenicima osnovne pretpostavke očuvanja zdravlja i kvalitete života, uvesti ih u temeljne vještine komunikacije s drugima i pomoći im da počnu razvijati pozitivan stav prihvaćanja i poštivanja sebe i drugih, s naglaskom na prijateljstvo i međusobno uvažavanje.

7.2.3. Razrada modula (tema) za 5. razred

1. modul (uvodni)

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje/područja	KULTURA DRUŠTVENE KOMUNIKACIJE
Razred	5. razred osnovne škole
Naziv teme	UVOD U PROGRAM
Ključni pojmovi	slušanje, izražavanje vlastitog mišljenja, suradnja
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> ○ predstavljanje programa zdravstvenog odgoja i obrazovanja ○ donošenje pravila grupe i načina rada ○ predstavljanje tema/modula predviđenih za peti razred ○ bodovanje interesa učenika za pojedine teme/module uz mogućnost davanja dodatnih primjedaba i prijedloga ○ uvodna evaluacija: početna znanja, vještine i stavovi ○ podjela učenika u projektne skupine ○ dogovori o vremenskim okvirima, načinu rada i načinu prezentacije
Zadaci na području	<ul style="list-style-type: none"> - otkriti potrebu i važnost zdravstvenog odgoja i obrazovanja - odrediti pravila grupe i način rada - otkriti važnost aktivnog uključivanja u nastavu - upoznati teme/module predviđene za peti razred - odrediti svoj interes za pojedine teme i nastavne sadržaje
a) znanja (materijalni)	
b) vještina (funkcionalni)	
c) stavova (odgojni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati sposobnost slušanja tuđeg mišljenja bez upadica i ismijavanja - razvijati sposobnost jasnog izražavanja vlastitih misli, ideja i osjećaja - razvijati poštovanje prema svakoj osobi bez obzira na neslaganje u mišljenjima - obvezati se na diskreciju – ono što je rečeno u grupi ne iznosi se izvan grupe - razvijati stav da su svi u grupi jednako važni i da imaju jednako dostojanstvo
Preporuke za metodičku obradu	<p>Kratko predstavljanje okvira programa zdravstvenog odgoja i obrazovanja.</p> <p>Rasprava o potrebi zdravstvenog odgoja i obrazovanja.</p> <p>Rasprava o pravilima grupe i načinu rada – zaključci.</p> <p>Kratko predstavljanje tema/modula predviđenih za peti razred.</p> <p>Uvodna anketa sa svrhom bodovanja interesa učenika za pojedine teme/module uz mogućnost davanja dodatnih primjedaba i prijedloga te ispitivanje početnih znanja, vještina i stavova.</p> <p>Podjela učenika u projektne skupine prema usmeno iskazanom interesu te dogovori o vremenskim okvirima, načinu rada i načinu prezentacije svake skupine.</p>
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	<p>Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama.</p> <p>Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5.</p> <p>U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.</p>
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	<p>Sat razredne zajednice</p> <p>Hrvatski jezik</p>
Unutarnje korelacijske veze	Svi ostali moduli

2. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje	LJUDSKA SPOLNOST
Razred	5. razred osnovne škole
Naziv teme	SPOL – SPOLNOST
Ključni pojmovi	spol, spolnost, cjelovitost, stereotipne/ustaljene ideje, stavovi
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> o Ženski i muški spol; Spolnost kao obilježje osobe o Sastavnice osobe / sastavnice spolnosti: fizička, emocionalna, intelektualna, društvena, duhovna o Cjelovitost/zrelost osobe: sve sastavnice osobe/spolnosti razvijene i uravnotežene o Obilježja i razlike ženskog i muškog spola; stereotipne ideje i tipična svojstva koja društvo pripisuje ženskom i muškom spolu o Stavovi o ženskom i muškom spolu nekad i danas
Zadaci na području:	Učenice/učenici će:
a) znanja (materijalni)	<ul style="list-style-type: none"> - usvojiti pojmove spola (ženski/muški) i spolnosti (obilježje osobe) - uočiti/prepoznati sastavnice ljudske osobe/ljudske spolnosti - otkrivati i nabrojati obilježja i razlike između ženskog i muškog spola - otkriti spolne razlike u poimanju i razvoju samopoštovanja
b) vještina (funkcionalni)	<ul style="list-style-type: none"> - istražiti i raspraviti stavove o muškom i ženskom spolu nekad i danas - razvijati sposobnost prepoznavanja određenih ideja i informacija o svojem i suprotnom spolu kao stereotipne/ustaljene i neodgovarajuće - razvijati komunikaciju u obitelji
c) stavova (odgojni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati svijest da je fizičko sazrijevanje samo dio cjelokupnog razvoja osobe i da je osoba zrela / odrasla kada su svi njeni aspekti razvijeni - početi razvijati pozitivan stav prema sebi i drugima i prihvaćati različitosti
Preporuke za metodičku obradu	<p>Vođena nastava, grupna rasprava.</p> <p>Asocijacije učenika o sastavnicama osobe grupirati i povezati u simbolični prikaz osobe.</p> <p>Potaknuti učenike da razgovaraju s vršnjacima, roditeljima, bakama i djedovima o stavovima o spolnosti nekad i danas.</p>
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	<p>Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama.</p> <p>Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5.</p> <p>U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.</p>
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	<p>Priroda 5. razred: Tema "Čovjekove životne potrebe" ("Čovjek je biološko, društveno i misaono biće")</p> <p>Vjeronauk 5. razred: cjelina "Snaga zajedništva": tema "Ja i drugi zajedno" ("Različitosti dječaka i djevojčica – zajedno kroz život", "Odrasli i djeca na mnoge stvari gledaju drugačije")</p>
Unutarnje korelacijske veze	<p>Uvodni modul</p> <p>Prevenција ovisnosti 5.r.: Prihvatanje fizičkih i emocionalnih razlika među ljudima</p>

3. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje/područja	PREVENCIJA OVISNOSTI
Razred	5. razred osnovne škole
Naziv teme	RAZVOJ SAMOPOŠTOVANJA
Ključni pojmovi	samopoštovanje, samosvijest, samoprihvatanje
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> • tko sam • što sam • važnost samopoštovanja • izgrađivanja samopoštovanja
Zadaci na području a) znanja (materijalni)	<ul style="list-style-type: none"> - objasniti pojam samopoštovanja - objasniti vrste samopoštovanja - poznavati razvoj samopoštovanja - otkriti ulogu identiteta, odobravanja, bezuvjetne ljubavi, samoprihvatanja, jasnog razmišljanja, konstruktivne kritike
b) vještina (funkcionalni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati sposobnost uvida u vlastito samopoštovanje - razvijati sposobnost jačanja samopoštovanja - razvijati sposobnost vrednovanja vlastitog samopoštovanja i samopoštovanja drugih - razvijati samoprihvatanje - raditi na boljem osjećanju u vlastitoj "koži"
c) stavova (odgojni)	<ul style="list-style-type: none"> - prihvatiti samokritiku - činiti kritiku ponašanja drugih - poštovati različitosti - obvezati se na pomoć drugima - ponašati se odgovorno za vlastite postupke
Preporuke za metodičku obradu	kratko uvodno izlaganje igra parova ispunjavanje skale samopoštovanja radionica/vježba rasprava
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama. Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5. U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	Vjeronauk - Snaga zajedništva Priroda – Čovjek – biološko biće i dio društvene zajednice (Čovjekove životne potrebe, Pravilna prehrana i pravilne prehrambene navike, Put do zrelosti – promjene u pubertetu, Problemi i teškoće sazrijevanja)
Unutarnje korelacijske veze	Uvodni modul Ljudska spolnost 5.r.OŠ: Odnos prema sebi i drugima Očuvanje zdravlja i kvalitete života 5.r.OŠ: Pravilnom prehranom i redovitom tjelesnom aktivnosti čuvamo zdravlje

4. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje	LJUDSKA SPOLNOST
Razred	5. razred osnovne škole
Naziv teme	PRVI ZNAKOVI PUBERTETA
Ključni pojmovi	pubertet, sazrijevanje, higijena
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> ○ Pubertet: tijelo spolno sazrijeva i postaje sposobno za reprodukciju. ○ Znakovi fizičkog sazrijevanja: (nagli) rast i promjena oblika tijela, dlakavost, prištići, pojačana aktivnost znojnih i lojnih žlijezda, povećanje testisa/grudi (prvi znaci), razvoj spolnih organa, mutiranje glasa ○ Prva menstruacija / noćna polucija ○ Različito vrijeme stupanja u pubertet kod pojedinaca ○ Higijena tijela i spolnih organa ○ <i>Psihičke promjene u pubertetu: promjene osjećaja i raspoloženja</i>
Zadaci na području:	Učenice/učenici će:
a) znanja (materijalni)	- odrediti i početi razumijevati fizičke, spolne i psihičke promjene u pubertetu
b) vještina (funkcionalni)	- praktično upotrijebiti znanje o pubertetu u osobnoj higijeni
c) stavova (odgojni)	- početi prihvaćati vlastite promjene u pubertetu kao pozitivne i normalne
Preporuke za metodičku obradu	Kratko izlaganje učeničke projektne skupine uz pomoć nastavnika, jednostavan interaktivni razgovor, prilagođen dobi. Prema mogućnostima prikazivanje filma o pubertetu.
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama. Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5. U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	Priroda 5. razred: "Put do zrelosti – promjene u pubertetu" (Što je pubertet; Fizičko, spolno i psihičko sazrijevanje; Održavanje higijene)
Unutarnje korelacijske veze	Uvodni modul

5. modul

Predmet	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje/područja	OČUVANJE ZDRAVLJA I KVALITETE ŽIVOTA
Razred	5. razred osnovne škole
Naziv teme	PRAVILNOM PREHRANOM I REDOVITOM TJELESNOM AKTIVNOSTI ČUVAMO ZDRAVLJE
Ključni pojmovi	Hrana, pravilna prehrana, sport za svakoga, prevencija bolesti
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> • Što jedemo? • Organizirano bavljenje sportom • Rekreativno bavljenje sportom • Bolesti izazvane nepravilnom prehranom i tjelesnom neaktivnošću
Zadaci na području:	
a) znanja (materijalni)	<ul style="list-style-type: none"> - otkriti važnost pravilne prehrane i tjelesne aktivnosti - uočiti izravnu i neizravnu vezu nepravilne prehrane, tjelesne neaktivnosti i bolesti
b) vještina (funkcionalni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijanje sposobnosti pravilnog odabira namirnica - razvijanje sposobnosti i odlučnosti uključivanja i odabira tjelesne aktivnosti
c) stavova (odgojni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati stav da pravilna prehrana i tjelesna aktivnost razvijaju i unapređuju stanje zdravlja - razvijati potrebu i stjecati naviku redovite tjelesne aktivnosti, te naviku održavanja sportske higijene prije, za vrijeme i poslije treninga-to sam ja !
Preporuke za metodičku obradu	<p>Učenička projektna skupina će:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Potaknuti raspravu o stvarnom stanju u svezi s prehranom: Što jedemo? • Prirediti grafičke prikaze skupina hrane i piramidu pravilne prehrane • Prirediti prikaz oglednog dnevnog jelovnika • Anketa: tko se od učenika organizirano ili rekreativno bavi nekim od sportova i kojim • Rasprava: broj treninga u tjednu, dužina trajanja treninga, opterećenje na treningu, subjektivni osjećaj i zadovoljstvo na treningu, dobre i loše strane treninga i utakmica, odnos s trenerom i dr. • Potaknuti učenike da razgovaraju sa svojim roditeljima o problemu nepravilne prehrane i tjelesne neaktivnosti te bolesti koje zbog toga mogu uslijediti
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	<p>Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama. Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5. U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.</p>
Korelacijske veze s drugim predmetima	<p>Priroda i društvo 4. razred: «Čovječje zdravlje» Priroda 5. razred: «Pravilna prehrana i pravilne prehrambene navike» Priroda 5. razred: «Pravilna prehrana – radionica» Priroda 5. razred: «Biljke u prehrani» Hrvatski jezik 5. razred: Medijska kultura, tema «Mediji» Tjelesna i zdravstvena kultura 5. razred</p>
Unutarnje korelacijske veze	<p>Uvodni modul Prevencija ovisnosti 5.r. OŠ: Razvoj samopoštovanja</p>

6. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje	LJUDSKA SPOLNOST KULTURA DRUŠTVENE KOMUNIKACIJE
Razred	5. razred osnovne škole
Naziv teme	MOJE PRVE INFORMACIJE O SPOLNOSTI
Ključni pojmovi	društvo, mediji, informacije
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> ○ Odakle sam saznao/la svoje (prve) informacije o spolnosti? ○ Koliko sam o spolnosti razgovarao/la s roditeljima i nastavnicima/ učiteljima? ○ Kako se u društvu i medijima predstavlja spolnost: prevladava li poštovanje ili omalovažavanje?
Zadaci na području:	Učenice/učenici će:
a) znanja (materijalni)	<ul style="list-style-type: none"> - istražiti i analizirati svoje izvore informacija o spolnosti - istražiti utjecaj medija u formiranju predodžbi i stavova o spolnosti
b) vještina (funkcionalni)	- razvijati sposobnost kritičkog prosuđivanja sadržaja u medijima
c) stavova (odgojni)	- razvijati svijest o potrebi izgrađivanja vlastitih stavova
Preporuke za metodičku obradu	Učenici ispunjavaju anketu o svojim izvorima informacija o spolnosti. Slijedi rad u manjim grupama i prezentacija zaključaka o predstavljanju spolnosti u: časopisima za mlade, emisijama, filmovima, serijama, reklamama, internetu, pjesmama... Moguća je i izrada plakata.
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama. Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5. U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	Hrvatski jezik 5. razred: dio "Medijska kultura", tema "Mediji"
Unutarnje korelacijske veze	Uvodni modul

7. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje	LJUDSKA SPOLNOST KULTURA DRUŠTVENE KOMUNIKACIJE
Razred	5. razred osnovne škole
Naziv teme	ODNOS PREMA SEBI I DRUGIMA
Ključni pojmovi	prijateljstvo, simpatija, popularnost, uzori
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> ○ Prijateljstva, druženje, simpatije ○ Popularnost u društvu; uzori, oponašanje drugih ○ <i>Želje i očekivanja od sebe i od drugih</i>
Zadaci na području:	Učenice/učenici će:
a) znanja (materijalni)	- opisati pojmove: prijateljstvo, simpatija, popularnost, uzor
b) vještina (funkcionalni)	<ul style="list-style-type: none"> - kritički procjenjivati odnose u društvu, popularnost i sl. - procjenjivati svoje odnose prema drugima, vlastite uzore i sl. - razvijati sposobnost aktivnog slušanja i komuniciranja
c) stavova (odgojni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati svijest, prihvaćati i prosuđivati svoje želje, očekivanja i osjećaje - razvijati poštovanje i prihvaćanje sebe i drugih
Preporuke za metodičku obradu	<p>Postavljanje pitanja, rad u manjim grupama i prezentacija zaključaka grupa. Slijedi rasprava.</p> <p>Prikazivanje uzora: potaknuti učenike da donesu izreske iz časopisa i sl.</p>
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	<p>Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama.</p> <p>Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5.</p> <p>U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.</p>
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	<p>Vjeronauk 5. razred: cjelina "Snaga zajedništva": tema "Pravila dobrih odnosa, poštovanja i zajedništva"</p> <p>SRZ – „Razredna pravila"</p>
Unutarnje korelacijske veze	<p>Uvodni modul</p> <p>Prevenција nasilničkog ponašanja 5.r.: Prepoznavanje nasilnih oblika komunikacije kod sebe i drugih</p> <p>Prevenција ovisnosti 5.r.: Razvoj samopoštovanja; Prihvaćanje fizičkih i emocionalnih razlika među ljudima</p>

8. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje/područja	PREVENCIJA OVISNOSTI KULTURA DRUŠTVENE KOMUNIKACIJE
Razred	5. razred osnovne škole
Naziv teme	PRIHVAĆANJE FIZIČKIH I EMOCIONALNIH RAZLIKA MEĐU LJUDIMA
Ključni pojmovi	fizičke karakteristike ljudi, različitosti, emocije
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> • odgovornost za sebe i druge, • važnost prihvatanja različitosti među ljudima
Zadaci na području a) znanja (materijalni)	<ul style="list-style-type: none"> - analizirati fizičke razlike među ljudima (spol, dob, rasa) - otkriti emocionalne razlike među ljudima - objasniti različite vrste osjećaja (pozitivni-negativni) - nabrojati načine izražavanja osjećaja (poželjni-nepoželjni)
b) vještina (funkcionalni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati sposobnost uvažavanja razlika - razvijati sposobnost otvoreno govoriti o razlikama - razvijati sposobnost otvoreno govoriti o vlastitim emocijama - razvijati sposobnost pokazivanja vlastitih osjećaja - razvijati sposobnost postavljanja granica u izražavanju emocija - razvijati sposobnost prevladavanja i kontroliranja negativnih emocija u svakodnevnim situacijama
c) stavova (odgojni)	<ul style="list-style-type: none"> - shvatiti «ja» vrijedim kao osoba i drugi vrijede bez obzira na naše razlike - spremnost za suprotstavljanje predrasudama, diskriminaciji i nepravdi - spremnost za suosjećanje s drugima i pomoć onima koji su u nevolji
Preporuke za metodičku obradu	kratko uvodno izlaganje igra parova dati djeci listić sa emocijama da izraze svoje trenutne emocije radionica/vježba rasprava
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama. Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5. U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	Vjeronauk - Snaga zajedništva Priroda – Čovjek – biološko biće i dio društvene zajednice (Čovjekove životne potrebe, Pravilna prehrana i pravilne prehrabene navike, Put do zrelosti – promjene u pubertetu, Problemi i teškoće sazrijevanja)
Unutarnje korelacijske veze	Uvodni modul Prevencija nasilničkog ponašanja 5.r.OŠ: Nasilje – neprihvatljivo sredstvo provođenja vlastite volje nad drugima Prevencija nasilničkog ponašanja 5.r.OŠ: Prepoznavanje nasilnih oblika komunikacije kod sebe i drugih Ljudska spolnost 5.r.OŠ: Spol – spolnost; Odnos prema sebi i drugima

9. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje/područja	PREVENCIJA NASILNIČKOG PONAŠANJA KULTURA DRUŠTVENE KOMUNIKACIJE
Razred	5. razred osnovne škole
Naziv teme	NASILJE - NEPRIHVATLJIVO SREDSTVO PROVOĐENJA VLASTITE VOLJE NAD DRUGIMA
Ključni pojmovi	Prihvaćanje razlika, prihvatljivi načini postizanja ciljeva, posljedice nasilja, odgovornost za sebe i za druge
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> • Nasilje - neprihvatljivo sredstvo postizanja cilja • Prihvaćanje razlika među nama • Odnos prema sebi i drugima • Nasilnik, žrtva, promatrač
Zadaci na području a) znanja (materijalni)	<ul style="list-style-type: none"> - naučiti prepoznati nasilje u konkretnim društvenim oblicima koje učenici svakodnevno vide oko sebe ili osjećaju na sebi - potaknuti razmišljanja učenika o mirotvornim načinima reagiranja u situacijama nasilja - upoznati učenike s mogućnostima aktivnog mirotvornog i protunasilnog djelovanja
b) vještina (funkcionalni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati sposobnost iznošenja vlastitih stavova o nasilju kao neprihvatljivom sredstvu za postizanje cilja, - razvijati sposobnost uporabe nenasilnih načina komunikacije s drugima
c) stavova (odgojni)	- potaknuti slobodno izražavanje vlastitih stavova i mišljenja protiv nasilja
Preporuke za metodičku obradu	<p>Jedan učenik iz projektne skupine čita priču (npr. J. Bully: "Markova priča") o grupi djece u kojoj je jedno dijete nasilnik, jedno dijete žrtva, a ostala djeca promatrači.</p> <p>Rasprava o pročitanoj priči, te o svakoj sličnoj situaciji koju su učenici osjetili, vidjeli oko sebe ili za nju čuli.</p> <p>Učenicima dati za zadatak da do slijedećeg sata pokušaju voditi dnevnik u koji će upisivati svaki oblik nasilja kojeg vide oko sebe, osjete na sebi ili počine prema drugima</p>
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	<p>Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama.</p> <p>Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5.</p> <p>U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.</p>
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	Vjeronauk: snaga zajedništva
Unutarnje korelacijske veze	<p>Uvodni modul</p> <p>Prevenција ovisnosti 5.r.OŠ: Prihvaćanje fizičkih i emocionalnih razlika među ljudima</p>

10. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje/područja	PREVENCIJA NASILNIČKOG PONAŠANJA KULTURA DRUŠTVENE KOMUNIKACIJE
Razred	5. razred osnovne škole
Naziv teme	PREPOZNAVANJE NASILNIH OBLIKA KOMUNIKACIJE KOD SEBE I DRUGIH
Ključni pojmovi	Nasilna komunikacija, pravila dobre komunikacije, posljedice nasilja
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> • Prepoznavanje nasilnih oblika komunikacije kod sebe i drugih – okolnosti u kojima se pojavljuju, razlozi • Pravila dobre komunikacije
Zadaci na području a) znanja (materijalni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvoj spoznaje o oblicima nasilne komunikacije kod sebe i drugih, razlozi i uvjeti za korištenje nasilne komunikacije - razvoj spoznaje o rezultatima i učincima nasilnog ponašanja – donose li oni trajna ili privremena rješenja problema? - razvoj spoznaje o štetnosti nasilnih/kratkoročnih rješenja problema i korisnosti od nenasilnih i trajnih rješavanja problema - razvoj spoznaje kako je nasilno rješavanje problema rezultat neznanja i slabosti pojedinca za postizanje rješenja mirnim putem - upoznavanje s pravilima dobre komunikacije
b) vještina (funkcionalni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvoj sposobnosti nenasilnih oblika komunikacije - razvoj sposobnosti mirnog rješavanja sukoba
c) stavova (odgojni)	- razvijati stav da na nasilje nije nužno odgovoriti nasiljem da bi se riješio problem te da postoje učinkovitiji oblici koji služe kao osigurači od nasilja i vode trajnoj uspostavi mira i razumijevanja sebe i drugih
Preporuke za metodičku obradu	<p>Učenička projektna skupina u uvodnom dijelu sata obrazlaže prikaz nasilne komunikacije kod sebe i drugih: Prikaz mogu napraviti u obliku plakata, poruka, crteža, fotografija i sl.</p> <p>Nastavnik moderira raspravu među učenicima koji iz svojeg iskustva nadopunjavanju izložene primjere.</p> <p>Upoznaje učenike s pravilima dobre komunikacije. Vješa plakat s pravilima.</p> <p>Učenicima zadaje zadaću da se prisjete nasilnih oblika komunikacije kod sebe i drugih s kojima su se upoznali na početku sata i da ih uz pomoć pravila dobre komunikacije izmijene i ponovo opišu na novi način. Što su iz toga naučili? Neka opišu svoje doživljaje i spoznaje.</p>
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	<p>Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama.</p> <p>Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5.</p> <p>U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.</p>
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	Vjeronauk: snaga zajedništva
Unutarnje korelacijske veze	<p>Uvodni modul</p> <p>Ljudska spolnost 5.r.OŠ: Odnos prema sebi i drugima</p> <p>Prevenција ovisnosti 5.r.OŠ: Prihvatanje fizičkih i emocionalnih razlika među ljudima</p>

7.2.4. Očekivani rezultati za 5. razred

(znanje, sposobnosti, stajališta, vještine, vrijednosti...)

- otkriti važnost aktivnog uključivanja u nastavu
- razvijati sposobnost slušanja tuđeg mišljenja bez upadica i ismijavanja
- razvijati sposobnost jasnog izražavanja vlastitih misli, ideja i osjećaja
- razvijati poštovanje prema svakoj osobi bez obzira na neslaganje u mišljenjima
- razvijati stav da su svi u grupi jednako važni i da imaju jednako dostojanstvo
- razvijati sposobnost držanja diskrecije
- razvijati sposobnost iznošenja vlastitih stavova i uporabe pozitivnih načina komunikacije s drugima
- razvijati sposobnost izbora vlastitog ponašanja
- upoznati se s pojmovima vlastitog identiteta i samopoštovanja
- razvijati vlastito samopoštovanje i mogućnosti prihvatanja kritike bez da se pri tom umanjuje samopoštovanje
- upoznati se s pojmom različitosti među ljudima
- razvijati odgovornost za samog sebe i za druge ljude
- razvijati međusobno uvažavanje
- razvijati sposobnost otvorenog iskazivanja osjećaja
- usvojiti pojmove pravilna prehrana, redovita tjelesna aktivnost, prevencija bolesti
- uočiti vezu između nepravilne prehrane i tjelesne neaktivnosti i razvoja bolesti
- stjecati sposobnost pravilnog odabira namirnica
- shvatiti važnost redovite tjelesne aktivnosti
- usvojiti pojam spola i spolnosti i upoznati sastavnice ljudske osobe/spolnosti
- upoznati se s osnovnim promjenama u pubertetu kod oba spola
- uočiti i prepoznati vlastite izvore informacija o spolnosti
- razvijati pozitivan stav prema sebi i drugima i prihvaćati različitosti
- razvijati sposobnost analiziranja vlastitih želja i osjećaja te kritičkog razmišljanja, aktivnog slušanja i komuniciranja

7.2.5. Popis tema za rad s roditeljima na roditeljskim sastancima u 5. razredu

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Razred	5. razred osnovne škole
Naziv teme	RODITELJSKI SASTANCI
Nastavni sadržaji	<ol style="list-style-type: none"> 1. Anketa za roditelje na početku programa: O čemu bi voljeli da njihova djeca ove godine uče i razgovaraju u sklopu programa 2. Upoznavanje roditelja s temama, sadržajima, nastavnicima i načinom provođenja programa 3. Predložene teme: <ul style="list-style-type: none"> ○ Fizičke promjene u pubertetu kod djevojčica i dječaka, važnost usvajanja higijenskih navika ○ Kako pronaći najbolje vrijeme i način za razgovor s djetetom ○ Utjecaj medija na djecu; kako procijeniti i postaviti granice ○ Životne uloge (dobivene rođenjem, izabrane tijekom odrastanja) ○ Stavovi prema sredstvima ovisnosti i važnost stavova roditelja (odgajatelja) ○ Važnost edukacije iz prevencije nasilničkog ponašanja s naglaskom na definiciju, raširenost, statistiku, rezultate nasilja ○ Uloga roditeljskog odgoja u razvoju nenasilnog ponašanja ○ Nasilje - neprihvatljivo sredstvo provođenja vlastite volje nad drugima ○ Prepoznavanje nasilnih oblika komunikacije kod sebe i drugih ○ Ponuda hrane i pića u blizini i u školama. Prodajni automati. Što djeca jedu? 4. Anketa za roditelje na kraju programa: Kako su zadovoljni utjecajem programa na njihovu djecu

7.3. Razrada programa za šesti razred osnovne škole

7.3.1. Polazišta programa za 6. razred

Kod učenika 6. razreda, dakle u dobi od 11 do 12 i od 12 do 13 godina, individualne razlike još su naglašenije nego u 5. razredu, osobito razvojne razlike između dječaka i djevojčica. Ipak, prijelaz iz kasnoga djetinjstva u razdoblje predpuberteta ili rane adolescencije kod većine se dogodi najkasnije do kraja 6. razreda.

Prijelazom iz djetinjstva u ranu adolescenciju ostvaruje se određeni prijelaz iz vanjskoga, objektivnoga svijeta prema unutarnjem, subjektivnome svijetu. Djeca ove dobi postaju sposobna za sve složenije konkretno mišljenje te za dublje shvaćanje stvarnosti.

Prve znakove puberteta oni su sada sposobni povezati s osnovnim činjenicama iz biologije o spolnom sustavu i procesima. No, isto tako sposobni su analizirati vlastite osjećaje, želje, stavove i ponašanje. Razgovor o neprimjerenom iskazivanju osjećaja prema suprotnom spolu tipičnom za tu dob – pretjerano grubom (npr. pipkanje, "šlatanje") ili pretjerano sramežljivom – pomoći će im da počnu uspostavljati normalan odnos i komunikaciju sa suprotnim spolom.

Postupnim okretanjem prema unutra djeca postaju sposobnija ne samo analizirati svoje osjećaje već se uživjeti i u osjećaje i raspoloženja drugih. Stoga treba kod njih razvijati altruizam, suosjećanje za druge i zauzimanje za one kojima treba pomoć.

Razvijanje sposobnosti uviđanja i prihvaćanja različitih emocija koje nam donosi odnos s drugim ljudima kod sebe i kod drugih i razvijanje sposobnosti kritičkog sagledavanja vlastitog ponašanja ujedno su temelji prevencije nasilničkog ponašanja kod djece. Ovaj program potaknut će ih da se aktivno uključe u sprečavanje nasilja u svojoj okolini širenjem pozitivnog ozračja.

To je period u kojem dijete počinje s pokušajima otkrivanja svog vlastitog identiteta. Dječaci počinju s ovim procesom godinu dana kasnije od djevojčica; djevojčice počinju s 11 ili 12 godina, dječaci s 12 ili 13 godina. Do sada su se roditeljski autoritet i roditeljske vrijednosti prihvaćale bez pitanja, ali sada sam mora otkriti tko je zapravo on ili ona. To djeca najčešće rade tako da odbacuju roditeljske vrijednosti, a razvijaju kritički odnos i prema drugim nositeljima autoriteta.

Naglašeno je oslanjanje na grupu vršnjaka i istomišljenika i oduševljavanje uzorima. U programu zdravstvenog odgoja i obrazovanja dan je, stoga, naglasak na kritičko prosuđivanje vlastitog i tuđeg ponašanja, društvenih pojava kao što su psovanje i sl., na vježbanje odlučnosti i odupiranja pritisku okoline odnosno grupe vršnjaka te na tehnike asertivnog ponašanja.

Djeci ove dobi potrebno je skrenuti pozornost na medije koji su u velikoj mjeri već prisutni u njihovom životu. Samostalnim promatranjem, primjerice, stavova o spolnosti ili prisutnosti nasilja u pojedinim medijima razvijat će kritički stav prema medijima i sposobnost prepoznavanja njihovog utjecaja na vlastiti život i na društvo u cjelini.

U 6. razredu osnovne škole dijete se već prilagodilo novom načinu izvođenja nastave, te sada može usvojiti znanja, vještine i stavove o razvoju vlastitog identiteta i njegovoj važnosti kao i važnosti samopomoći i pomoći za rješavanje problema s kojima se suočavaju. Također je važno da spoznaju važnost donošenja različitih odluka za vlastiti život i život drugih.

Zbog promjene načina života, obiteljski obroci i zajedničke rekreativne aktivnosti koji su u prošlosti bili okosnica obiteljskog života, danas gube na važnosti. U djetinjstvu je potrebno usaditi svijest, a ovim programom dodatno ukazati na važnost obiteljskih obroka i zajedničkih obiteljskih rekreativnih aktivnosti u kulturološkom i zdravstvenom smislu, ali i u smislu obiteljskog povezivanja. U pubertetu, naime, dolazi do krize u komunikaciji između djece i roditelja te je vrlo važno ojačati sve sadržaje koje utječu na održavanje i jačanje obiteljskih odnosa.

Obzirom na metode rada s djecom te dobi preporučljivi su poticajni i slikoviti životni primjeri iz, primjerice, tinejdžerskih časopisa, filmova i drugih medija, grupne aktivnosti kao što su razne igre, vježbe naučenoga kroz aktivnosti te igranje uloga.

7.3.2. Cilj programa za 6. razred

Upoznati učenike s osnovama razvoja u pubertetu, potaknuti ih na prepoznavanje vlastitih želja i osjećaja, na izgrađivanje i artikuliranje vlastitih stavova i odluka, na uvažavanje tuđih mišljenja i na suosjećanje s drugima te im pomoći u prepoznavanju utjecaja i stavova društva i medija.

7.3.3. Razrada modula (tema) za 6. razred

1. modul (uvodni)

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje/područja	KULTURA DRUŠTVENE KOMUNIKACIJE
Razred	6. razred osnovne škole
Naziv teme	UVOD U PROGRAM
Ključni pojmovi	bolje upoznavanje, moduli, izražavanje mišljenja i interesa, projektne skupine
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> ○ igre (boljeg) upoznavanja ○ primjedbe i novi prijedlozi u svezi s pravilima grupe i načinom rada ○ predstavljanje tema/modula predviđenih za šesti razred ○ bodovanje interesa učenika za pojedine teme/module uz mogućnost davanja dodatnih primjedaba i prijedloga ○ uvodna evaluacija: početna znanja, vještine i stavovi ○ podjela učenika u projektne skupine ○ dogovori o vremenskim okvirima, načinu rada i načinu prezentacije
Zadaci na području a) znanja (materijalni)	<ul style="list-style-type: none"> - upoznati neke osobine svojih prijatelja koje do sad nisu poznavali - doraditi pravila grupe i način rada - upoznati teme/module predviđene za šesti razred - odrediti svoj interes za pojedine teme i nastavne sadržaje
b) vještina (funkcionalni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati sposobnost slušanja tuđeg mišljenja bez upadica i ismijavanja - razvijati sposobnost jasnog izražavanja vlastitih misli, ideja i osjećaja
c) stavova (odgojni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati poštovanje prema svakoj osobi bez obzira na neslaganje u mišljenjima - obvezati se na diskreciju – ono što je rečeno u grupi ne iznosi se izvan grupe - razvijati stav da su svi u grupi jednako važni i da imaju jednako dostojanstvo
Preporuke za metodičku obradu	<p>Igre upoznavanja, npr. samoprezentacija (učenici se opisuju kroz ono što vole ili se na prethodnom satu SRZ-a može učenicima dati zadatak da izrade naslovnu stranicu o sebi i sl.) ili jedan učenik predstavlja drugog...</p> <p>Rasprava o pravilima grupe i načinu rada obzirom na prošlogodišnje iskustvo – zaključci.</p> <p>Kratko predstavljanje tema/modula predviđenih za šesti razred.</p> <p>Uvodna anketa sa svrhom bodovanja interesa učenika za pojedine teme/module uz mogućnost davanja dodatnih primjedaba i prijedloga te ispitivanje početnih znanja, vještina i stavova. Ispitivanje početnih znanja nekih modula moguće je provesti kvizom.</p> <p>Podjela učenika u projektne skupine prema usmeno iskazanom interesu te dogovori o vremenskim okvirima, načinu rada i načinu prezentacije svake skupine.</p>
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	<p>Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama.</p> <p>Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5.</p> <p>U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.</p>
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	Sat razredne zajednice Hrvatski jezik
Unutarnje korelacijske veze	Svi ostali moduli

2. modul

Predmet	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje/područja	OČUVANJE ZDRAVLJA I KVALITETE ŽIVOTA KULTURA DRUŠTVENE KOMUNIKACIJE
Razred	6. razred osnovne škole
Naziv teme	KULTUROLOŠKA I ZDRAVSTVENA VRIJEDNOST ZAJEDNIČKIH (OBITELJSKIH) OBROKA I REKREATIVNIH AKTIVNOSTI
Ključni pojmovi	obiteljski obrok, «brza hrana», pretilost, kultura prehrane, obroci u društvu, obiteljski izleti, obiteljski sportsko-rekreativni sadržaji
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> • Socijalni i zdravstveni značaj zajedničkog (obiteljskog) obroka • Utjecaj medija na raspored dnevnih obroka i odabir hrane • Kreiranje jelovnika u ovisnosti o prigodi • Zajedničke obiteljske sportske i rekreativne aktivnosti
Zadaci na području: a) znanja (materijalni)	<ul style="list-style-type: none"> - usvojiti pojmove zajednički (obiteljski) obrok, «brza hrana» - uvidjeti da zajednički (obiteljski) obrok predstavlja cjelovitiju i zdraviju prehranu od individualnih i usputnih obroka - uvidjeti da zajednički obiteljski obrok ima socijalizirajući učinak - upoznati oblike sportskih i rekreativnih aktivnosti za cijelu obitelj: hodanje po prirodi, planinarenje prilagođenim planinarskim rutama, biciklizam, badmington u prirodi, plivanje, igre sa loptom, i dr.
b) vještina (funkcionalni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijanje obiteljskog zajedništva - sposobnost poticanja i organiziranja zajedničkih obiteljskih aktivnosti
c) stavova (odgojni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijanje poštovanja prema svojoj obitelji i obiteljskim vrijednostima - procijeniti utjecaj društva i medija u formiranju naših predodžbi i stavova o hrani i prehrani
Preporuke za metodičku obradu	<p>Učenička projektna skupina će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Voditi diskusiju o stanju u svojim domovima po pitanju zajedničkih obroka i zajedničkih rekreativnih aktivnosti i pritom voditi brigu da se uvažavaju posebnosti obitelji u kojima djeca žive, bilo da žive u obitelji s više članova, u obitelji sa samohranim roditeljem, u domovima ili u nekim drugim uvjetima - Prirediti slike obiteljskih obroka i obroka «brze hrane» te obroka pred televizorom. - Provesti anketu među učenicima: „Koji sportsko-rekreativni sadržaji dominiraju?“; „Realizira li obitelj zajedničke obiteljske aktivnosti i koliko često?“ - Potaknuti učenike da razgovaraju sa svojim roditeljima o problemu sve veće raširenosti «usputnih obroka» i bolesti izazvanih nepravilnom prehranom. - Učenici će u krugu obitelji potaknuti razgovor u cilju izbora nekoliko obiteljskih sportsko-rekreativnih sadržaja prema afinitetu članova obitelji
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	<p>Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama. Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5. U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.</p>
Korelacijske veze s drugim predmetima	<p>Priroda i društvo 4. razred: «Čovječje zdravlje» Priroda 5. razred: «Pravilna prehrana i pravilne prehrambene navike» Priroda 5. razred: «Pravilna prehrana – radionica» Priroda 5. razred: «Biljke u prehrani» Priroda 5. razred: «Čovjekove životne potrebe» Hrvatski jezik 5. razred: Medijska kultura, tema «Mediji» Tjelesna i zdravstvena kultura 6. razred</p>
Unutarnje korelacijske veze	<p>Uvodni modul Prevenција ovisnosti 6.r.OŠ: Kako brinuti o sebi i drugima</p>

3. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje	LJUDSKA SPOLNOST
Razred	6. razred osnovne škole
Naziv teme	SPOLNI SUSTAV I PROCESI
Ključni pojmovi	spolni sustav, menstruacija, noćna polucija
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> ○ Prikaz ženskog i muškog spolnog sustava: najvažniji dijelovi, nazivi i uloge ○ Procesi kod vlastitog (opširnije) i suprotnog (kraće) spola: Djevojčice: nazivi i uloge ženskih spolnih organa, život jajne stanice, ovulacija, menstruacija, menstruacijski ciklus, higijena menstruacije Dječaci: nazivi i uloge muških spolnih organa, stvaranje spermija, noćna polucija, razlika između erekcije i spolnog uzbuđenja, veličina spolnog organa
Zadaci na području:	Učenice/učenici će:
a) znanja (materijalni)	- upoznati spolni sustav i procese kod vlastitog i suprotnog spola
b) vještina (funkcionalni)	- početi povezivati stečeno znanje s vlastitim fizičkim promjenama - nastaviti voditi brigu o tijelu u vidu higijene, mijenjanja uložaka i sl.
c) stavova (odgojni)	- prihvaćati vlastite promjene u pubertetu kao pozitivne i normalne
Preporuke za metodičku obradu	<p>Individualni ili grupni rad: povezati dijelove spolnog sustava s ponuđenim nazivima.</p> <p>Prezentacija učeničke projektne skupine: objašnjenje funkcije pojedinih dijelova i procese, nastavnik ispravi i nadopuni.</p> <p>Na ovom satu preporuča se odvojiti djevojčice i dječake.</p>
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	<p>Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama.</p> <p>Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5.</p> <p>U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.</p>
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	Priroda 5. razred: "Put do zrelosti – promjene u pubertetu"
Unutarnje korelacijske veze	Uvodni modul

4. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje/područja	PREVENCIJA OVISNOSTI KULTURA DRUŠTVENE KOMUNIKACIJE
Razred	6. razred osnovne škole
Naziv teme	KAKO BRINUTI O SEBI I DRUGIMA
Ključni pojmovi	ja, drugi, potrebe, želje, pomoć, samopomoć, altruizam, empatija
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> • važnost identiteta, poželjna i nepoželjna pomoć od drugih • balans u uvažavanju vlastitih i tuđih potreba i želja
Zadaci na području	<ul style="list-style-type: none"> - razviti spoznaju o važnosti identiteta - odrediti po čemu je čovjek društveno biće - objasniti pojam egoizama - objasniti pojam altruizma - objasniti što je prijateljstvo
a) znanja (materijalni)	
b) vještina (funkcionalni)	
c) stavova (odgojni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati sposobnost shvaćanja da nam trebaju drugi za rješavanje nekih problema - razvijati sposobnost prihvaćanja tuđe pomoći - razvijati sposobnost razlikovanja dobre od loše pomoći - razvijati sposobnost stvaranja prijateljstva
Preporuke za metodičku obradu	kratko uvodno izlaganje radionica/vježba dati primjer iz literature prilagođen dobi (Priče o dobru i zlu) rasprava
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama. Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5. U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	Vjeronauk – Nastavne cjeline: Živjeti u miru i slobodi, Iz ropstva u slobodu – Bog vodi svoj narod u slobodu, Suvremene situacije ropstva i neslobode
Unutarnje korelacijske veze	Uvodni modul Prevencija nasilničkog ponašanja 6.r.OŠ: Emocionalne posljedice nasilja Prevencija nasilničkog ponašanja 6.r.OŠ: Uloga promatrača Ljudska spolnost 6.r.OŠ: Moji osjećaji, želje, stavovi i ponašanje Očuvanje zdravlja i kvalitete života 6.r.OŠ: Kulturološka i zdravstvena vrijednost obiteljskih obroka i zajedničkih rekreativnih aktivnosti

5. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje	LJUDSKA SPOLNOST KULTURA DRUŠTVENE KOMUNIKACIJE
Razred	6. razred osnovne škole
Naziv teme	MOJI OSJEĆAJI, ŽELJE, STAVOVI I PONAŠANJE
Ključni pojmovi	vlastito mišljenje, odlučnost
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> ○ Djevojčice i dječaci: želje, zanimanja, očekivanja i osjećaji prema sebi i drugima ○ Sramežljivost/nesigurnost i "krivo" iskazivanje osjećaja prema suprotnom spolu (grubost, "šlatanje", pipkanje i sl.) ○ Moji stavovi i ponašanje: oponašati druge ili biti što jesam/drugačiji? ○ Pravo na vlastito mišljenje i na zadržavanje tog mišljenja (odlučnost); pravo na "NE" ○ <i>Potreba komunikacije i uvažavanja tuđeg, drugačijeg mišljenja</i>
Zadaci na području:	Učenice/učenici će:
a) znanja (materijalni)	
b) vještina (funkcionalni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati sposobnost artikuliranja vlastitog mišljenja i aktivnog slušanja tuđih argumenata - razvijati sposobnost kritičkog analiziranja vlastitog ponašanja - vježbati odlučnost i sposobnost odupiranja pritisku okoline
c) stavova (odgojni)	<ul style="list-style-type: none"> - početi izgrađivati vlastite stavove i uvažavati tuđe - razvijati svijest o važnosti izgrađivanja i zadržavanja vlastitog mišljenja
Preporuke za metodičku obradu	Učenici ispunjavaju anketu: "Što za mene znači biti djevojčica/ dječak". Nakon ankete nastavnik potiče učenike na raspravu o navedenim temama. Vježbanje odlučnosti igranjem uloga.
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama. Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5. U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	Vjeronauk 6. razred: cjelina "Živjeti u miru i slobodi"
Unutarnje korelacijske veze	Uvodni modul Prevenција ovisnosti 6.r.: Kako brinuti o sebi i drugima; Donošenje odluka Prevenција nasilničkog ponašanja 6.r.: Emocionalne posljedice nasilja; Uloga promatrača

6. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje	LJUDSKA SPOLNOST KULTURA DRUŠTVENE KOMUNIKACIJE
Razred	6. razred osnovne škole
Naziv teme	ODNOS MEDIJA I DRUŠTVA PREMA SPOLNOSTI
Ključni pojmovi	stavovi, psovanje, stereotipi, kompleksi
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> ○ Tko sve oblikuje naše stavove o spolnosti? S kojim interesom? ○ <i>Društvo: kriteriji za "uspješnu" osobu i za prihvaćenost u društvu</i> ○ Psovanje, vicevi – zašto se u njima koriste pogrdni nazivi spolnih organa? ○ Informacije i stavovi o spolnosti koje nam sugeriraju mediji ○ Pojave u medijima: iskrivljavanje / idealiziranje stvarnosti; manipulacija / eksploatacija spolnosti (spolnost sve prodaje, tijelo kao roba); nametanje stereotipa (bogatstvo, ljepota, uspjeh) ○ Utjecaj stereotipa ljepote i industrije ljepote na mlade: (slijepo) praćenje trenda (trendovska odjeća, obuća, kozmetika, frizura), <i>opterećenost tijelom i izgledom, kompleksi (debljina i sl.), poremećaji jedenja (anoreksija, bulimija), estetska kirurgija</i>
Zadaci na području:	Učenice/učenici će:
a) znanja (materijalni)	<ul style="list-style-type: none"> - definirati i usvojiti pojmove: kriteriji/mjerila, manipulacija/podvaljivanje, stereotipi/ustaljene ideje, ljepota, kompleksi/osjećaj manje vrijednosti/neprihvatanje svoga izgleda ili osobina... - ispitivati i analizirati sadržaje i poruke medija i društva o spolnosti
b) vještina (funkcionalni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati sposobnost prepoznavanja i kritičkog prosuđivanja društvenih stereotipa, osobito onih koje otvoreno ili prikriveno prenose mediji
c) stavova (odgojni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati svijest da se za sve što nas čini sretnima i mirnima služimo lijepim riječima, a za ono što nas frustrira ružnim riječima (ako je spolnost lijepa, nema joj mjesta u ružnim psokama) - početi izgrađivati vlastiti odnos i stavove prema porukama i stereotipima iz okoline
Preporuke za metodičku obradu	<p>Prisjećanje i iznošenje zapažanja učenika iz vođenja dnevnika o informacijama o spolnosti (zadatak iz 5. razreda).</p> <p>Rad u manjim grupama (npr. na materijalima iz časopisa) i prezentacija zaključaka o: časopisima za mlade, emisijama, filmovima, serijama, reklamama, internetu, pjesmama...</p> <p>Moguća je i izrada plakata.</p>
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	<p>Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama.</p> <p>Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5.</p> <p>U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.</p>
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	Hrvatski jezik 6. razred: Medijska kultura
Unutarnje korelacijske veze	Uvodni modul

7. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje/područja	PREVENCIJA OVISNOSTI KULTURA DRUŠTVENE KOMUNIKACIJE
Razred	6. razred osnovne škole
Naziv teme	DONOŠENJE ODLUKA
Ključni pojmovi	odluke, odabir, dobre/loše odluke
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> • utjecaj pojedinih odluka za vlastiti život i život drugih • razvoj interpersonalnih i komunikacijskih vještina kod djece
Zadaci na području a) znanja (materijalni)	<ul style="list-style-type: none"> - otkriti da su odluke jedna od 5 životnih vještina neophodnih za očuvanje vlastitog integriteta kao i integriteta drugih - otkriti utjecaj vlastitih emocija na donošenje odluka - otkriti utjecaj drugih na donošenje odluka - objasniti utjecaj znanja i informacija na proces donošenja odluka - objasniti utjecaj stava na donošenje odluka - objasniti utjecaj donošenja odluka na zadovoljavanje životnih potreba (egzistencijalnih i psiholoških) - otkriti utjecaj odluka na rješavanje problema i situacija
b) vještina (funkcionalni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati sposobnost biranja - početi razvijati sposobnost pažljivog razmatranja alternativa za svaku odluku - razvijati sposobnost uočavanja kratkotrajnih i dugotrajnih posljedica vlastitih odluka - početi razvijati sposobnost uočavanja posljedica našeg izbora za nas i za druge - razvijati sposobnost prihvaćanja odgovornosti za posljedice donesenih odluka - razvijati sposobnost donošenja manje štetnih izbora po život i zdravlje - početi razvijati sposobnost razlikovanja "dobrih" od "loših" odluka
c) stavova (odgojni)	<ul style="list-style-type: none"> - prihvatiti stav "ja znam, mogu, hoću birati" - spremnost biranja između većeg broja opcija - razvijati svijest da svojom odlukom mogu spriječiti neke loše stvari/događaje - razvijati svijest da svojom odlukom mogu smanjiti štetnost za moje zdravlje - spremnost mijenjanja odluka
Preporuke za metodičku obradu	kratko uvodno izlaganje radionica/vježba rasprava
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama. Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5. U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	Vjeronauk – Nastavne cjeline: Živjeti u miru i slobodi, Iz ropstva u slobodu – Bog vodi svoj narod u slobodu, Suvremene situacije ropstva i neslobode
Unutarnje korelacijske veze	Uvodni modul Ljudska spolnost 6.r.OŠ: Moji osjećaji, želje, stavovi i ponašanje

8. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje/područja	PREVENCIJA NASILNIČKOG PONAŠANJA KULTURA DRUŠTVENE KOMUNIKACIJE
Razred	6. razred osnovne škole
Naziv teme	EMOCIONALNE POSLJEDICE NASILJA
Ključni pojmovi	Ruganje, provociranje, etiketiranje, ucjenjivanje, ignoriranje, isključivanje iz grupe
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> • Zašto je moj prijatelj ponekad tužan? • Može li to biti posljedica nasilja? • Mogući oblici nasilja: ruganje, provociranje, etiketiranje, ucjenjivanje, ignoriranje, isključivanje iz grupe i dr • Nasilje vodi isključivanju i emocionalnim posljedicama
Zadaci na području a) znanja (materijalni)	<ul style="list-style-type: none"> - uvidjeti da nasilna komunikacija ima svoje emocionalne posljedice i kod nasilnika i kod žrtve - potaknuti na povezivanje različitih oblika nasilja s posljedicama za žrtvu - spoznati da nasilnom komunikacijom isključuju sebe i druge te da to nije u njihovom interesu
b) vještina (funkcionalni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvoj sposobnosti kritičkog sagledavanja vlastitog ponašanja - razvoj sposobnosti argumentiranja i zaključivanja o neprihvatljivim oblicima ponašanja drugih - potaknuti kritičko procjenjivanje vlastitog stava o nasilju i otvoreni govor o vlastitoj ulozi u provođenju nasilja u školi i okolini
c) stavova (odgojni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvoj stava da je nasilje štetan oblik komunikacije među ljudima jer vodi uzajamnom isključivanju i psihičkim traumama - razvoj stava da izborom kvalitetnih oblika komunikacije možemo utjecati na smanjivanje nasilja
Preporuke za metodičku obradu	<p>Nastavnik provodi anketu koja se podijeli na početku sata, traje 10-tak minuta, a ispituje učeničke stavove o nasilju među njima i posljedicama tog nasilja.</p> <p>Diskusija s učenicima o provedenoj anketi, diskusija o vlastitim iskustvima</p> <p>Učenicima dati za zadatak da do slijedećeg sata pokušaju voditi dnevnik u koji će upisivati svaki oblik nasilja kojeg vide oko sebe, osjete na sebi ili počine prema drugima.</p>
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	<p>Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama.</p> <p>Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5.</p> <p>U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.</p>
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	Vjeronauk: živjeti u miru i slobodi; suvremene situacije ropstva i neslobode
Unutarnje korelacijske veze	<p>Uvodni modul</p> <p>Ljudska spolnost 6.r.OŠ: Moji osjećaji, želje, stavovi i ponašanje</p> <p>Prevenција ovisnosti 6.r.OŠ: Kako brinuti o sebi i drugima</p>

9. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje/područja	PREVENCIJA NASILNIČKOG PONAŠANJA KULTURA DRUŠTVENE KOMUNIKACIJE
Razred	6. razred osnovne škole
Naziv teme	ULOGA PROMATRAČA
Ključni pojmovi	Pasivni promatrači - pomagači nasilnika
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> • Uloga promatrača u procesu nasilja • Nesprječavanje nasilje jest nasilje
Zadaci na području a) znanja (materijalni)	- razvoj spoznaje o ulozi promatrača u procesu nasilja - razvoj spoznaje da je i nesprječavanje nasilja - nasilje
b) vještina (funkcionalni)	- razvoj vještina raspravljanja, zaključivanja na temelju argumenata - razvoj vještina komunikacije za izbjegavanje i rješavanje sukoba - potaknuti kritičko procijenjivanje vlastitog stava o nasilju i otvoreni govor o vlastitoj ulozi u provođenju nasilja u školi i okolini
c) stavova (odgojni)	- razvoj odgovornosti za vlastito ponašanje - razvoj stava o potrebi uključivanja učenika koji su se poradi pretrpljenog emocionalnog nasilja osjećali isključenima
Preporuke za metodičku obradu	Učenička projektna skupina će uvodnim izlaganjima potaknuti raspravu na temelju dnevnika kojeg su vodili svi učenici, a u kojem su upisivali svaki oblik nasilja kojeg su vidjeli oko sebe; kako su reagirali? Zaključna rasprava o ulozi promatrača u procesu nasilja.
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama. Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5. U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	Vjeronauk: živjeti u miru i slobodi; suvremene situacije ropstva i neslobode
Unutarnje korelacijske veze	Uvodni modul Ljudska spolnost 6.r.OŠ: Moji osjećaji, želje, stavovi i ponašanje Prevencija ovisnosti 6.r.OŠ: Kako brinuti o sebi i drugima

7.3.4. Očekivani rezultati za 6. razred (znanje, sposobnosti, stajališta, vještine, vrijednosti...)

- razvijati sposobnost aktivnog uključivanja u nastavu
- unaprijediti sposobnost slušanja tuđeg mišljenja bez upadica i ismijavanja
- unaprijediti sposobnost jasnog izražavanja vlastitih misli, ideja i osjećaja
- unaprijediti poštovanje prema svakoj osobi bez obzira na neslaganje u mišljenjima
- unaprijediti stav da su svi u grupi jednako važni i da imaju jednako dostojanstvo
- unaprijediti sposobnost držanja diskrecije
- razvijati sposobnost uviđanja i prihvaćanja različitih emocija koje nam donosi odnos s drugim ljudima
- razvijati sposobnost kritičkog sagledavanja vlastitog ponašanja
- razumjeti pojmove vezane uz odnose s drugim ljudima i život u društvenoj zajednici
- shvatiti važnost drugih ljudi u vlastitom životu, kao i nudenja i prihvaćanja tuđe pomoći
- ovladavati procesom donošenja odluka
- uočavati utjecaj donošenja vlastitih odluka na vlastiti život i život drugih ljudi
- razvijati spoznaju da se donošenjem vlastitih odluka može pozitivno ili negativno utjecati na vlastito zdravlje
- usvojiti značenje pojmova obiteljski obrok, «brza hrana», rekreativna aktivnost
- uvidjeti da zajednički obiteljski obrok predstavlja cjelovitiju i zdraviju prehranu od individualnih i usputnih obroka
- upoznati oblike sportskih i rekreativnih aktivnosti za cijelu obitelj
- razvijati svijest o važnosti obiteljskih obroka i zajedničkih obiteljskih rekreativnih aktivnosti u kulturološkom i zdravstvenom smislu, ali i u smislu obiteljskog povezivanja
- napredovati u obiteljskom zajedništvu i poštovanju prema svojoj obitelji i obiteljskim vrijednostima
- upoznati bitne činjenice o spolnom sustavu i procesima kod vlastitog i suprotnog spola
- razvijati razumijevanje vlastitih promjena u pubertetu i prihvaćati ih kao pozitivne i normalne
- razvijati sposobnost analiziranja sadržaja i utjecaja medija na stavove o spolnosti
- razvijati sposobnost prepoznavanja i kritičkog prosuđivanja poruka i stereotipnih pogleda društva i medija na spolnost (npr. psovanje, stereotip ljepote i sl.)
- razvijati sposobnost artikuliranja vlastitog mišljenja, zadržavanja tog mišljenja, odlučnosti i odupiranja pritisku okoline
- izgrađivati vlastite stavove i uvažavati tuđe

7.3.5. Popis tema za rad s roditeljima na roditeljskim sastancima u 6. razredu

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Razred	6. razred osnovne škole
Naziv teme	RODITELJSKI SASTANCI
(nastavni sadržaji)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Anketa za roditelje na početku programa: O čemu bi voljeli da njihova djeca ove godine uče i razgovaraju u sklopu programa 2. Upoznavanje roditelja s temama, sadržajima, nastavnicima i načinom provođenja programa 3. Predložene teme: <ul style="list-style-type: none"> ○ Psihičke promjene u pubertetu ○ Promijenjeni odnos djece i roditelja ○ Utjecaj vršnjaka i provođenje slobodnog vremena djece ○ Zadovoljavanje potreba (fiziološke-psihološke), vrijeme, mjesto i način sukladno dobi djeteta ○ Razlozi za početno uzimanje sredstava ovisnosti ○ Roditeljska uloga u procesu razvoja kritičkog razmišljanja i stavova kod djece ○ Sagledavanje uloge vlastite djece u nasilju u školi ○ Uloga promatrača nasilja ○ Emocionalne posljedice nasilja ○ Kulturološka, sociološka i zdravstvena vrijednost obiteljskih obroka i zajedničkih sportsko-rekreativnih sadržaja 4. Anketa za roditelje na kraju programa: Kako su zadovoljni utjecajem programa na njihovu djecu

7.4. Razrada programa za sedmi razred osnovne škole

7.4.1. Polazišta programa za 7. razred

U 7. razredu, dakle u dobi od 12. do 13. odnosno od 13. do 14. godine života, učenici su još uvijek u fazi rane adolescencije. Pažnja im se okreće od vanjskoga prema unutarnjem svijetu i sve ih više zanimaju teme povezane s njihovim osobnim životnim pitanjima i iskustvima.

Zanimaju ih teme prijateljstva, zaljubljenosti i ljubavi. Njihovi su društveni odnosi sve više povezani s novonastalim promjenama osjećaja i raspoloženja, koje su opet povezane s probuđenim hormonima i tjelesnim promjenama. Upoznavanje, prepoznavanje i praćenje svih ovih procesa kod samih sebe pomoći će im da se lakše s njima nose i da razumiju i upoznaju sami sebe.

Odvajanje i kritički odnos prema roditeljima i ostalim odraslim autoritetima često je povezan s grubim i prkosnim reakcijama, iza kojih se krije nesigurnost. Mlada osoba suočava se s osjećajima koji do sada nisu bili prisutni i s promijenjenim izgledom i veličinom vlastitog tijela. Tinejdžer "ne čuje" svoje roditelje, smatra ih "staromodnima" i okreće roditeljske vrijednosti za 180°. Povlači se u sebe, čuva svoje vlastite tajne i vrednuje mišljenje svojih vršnjaka više nego mišljenje svojih roditelja. Najbolja strategija kojom će se roditelji suprotstaviti ovome je da zadrže jedinstven nastup što se tiče vrijednosti, dozvola i granica.

Djecu ove dobi posebno zaokupljaju uzori s kojima se žele identificirati – filmske i glazbene zvijezde, sportaši i sl. Sve je to dio potrage za vlastitom osobnošću i identitetom, u čemu im i ponudene teme programa zdravstvenog odgoja i obrazovanja uvelike mogu pomoći.

Suosjećanje i zauzetost za one kojima treba pomoć sada bi trebalo postupno prijeći u toleranciju odnosno prihvaćanje svih ljudi oko njih, radi njih samih, bez obzira na naklonost i osjećaje prema njima.

To opet ne znači nekritičko prihvaćanje tuđih mišljenja i stavova. Vrlo je važno kod djece razvijati sposobnost kritičkog razmišljanja, iznošenja i obrane vlastitih stavova i odupiranja vanjskim pritiscima, kako bi se mogli nositi s raznim situacijama u kojima se svakodnevno nalaze. Evo nekih primjera:

U 7. razredu osnovne škole djeca se nalaze pod većim rizikom nego ranije od inicijalne zlorabe sredstava ovisnosti, stoga im je potrebno objasniti što su sredstva ovisnosti, po čemu se razlikuje uporaba od zlorabe sredstava ovisnosti te kako sredstva ovisnosti utječu na njihovo zdravlje i socijalno funkcioniranje. Posebno ih je važno naučiti vještinama odupiranja pritisku vršnjaka koji se u ovoj dobi pojačava.

Na području prevencije nasilničkog ponašanja, sposobnost sagledavanja vlastitog ponašanja i uporabe pozitivnih načina komunikacije s drugima potrebna je djeci u rješavanju međusobnih sukoba te u situacijama javne optužbe nasilja i suprotstavljanja nasilju.

Izgrađivanje i zadržavanje vlastitog stava, odlučnost i odupiranje pritisku okoline osobito je važno na području spolnosti, zbog situacija u kojima su prisutni razni oblici seksualnog maltretiranja, iskorištavanja ili nasilja.

Međutim, nije jedino važno naučiti mlade odupirati se pritiscima već i naučiti ih prepoznavati nove načine brige za sebe i ostvarivanja svojih želja, čežnji i potreba (npr. prema Glasseru to su ljubav, moć, sloboda, zabava) kroz postupke s kojima će i oni sami i ljudi oko njih biti zadovoljni i koji će i za njih i za druge biti korisni a ne štetni.

Iako je prosječni sedmoškolac već upoznat i svjestan potrebe zdrave i pravilne prehrane i redovite tjelesne aktivnosti, većina njih nije upoznata s konkretnim mogućnostima uključivanja u pojedine organizirane oblike tjelesnih aktivnosti u svojoj okolini. Također je korisno raspraviti sveprisutne predrasude o hrani i prehrani koje se javljaju zbog snažnog utjecaja medija i ponekad prehrambene industrije.

Prikladne metode rada s djecom ove dobi bile bi one u kojima mladi mogu izražavati svoje mišljenje, kao što su rad u paru ili manjoj grupi, demonstracija primjera iz svakodnevnog života, igranje uloga sl.

7.4.2. Cilj programa za 7. razred

Pružiti učenicima informacije bitne za njihovo zdravlje i razvoj, pomoći im da te informacije povežu s vlastitim osjećajima i željama te ih u ovom razdoblju naglih fizičkih i psihičkih promjena potaknuti na traženje vlastitog identiteta, jačanje samopoštovanja, sigurnosti u sebe i tolerancije prema drugima.

7.4.3. Razrada modula (tema) za 7. razred

1. modul (uvodni)

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje/područja	KULTURA DRUŠTVENE KOMUNIKACIJE
Razred	7. razred osnovne škole
Naziv teme	UVOD U PROGRAM
Ključni pojmovi	bolje upoznavanje, moduli, izražavanje mišljenja i interesa, projektne skupine
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> o igre (boljeg) upoznavanja o primjedbe i novi prijedlozi u svezi s pravilima grupe i načinom rada o predstavljanje tema/modula predviđenih za sedmi razred o bodovanje interesa učenika za pojedine teme/module uz mogućnost davanja dodatnih primjedaba i prijedloga o uvodna evaluacija: početna znanja, vještine i stavovi o podjela učenika u projektne skupine o dogovori o vremenskim okvirima, načinu rada i načinu prezentacije
Zadaci na području a) znanja (materijalni)	<ul style="list-style-type: none"> - upoznati neke osobine svojih prijatelja koje do sad nisu poznavali - doraditi pravila grupe i način rada - upoznati teme/module predviđene za sedmi razred - odrediti svoj interes za pojedine teme i nastavne sadržaje
b) vještina (funkcionalni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati sposobnost slušanja tuđeg mišljenja bez upadica i ismijavanja - razvijati sposobnost jasnog izražavanja vlastitih misli, ideja i osjećaja
c) stavova (odgojni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati poštovanje prema svakoj osobi bez obzira na neslaganje u mišljenjima - obvezati se na diskreciju – ono što je rečeno u grupi ne iznosi se izvan grupe - razvijati stav da su svi u grupi jednako važni i da imaju jednako dostojanstvo
Preporuke za metodičku obradu	<p>Igre upoznavanja, npr. samoprezentacija (učenici se opisuju kroz ono što vole ili se na prethodnom satu SRZ-a može učenicima dati zadatak da izrade naslovnu stranicu o sebi i sl.) ili jedan učenik predstavlja drugog... Rasprava o pravilima grupe i načinu rada obzirom na prošlogodišnje iskustvo – zaključci.</p> <p>Kratko predstavljanje tema/modula predviđenih za sedmi razred.</p> <p>Uvodna anketa sa svrhom bodovanja interesa učenika za pojedine teme/module uz mogućnost davanja dodatnih primjedaba i prijedloga te ispitivanje početnih znanja, vještina i stavova. Ispitivanje početnih znanja nekih modula moguće je provesti kvizom.</p> <p>Podjela učenika u projektne skupine prema usmeno iskazanom interesu te dogovori o vremenskim okvirima, načinu rada i načinu prezentacije svake skupine.</p>
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	<p>Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama.</p> <p>Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5.</p> <p>U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.</p>
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	Sat razredne zajednice Hrvatski jezik
Unutarnje korelacijske veze	Svi ostali moduli

2. modul

Predmet	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje/područja	OČUVANJE ZDRAVLJA I KVALITETE ŽIVOTA
Razred	7. razred osnovne škole
Naziv teme	PREDRASUDE O HRANI I PREHRANI I IZVANNASTAVNE SPORTSKE AKTIVNOSTI
Ključni pojmovi	predrasude o hrani i prehrani, marketing hrane, «prazne kalorije», izvannastavne sportske aktivnosti, klubovi, sportska rekreacija
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> • Predrasude o hrani • Utjecaj medija i marketinga hrane te ignoriranja znanstvenih spoznaja na razvoj predrasuda • «Prazne kalorije» • Grupni i individualni sportovi u školi • Sportske škole pri klubovima • Pregled mogućnosti uključivanja u sportske aktivnosti za učenike s posebnim potrebama • Bolesti izazvane nepravilnom prehranom i tjelesnom neaktivnošću
Zadaci na području: a) znanja (materijalni)	<ul style="list-style-type: none"> - usvojiti pojam predrasude o hrani i prehrani - uočiti kako nastaju predrasude o hrani i prehrani - usvojiti pojam: «prazne kalorije» - shvatiti utjecaj medija na nastanak predrasuda i značaj znanosti u kreiranju stavova o hrani i prehrani - usvojiti informacije o mogućnostima organiziranog bavljenja sportom u školi u sklopu izvan nastavnih aktivnosti te u sportskim klubovima - upoznati sve sportsko-rekreativne sadržaje u školi i u klubovima koji se nalaze u njihovom mjestu i okolini za učenike s posebnim potrebama
b) vještina (funktionalni)	<ul style="list-style-type: none"> - sposobnost razlučivanja činjenica od predrasuda o hrani i prehrani - razvijanje sposobnosti pravilnog odabira namirnica i uključivanja u sportsko-rekreativne aktivnosti u cilju unapređivanja zdravlja i kvalitete življenja, ali i zadovoljavanja vlastitih sportskih ambicija
c) stavova (odgojni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati stav o neprihvatljivosti predrasuda o hrani - razvijati stav o potrebi usklađivanja prehrambenih želja sa spoznajama o pravilnoj prehrani - razvijati stav o potrebi svakodnevnog tjelesnog vježbanja prema vlastitim predispozicijama i interesu - razvijanje osjećaja za potrebe učenika s posebnim potrebama
Preporuke za metodičku obradu	<p>Unaprijed odrediti učeničku projektnu skupinu koja će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prirediti grafičke prikaze primjera predrasuda (npr. marketinške obmane o čudotvornom djelovanju hrane i dodataka prehrani, ideal ženskog tijela koje serviraju mediji, hrana koja deblja, hrana od koje se mršavi...) - voditi diskusiju među učenicima o predrasudama o hrani - potaknuti učenike da razgovaraju sa svojim roditeljima o predrasudama o hrani i prehrani. <p>Unaprijed odrediti 5 radnih skupina koje će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - imati zadaću da iznesu pregled mogućnosti organiziranog uključivanja učenika u sportske aktivnosti pri školi ili sportskom klubu, (sportska aktivnost, mjesto treninga, osoba za kontakt-trener, termini treninga, potrebna oprema za trening, članarina) - potaknuti učenike da razgovaraju sa svojim roditeljima o mogućnosti uključivanja u sportske aktivnosti
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	<p>Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama.</p> <p>Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5.</p> <p>U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.</p>
Korelacijske veze s drugim predmetima	<p>Priroda i društvo 4. razred: «Čovječje zdravlje»</p> <p>Priroda 5. razred: «Pravilna prehrana i pravilne prehrambene navike», «Pravilna prehrana – radionica», «Biljke u prehrani»</p> <p>Hrvatski jezik 5. razred: Medijska kultura, tema «Mediji»</p> <p>Tjelesna i zdravstvena kultura 7. razred</p>
Unutarnje korelacijske veze	<p>Uvodni modul</p> <p>Prevenција ovisnosti 7.r.OŠ: Uporaba – zlouporaba sredstava ovisnosti</p>

3. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje	LJUDSKA SPOLNOST
Razred	7. razred osnovne škole
Naziv teme	SPOLNI HORMONI I PROCESI
Ključni pojmovi	spolni hormoni, osjećaji, menstruacijski ciklus, spermiji
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> ○ Utjecaj spolnih hormona: na razvoj tijela i spolnih organa, na spolne procese i na osjećaje i raspoloženja ○ Što su to osjećaji; vrste osjećaja ○ Procesi kod vlastitog (opširnije) i suprotnog (kraće) spola: Djevojčice: menstruacijski ciklus, znakovi tijela o procesima tijekom ciklusa, cervikalna sluz, promjene osjećaja i raspoloženja tijekom ciklusa kao odraz utjecaja hormona Dječaci: stvaranje spermija i načini izbacivanja iz organizma, seksualne reakcije muškarca, kontrola reakcije na osjećaje i raspoloženja ○ Vlastito svakodnevno praćenje i bilježenje osjećaja i raspoloženja u tablicu pomoću simbola (svi) i znakova tijela o procesima tijekom ciklusa (djevojčice – ako su dobile prvu menstruaciju)
Zadaci na području:	Učenice/učenici će:
a) znanja (materijalni)	- upoznati spolne hormone i procese kod vlastitog i suprotnog spola
b) vještina (funkcionalni)	- povezivati stečeno znanje s vlastitim fizičkim promjenama - prepoznavati vlastite osjećaje i raspoloženja koji su povezani s tim procesima
c) stavova (odgojni)	- razvijati svijest o vrijednosti svog tijela i samopoštovanje
Preporuke za metodičku obradu	Kratko izlaganje učeničke projektne skupine uz pomoć i nadopune nastavnika o najvažnijim utjecajima spolnih hormona, bez spominjanja naziva i uz pomoć jednostavnih prikaza. Na ovom satu preporuča se odvojiti djevojčice i dječake.
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama. Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5. U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	Priroda 5. razred: "Put do zrelosti – promjene u pubertetu"
Unutarnje korelacijske veze	Uvodni modul

4. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje	LJUDSKA SPOLNOST
Razred	7. razred osnovne škole
Naziv teme	VLASTITA OSOBNOST I IDENTITET
Ključni pojmovi	razlike, privlačnost, spolni identitet, homoseksualnost
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> ○ Razlike između ženskog i muškog spola: različita vanjska obilježja, različiti spolni hormoni, razlike u strukturi i funkcijama mozga, različiti interesi, različiti seksualni osjećaji i reakcije, privlačnost prema suprotnom spolu ○ Psihičke promjene u pubertetu: promjene osjećaja i raspoloženja, promijenjeni odnos prema roditeljima (općenito autoritetima), bunt, prkos, preispitivanje i kritičnost, ekstremno ponašanje, izazivanje pažnje, želja za iskazivanjem i dokazivanjem vlastitog "ja" (vlastite osobnosti / identiteta) ○ Spolni identitet; što ga sačinjava, kako se oblikuje; uzori i očekivanja ○ Homoseksualnost: privlačnost prema vlastitom spolu kao (normalna) faza razvoja, privremena ili trajna orijentacija, ponašanje
Zadaci na području: a) znanja (materijalni)	<p>Učenice/učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisati i analizirati razlike između ženskog i muškog spola - izraziti i opisati svoje osjećaje i raspoloženja, probleme i brige u pubertetu - usvojiti pojmove: osobnost, spolni identitet, homoseksualnost - uočiti razliku između homoseksualne privlačnosti i ponašanja
b) vještina (funkcionalni)	<ul style="list-style-type: none"> - kritički razmišljati o svojim uzorima i o svojim i tuđim očekivanjima sada kada postaju žene i muškarci
c) stavova (odgojni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati svijest da je spolnost nedjeljivi dio osobnosti i identiteta - razvijati svijest o jednakoj vrijednosti i međusobnom nadopunjavanju spolova - izgrađivati vlastitu osobnost i identitet - razvijati stav o poštivanju i prihvatanju svake osobe bez obzira na njena mišljenja, orijentaciju ili ponašanje
Preporuke za metodičku obradu	Postavljanje pitanja i poticanje učenike na raspravu o navedenim temama. Primjere iz svijeta show bussinesa upotrijebiti kao poticaj za raspravu.
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	<p>Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama.</p> <p>Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5.</p> <p>U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.</p>
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	Vjeronauk 7. razred: cjelina "Upoznajmo i izgradimo vlastitu osobnost": teme "Tjelesni i duševni razvoju u pubertetu" i "Razmirice i sukobi u pubertetu"
Unutarnje korelacijske veze	<p>Uvodni modul</p> <p>Prevenција ovisnosti 7.r.: Odupiranje pritisku vršnjaka</p>

5. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje/područja	PREVENCIJA OVISNOSTI
Razred	7. razred osnovne škole
Naziv teme	UPORABA – ZLOUPORABA SREDSTAVA OVISNOSTI
Ključni pojmovi	sredstva ovisnosti, uporaba, zlouporaba
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> • razlikovanje uporabe od zlouporabe sredstava ovisnosti • učenje pozitivnih alternativa uzimanju sredstava ovisnosti
Zadaci na području a) znanja (materijalni)	<ul style="list-style-type: none"> - objasniti uporabu/zlouporabu sredstava ovisnosti - objasniti kada sa uporabe prelazimo na zlouporabu (npr. lijekova, hrane, sredstava koja izazivaju ovisnost) - opisati kako zlouporaba utječe na fizičko, emocionalno, psihičko, socijalno funkcioniranje - upoznavanje s posljedicama zlouporabe (fizičke, emocionalne, etičke, zakonske, ekonomske, psihičke, socijalne)
b) vještina (funkcionalni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati sposobnost razlikovanja uporabe od zlouporabe - razvijati sposobnost uočavanja štetnosti zlouporabe - početi razvijati sposobnost očuvanja vlastitog zdravlja - moći se nositi sa stresom, strahom, problemima - razvijati sposobnost funkcioniranja u različitim životnim ulogama bez sredstava ovisnosti - razvijati sposobnost uočavanja rizika, opasnosti i posljedica
c) stavova (odgojni)	<ul style="list-style-type: none"> - prihvaćanje negativnog stava prema sredstvima ovisnosti - spremnost preuzimanja odgovornosti za vlastito ponašanje - spremnost pomoći/upozoriti druge na rizičnost prvog eksperimenta sa sredstvima ovisnosti
Preporuke za metodičku obradu	uvodno izlaganje rad u malim grupama rasprava
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama. Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5. U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	Vjeronauk – nastavna cjelina – Upoznajmo i izgradimo vlastitu osobnost
Unutarnje korelacijske veze	Uvodni modul Očuvanje zdravlja i kvalitete života 7.r.OŠ: Predrasude o hrani i prehrani i izvannastavne sportske aktivnosti

6. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje/područja	PREVENCIJA OVISNOSTI KULTURA DRUŠTVENE KOMUNIKACIJE
Razred	7. razred osnovne škole
Naziv teme	ODUPIRANJE PRITISKU VRŠNJAKA
Ključni pojmovi	vršnjaci, pritisak vršnjaka
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> • kako se nositi s pritiskom vršnjaka • kako ne izgubiti vlastito „ja“
Zadaci na području a) znanja (materijalni)	<ul style="list-style-type: none"> - razviti spoznaju tko su vršnjaci - objasniti koju ulogu vršnjaci imaju u našem životu - objasniti vrste utjecaja vršnjaka - otkriti pozitivan/negativan utjecaj vršnjaka - otkriti rizične – zaštitne čimbenike vezane uz vršnjake - istražiti moć i izvore moći nad vršnjacima
b) vještina (funkcionalni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati sposobnost odupiranja negativnom utjecaju vršnjaka - razvijati sposobnost odobravanja i traženja odobravanja od strane vršnjaka - početi razvijati umijeće stvaranja uspješnih interpersonalnih veza - razvijati sposobnost zadovoljenja vlastitih potreba i potreba vršnjaka - razvijati sposobnost prihvaćanja različitosti kod vršnjaka - razvijati sposobnost konstruktivne kritike vršnjaka
c) stavova (odgojni)	<ul style="list-style-type: none"> - spremnost za zauzimanje stava „Ja sam u redu, ti si u redu, ali se ne možemo družiti u ovoj fazi našeg odnosa“ - spremnost prekinuti odnos koje nas ugrožava - spremnost suosjećanja s drugima i pomoć onima koji su u nevolji - spremnost za suprotstavljanje predrasudama, diskriminaciji i nepravdi
Preporuke za metodičku obradu	uvodno izlaganje igra parova igranje uloga radionica/vježba rasprava
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama. Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5. U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	Vjeronauk – nastavna cjelina – Upoznajmo i izgradimo vlastitu osobnost
Unutarnje korelacijske veze	Uvodni modul Prevencija nasilničkog ponašanja 7.r.OŠ: Javno suđenje nasilju Prevencija nasilničkog ponašanja 7.r.OŠ: Uloga proaktivne žrtve Ljudska spolnost 6.r.OŠ: Vlastita osobnost i identitet; Zaljubljenost, ljubav, hodanje

7. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje/područja	PREVENCIJA NASILNIČKOG PONAŠANJA KULTURA DRUŠTVENE KOMUNIKACIJE
Razred	7. razred osnovne škole
Naziv teme	PREVENCIJA NASILNIČKOG PONAŠANJA U OBITELJI
Ključni pojmovi	obiteljska kultura, potiskivanje konflikata, svadalačka obiteljska komunikacija, obiteljska komunikacija koja ovladava konfliktima, osnaživanje uzajamnog razumijevanja, povjerenje
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ima roditeljskih ljubavi koje to nisu ▪ Loš i svadljiv način ponašanja u obitelji ▪ Destruktivne svađe s fizičkom agresivnošću ▪ Mijenjajući sebe mijenjamo svoje dijete ▪ Poštivanje stavova drugih generacija ▪ „Što umjesto batina?“
Zadaci na području	<p>- spoznati da zdrava obitelj nije ona u kojoj nema svađa, nego ona u kojoj se konflikt koristi za bolje upoznavanje, prihvaćanje različitosti unutar obitelji i za zbližavanje</p> <p>- razviti sposobnost nenasilničkog rješavanja međusobnih problema odnosno prevladavanja sukoba tako da kroz njih pobijede i roditelji i djeca</p> <p>- razviti stav da je izgovoren problem već na pola riješen problem</p> <p>- razviti spremnost da se mijenjamo, spremnost slušanja i uvažavanja stavova drugih generacija</p>
a) znanja (materijalni)	
b) vještina (funkcionalni)	
c) stavova (odgojni)	
Preporuke za metodičku obradu	<p>Održati zajedničku radionicu djece s njihovim roditeljima s ciljem učenja pravila i procedure rješavanja obiteljskih konflikata. Uvodno: naučiti izreći postojeći ili hipotetički problem u obitelji - učenici i roditelji.</p> <p>Slijedi vježba konstruktivnog rješavanja konflikta. Projektna skupina roditelja i djece: Roditelji igraju ulogu djece – djeca ulogu roditelja. Izvode vježbu izbijanja konflikta s različitim scenarijima: a) verbalno nasilje s produbljivanjem problema i nerazumijevanja b) verbalno nasilje s fizičkim nasiljem c) verbalizacija konflikta uz proces razumijevanja razloga različitosti i nastavak uzajamnog uvažavanja i prihvaćanja. Radionice se mogu ponavljati svake školske godine u okviru roditeljskih sastanaka.</p> <p>Vježba uvažavanja stavova različitih generacija: roditelj i dijete pokušavaju ispričati isti scenarij, svatko iz svoje pozicije u smislu vježbe slušanja onog drugog, bez predrasuda, u sigurnom okruženju, te pokušaja sagledavanja situacije iz perspektive druge osobe.</p>
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	<p>Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve dionice nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama. Poštovati metodičke preporuke pod točkom 4.5.</p> <p>U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirani pristup.</p>
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	Sat razredne zajednice
Unutarnje korelacijske veze	Uvodni modul

8. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje/područja	PREVENCIJA NASILNIČKOG PONAŠANJA KULTURA DRUŠTVENE KOMUNIKACIJE
Razred	7. razred osnovne škole
Naziv teme	JAVNO SUĐENJE NASILJU
Ključni pojmovi	Sudnica, okrivljenik, tužitelj, odvjetnici, porota
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> • Simulacija javnog suđenja nasilju i nasilniku
Zadaci na području a) znanja (materijalni)	<ul style="list-style-type: none"> - znati javno prozvati čin nasilja i nasilnika - znati javno prozvati sve one koji su šutke dozvoljavali nasilje ne suprostavljajući se nasilniku - uočiti kako i nasilnik prestaje s nasilničkim ponašanjem jer više nema podršku promatrača koji su sada također prozvani - znati javno iskazati emocije u ulozi žrtve nasilja
b) vještina (funkcionalni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvoj komunikacijskih vještina; iznošenje činjenica i argumentiranje optužbe, obrane i donošenja presude - razvoj sposobnosti izražavanja neslaganja s nasilnikom
c) stavova (odgojni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvoj stava o potrebi korištenja strategije aktivnog suprotstavljanja nasilju - razvoj stava kako nasilni čin mora biti javno optužen
Preporuke za metodičku obradu	<p>Simulacija suđenja:</p> <p>Razred predstavlja sudnicu, nasilnik predstavlja okrivljenika, promatrači nasilja predstavljaju suučesnike u nasilju, žrtva predstavlja tužitelja, ostali učenici glume odvjetnike, porotu i suca. Nastavnik je promatrač s povremenom ulogom moderatora. «Sudi se» stvarnom činu nasilja i stvarnom nasilniku.</p> <p>Rasprava.</p>
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	<p>Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama.</p> <p>Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5.</p> <p>U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.</p>
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	Vjeronauk: upoznajmo i gradimo vlastitu osobnost
Unutarnje korelacijske veze	<p>Uvodni modul</p> <p>Prevenција ovisnosti 7.r.OŠ: Odupiranje pritisku vršnjaka</p> <p>Ljudska spolnost 7.r.OŠ: Zaljubljenost, ljubav, hodanje</p>

9. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje	LJUDSKA SPOLNOST KULTURA DRUŠTVENE KOMUNIKACIJE
Razred	7. razred osnovne škole
Naziv teme	ZALJUBLJENOST, LJUBAV, HODANJE
Ključni pojmovi	zaljubljenost, ljubav, hodanje, odgovornost
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> ○ Razlike između zaljubljenosti i ljubavi ○ Hodanje: razlozi i smisao hodanja (osjećaji, zabava, upoznavanje), prekid, nova veza, "serijska monogamija" ○ Načini provođenja slobodnog vremena, izlasci i načini zabave ○ <i>Pravo na vlastito mišljenje, pravo na "NE", odlučnost i suzdržavanje</i> ○ <i>Odgovorno spolno ponašanje /odgovornost</i>
Zadaci na području: a) znanja (materijalni)	<p>Učenice/učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisati i objasniti pojmove: zaljubljenost, ljubav, hodanje - istraživati razloge i smisao hodanja, različitih načina provođenja slobodnog vremena, zabave, izlazaka i sl.
b) vještina (funkcionalni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati sposobnost uočavanja razlika između zaljubljenosti i ljubavi - razvijati sposobnost kritičkog prosuđivanja vlastitih osjećaja i ponašanja u svakodnevnim situacijama - razvijati sposobnost zadržati vlastito mišljenje, oduprijeti se pritisku okoline (partnera) i biti sigurni u sebe, odlučni
c) stavova (odgojni)	<ul style="list-style-type: none"> - početi razjašnjavati osobne stavove o hodanju, izlascima i sl. - početi shvaćati da se stjecanjem navike ulaska u veze s površnim i krivim motivima gubi sposobnost ostvarivanja veze s dubljim i pravim motivima - početi razumijevati da odgovornost predstavlja sposobnost da reagiramo na način koji i nama i drugima čini dobro
Preporuke za metodičku obradu	<p>Kviz za učenike "Razlike između zaljubljenosti i ljubavi": rad u parovima ili grupama i iznošenje zaključaka grupa. Moguća je i izrada plakata.</p> <p>Nastavnik potiče razgovor/raspravu o hodanju.</p> <p>Anketa za učenike nakon sata "Vlastiti pregled o hodanju": o mišljenjima njihovih prijatelja, roditelja i njih samih.</p> <p>Vježbanje tehnike asertivnog ponašanja i izbjegavanja rizičnih okolnosti igranjem uloga.</p>
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	<p>Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama.</p> <p>Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5.</p> <p>U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.</p>
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	Vjeronauk 7. razred: cjelina "Upoznajmo i izgradimo vlastitu osobnost": teme "Tjelesni i duševni razvoju u pubertetu" i "Razmirice i sukobi u pubertetu"
Unutarnje korelacijske veze	<p>Uvodni modul</p> <p>Prevenција ovisnosti 7.r.: Odupiranje pritisku vršnjaka</p> <p>Prevenција nasilničkog ponašanja 7.r.: Javno suđenje nasilju; Uloga proaktivne žrtve</p>

7.4.4. Očekivani rezultati za 7. razred

(znanje, sposobnosti, stajališta, vještine, vrijednosti...)

- razvijati sposobnost aktivnog uključivanja u nastavu
- unaprijediti sposobnost slušanja tuđeg mišljenja bez upadica i ismijavanja
- unaprijediti sposobnost jasnog izražavanja vlastitih misli, ideja i osjećaja
- unaprijediti poštovanje prema svakoj osobi bez obzira na neslaganje u mišljenjima
- unaprijediti stav da su svi u grupi jednako važni i da imaju jednako dostojanstvo
- unaprijediti sposobnost držanja diskrecije
- napredovati u sposobnosti iznošenja vlastitih stavova i sposobnosti uporabe pozitivnih načina komunikacije s drugima
- napredovati u sposobnosti kritičkog sagledavanja vlastitog ponašanja
- razvijati vještine i stavove obzirom na javnu optužbu nasilja i neslaganje s nasilnikom
- stjecati znanja o rizicima uporabe i zlouporabe sredstava ovisnosti za vlastito zdravlje i adekvatno funkcioniranje
- razvijati negativni stav prema zlouporabi sredstava ovisnosti
- napredovati u spremnosti preuzimanja odgovornosti za vlastito zdravlje i vlastito ponašanje
- shvatiti ulogu vršnjaka u vlastitom životu i uočavati rizične čimbenike vezane uz vršnjake
- upoznati se i početi ovladavati načinima odupiranja pritisku/utjecaju vršnjaka.
- usvojiti značenje pojma predrasuda o hrani i prehrani i uočiti kako nastaju te predrasude
- pokušati procijeniti utjecaj društva i medija u formiranju naših predodžbi i stavova o hrani i prehrani te izgledu ljudskog tijela
- usvojiti pojam «prazne kalorije»
- razvijati stav o potrebi usklađivanja prehrambenih želja sa spoznajama o pravilnoj prehrani
- usvojiti informacije o mogućnostima organiziranog bavljenja sportom u školi u sklopu izvannastavnih aktivnosti te u sportskim klubovima
- razvijati stav o potrebi svakodnevnog tjelesnog vježbanja prema vlastitim predispozicijama i interesu
- upoznati bitne činjenice o spolnim hormonima i procesima kod vlastitog i suprotnog spola
- povezivati stečeno znanje s vlastitim fizičkim promjenama, osjećajima i raspoloženjima
- razvijati samopoštovanje i svijest o vrijednosti svog tijela
- razvijati svijest o jednakoj vrijednosti i o međusobnom nadopunjavanju spolova
- usvojiti i početi razumijevati pojmove: uzori, osobnost, spolni identitet, homoseksualnost
- napredovati u izgradnji vlastite osobnosti i identiteta te samopoštovanju i poštovanju drugih
- uočavati razlike između zaljubljenosti i ljubavi
- uočavati i prosuđivati razloge i pravi smisao hodanja te značenje odgovornosti i odgovornog ponašanja

7.4.5. Popis tema za rad s roditeljima na roditeljskim sastancima u 7. razredu

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Razred	7. razred osnovne škole
Naziv teme	RODITELJSKI SASTANCI
Nastavni sadržaji	<ol style="list-style-type: none"> 1. Anketa za roditelje na početku programa: O čemu bi voljeli da njihova djeca ove godine uče i razgovaraju u sklopu programa 2. Upoznavanje roditelja s temama, sadržajima, nastavnicima i načinom provođenja programa 3. Predložene teme: <ul style="list-style-type: none"> ○ Utjecaj hormona na spolne procese, osjećaje i raspoloženja ○ Prepoznavanje i praćenje znakova vlastitog tijela (djevojčice), osjećaja i raspoloženja (djevojčice i dječaci) ○ Hodanje ○ Životne (socijalne) vještine ○ Razvoj ovisnosti – uporaba/zloraba/ovisnost ○ Poticaj za roditelje da zajedno s djecom rade na aktivnom suprostavljanju nasilju, da na adekvatne načine reagiraju i da nauče svoju djecu da se na pozitivan nenasilan način zauzmu za sebe ○ Javno suđenje nasilju ○ Uloga proaktivne žrtve (uloga roditelja u razvijanju samopouzdanja kod djeteta) ○ Fizičko i emocionalno kažnjavanje djeteta („Što umjesto batina?“) ○ Kako izbjeći predrasude o hrani? ○ Mogućnosti sportsko-rekreativnih aktivnosti: kako odabrati? 4. Anketa za roditelje na kraju programa: Kako su zadovoljni utjecajem programa na njihovu djecu

7.5. Razrada programa za osmi razred osnovne škole

7.5.1. Polazišta programa za 8. razred

U 8. razredu, dakle u dobi između 13. i 14. do 14. i 15. godine, većina učenika prelazi iz rane adolescencije ili predpuberteta u pravi pubertet. Ubrzani tjelesni rast i razvoj povezan je s intenzivnim psihičkim promjenama. Naglašeno je traganje za vlastitim identitetom i još jače distanciranje od roditeljskog autoriteta.

Ovi mladi tinejdžeri sebe doživljavaju kao središte svemira, kao da se cijeli svijet okreće oko njih. Ništa što se njima događa nije nevažno, sve je ili crno ili bijelo, sve je upravljeno prema njima. Djeca ove dobi ne prihvaćaju nametnuta rješenja, već traže objektivnu i autentičnu informaciju i argumentaciju.

U tom okretanju prema sebi i distanciranju od vanjskih autoriteta važno je da tinejdžer uvidi važnost održavanja komunikacije i razvija sposobnost kvalitetnog dijaloga u kojem prihvaća sugovornika kao ravnopravnog partnera.

Na području spolnosti izrazito ih zanima tema odnosa djevojaka i mladića i tema spolnog odnosa. Seksualne misli zaokupljaju veliki dio vremena sanjarenja. Direktni razgovor o spolnim pitanjima s roditeljima može biti presnažan i preosoban, pa je veoma korisno da im spolnu poduku u toj dobi prenese i netko drugi, "sa strane". U tome je dragocjena uloga ovog programa zdravstvenog odgoja i obrazovanja. Uz to, on daje poticaj i učenicima i roditeljima da razgovaraju o nekim temama i tako uspostave most za dijalog. To otvara vrata i mogućnosti da roditelji taktično ukažu na svoje vrijednosti i na svoja razmišljanja glede ponašanja tinejdžera.

U 8. razredu djeca su spremna shvatiti da svatko ima različite životne uloge, koje sa sobom nose neka prava, ali i obaveze koje se trebaju izvršavati kako bi se adekvatno funkcioniralo. Zbog povećanog rizika za zlouporabu sredstava ovisnosti potrebno ih je naučiti kako se ti rizici mogu umanjiti ili u potpunosti izbjeći.

Mladi su često svjedoci isticanja nasilja kao modela ponašanja. Često su, primjerice, glavni protagonisti nekog filma nasilnici. Kako su mladi skloni poistovjećivanju s uzorima, tako i nasilnička ponašanja postaju popularna. Za postizanje suprotnog efekta tj. za promociju nenasilnog ponašanja neophodno je, stoga, isticanje pozitivnih uzora i ukazivanje na činjenicu da nenasilne osobine i nenasilni oblici ponašanja imaju višestruke prednosti i da se u konačnici daleko više "isplate".

Kraj osnovne škole je vrijeme kada djeca često odustaju od bavljenja sportom kojim su se do tada bavili. S druge strane, obzirom da se nalaze u jeku tjelesnog rasta i razvoja, bavljenje sportom od velike je važnosti. Ovaj program pomoći će im razjasniti različite načine bavljenja sportom (profesionalni, amaterski, rekreativni) te ih motivirati da u svim okolnostima pronađu za sebe odgovarajući oblik redovite tjelesne aktivnosti.

Ovim programom također je potrebno kod učenika stvoriti svijest o postojanju bolesti koje se prenose zaraženom hranom i potaknuti ih na aktivno sudjelovanje u brizi za očuvanje zdravlja pravilnim odabirom, rukovanjem i obradom namirnica u cilju prevencije tih bolesti. Redovito čitanje deklaracija na namirnicama navika je koja se stječe u djetinjstvu a korisna je mjera podizanja svijesti o pravilnoj prehrani.

Obzirom na nastavne metode, učenici 8. razreda dovoljno su zreli da, uz metode iz prethodnih razreda, sudjeluju u grupnoj raspravi u kojoj će ravnopravno s drugima iznositi svoja mišljenja i argumente. Isto tako, upravo zbog njihove želje za većim osamostaljivanjem i povlačenjem u sebe, prikladne su i metode grupne povezanosti – igre uključivanja, rad u raznim grupama, parovima, s izborom druge osobe, ali i bez izbora – kako bi se razvio oblik rada u razredu "svi rade i svi pomažu svima".

7.5.2. Cilj programa za 8. razred

Upoznati učenike s posljedicama rizičnog i nezrelog ponašanja, ukazati im na važnost razmišljanja o razlozima, smislu i značenju svojih postupaka i preuzimanja odgovornosti za njih te im pružiti priliku da svoja razmišljanja i stavove artikuliraju i argumentiraju u komunikaciji i dijalogu s drugima kao ravnopravnim partnerima.

7.5.3. Razrada modula (tema) za 8. razred

1. modul (uvodni)

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje/područja	KULTURA DRUŠTVENE KOMUNIKACIJE
Razred	8. razred osnovne škole
Naziv teme	UVOD U PROGRAM
Ključni pojmovi	bolje upoznavanje, moduli, izražavanje mišljenja i interesa, projektne skupine
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> o igre (boljeg) upoznavanja o primjedbe i novi prijedlozi u svezi s pravilima grupe i načinom rada o predstavljanje tema/modula predviđenih za osmi razred o bodovanje interesa učenika za pojedine teme/module uz mogućnost davanja dodatnih primjedaba i prijedloga o uvodna evaluacija: početna znanja, vještine i stavovi o podjela učenika u projektne skupine o dogovori o vremenskim okvirima, načinu rada i načinu prezentacije
Zadaci na području a) znanja (materijalni)	<ul style="list-style-type: none"> - upoznati neke osobine svojih prijatelja koje do sad nisu poznavali - doraditi pravila grupe i način rada - upoznati teme/module predviđene za osmi razred - odrediti svoj interes za pojedine teme i nastavne sadržaje
b) vještina (funkcionalni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati sposobnost slušanja tuđeg mišljenja bez upadica i ismijavanja - razvijati sposobnost jasnog izražavanja vlastitih misli, ideja i osjećaja
c) stavova (odgojni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati poštovanje prema svakoj osobi bez obzira na neslaganje u mišljenjima - obvezati se na diskreciju – ono što je rečeno u grupi ne iznosi se izvan grupe - razvijati stav da su svi u grupi jednako važni i da imaju jednako dostojanstvo
Preporuke za metodičku obradu	<p>Igre upoznavanja, npr. samoprezentacija (učenici se opisuju kroz ono što vole ili se na prethodnom satu SRZ-a može učenicima dati zadatak da izrade naslovnu stranicu o sebi i sl.) ili jedan učenik predstavlja drugog...</p> <p>Rasprava o pravilima grupe i načinu rada obzirom na prošlogodišnje iskustvo – zaključci.</p> <p>Kratko predstavljanje tema/modula predviđenih za osmi razred.</p> <p>Uvodna anketa sa svrhom bodovanja interesa učenika za pojedine teme/module uz mogućnost davanja dodatnih primjedaba i prijedloga te ispitivanje početnih znanja, vještina i stavova. Ispitivanje početnih znanja nekih modula moguće je provesti kvizom.</p> <p>Podjela učenika u projektne skupine prema usmeno iskazanom interesu te dogovori o vremenskim okvirima, načinu rada i načinu prezentacije svake skupine.</p>
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	<p>Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama.</p> <p>Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5.</p> <p>U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.</p>
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	<p>Sat razredne zajednice</p> <p>Hrvatski jezik</p>
Unutarnje korelacijske veze	Svi ostali moduli

2. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje/područja	PREVENCIJA NASILNIČKOG PONAŠANJA KULTURA DRUŠTVENE KOMUNIKACIJE
Razred	8. razred osnovne škole
Naziv teme	POTICAJI POZITIVNOG PONAŠANJA
Ključni pojmovi	Prosocijalno ponašanje, uzorno ponašanje
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> • Model uzora za osnaživanje prosocijalnog ponašanja • Isticanje uzornih učenika • Pozitivni učinci prosocijalnog i nenasilnog ponašanja
Zadaci na području a) znanja (materijalni)	<p>Znati prepoznati pozitivne načine rješavanja problema i konflikata</p> <p>Znati identificirati uzorne učenike</p> <p>Znati pohvaliti učenike koji pomažu drugima</p> <p>Prepoznati pozitivne posljedice pro-socijalnog i nenasilnog ponašanja</p> <p>Spoznati da isticanje pozitivnog uzora utječe na prosocijalno ponašanje</p>
b) vještina (funkcionalni)	<p>Razvoj sposobnosti nenasilnog rješavanja sukoba</p> <p>Osnaživanje prosocijalnog ponašanja temeljenog na pozitivnom uzoru</p> <p>Prijateljska komunikacija – ljubaznost prema drugima</p>
c) stavova (odgojni)	<p>Prosocijalno ponašanje osigurava bolji status u društvu od nasilničkog</p> <p>Pomaganje drugima</p>
Preporuke za metodičku obradu	<p>Za razliku od dosadašnjeg prepoznavanja i prozivanja negativnog ponašanja, među učenicima se provede anketa u kojoj trebaju prepoznati i imenovati uzornu osobu u razredu.</p> <p>Jednom tjedno učenici između sebe anonimno biraju uzornog učenika tjedna.</p> <p>Kriteriji za izbor: pomaganje drugima u školi i izvan škole, ljubaznost prema drugima, razumijevanje, prijateljska komunikacija, uključivanje učenika koji su povučeni ili isključeni.</p> <p>Fotografija i ime učenika tjedna izvjesi se na oglasnoj ploči u razredu ili na hodniku.</p> <p>Cilj je u dva sata staviti naglasak na prepoznavanje pro-socijalnog ponašanja i njegovih pozitivnih posljedica.</p> <p>Skretanjem pozornosti cijelog razreda s nasilnika prema uzornim učenicima, potiče se želja učenika za prepoznavanjem i priznanjem, potiče se pozitivno ponašanje kod svih, pa i kod nasilnika.</p> <p>Za slijedeći sat učenici koji su istaknuti kao primjeri uzornih učenika trebaju se pripremiti da iznesu svoja iskustva o nasilju.</p>
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	<p>Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama.</p> <p>Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5.</p> <p>U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.</p>
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	Vjeronauk: upoznajmo i izgrađujemo svoj život
Unutarnje korelacijske veze	<p>Uvodni modul</p> <p>Prevenција ovisnosti 8.r.OŠ: Životne uloge; Razlozi za inicijalno uzimanje sredstava ovisnosti</p> <p>Ljudska spolnost 8.r.OŠ: Kontracepcija i spolno prenosive bolesti</p>

3. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje/područja	PREVENCIJA NASILNIČKOG PONAŠANJA KULTURA DRUŠTVENE KOMUNIKACIJE
Razred	8. razred osnovne škole
Naziv teme	PRIMJERI POZITIVNOG PONAŠANJA
Ključni pojmovi	Uzorni oblici ponašanja-poticaji, identifikacija
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> • Pozitivni uzori u razvoju i javnom potvrđivanju vlastite osobnosti • Osobine nenasilne osobe • Samopouzdanje i odabir nenasilnog načina rješavanja problema
Zadaci na području a) znanja (materijalni)	<ul style="list-style-type: none"> - potaknuti učenike da uvide dobre strane uzornog nenasilnog ponašanja te da uvide da se ono isplati - identificirati osobine nenasilne osobe - uvidjeti da samopouzdanje utječe na nenasilno rješavanje problema
b) vještina (funkcionalni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati sposobnost identifikacije s uzornim učenicima - razvijati sposobnost prijateljske komunikacije i ljubaznosti prema drugima
c) stavova (odgojni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati opredjeljenje za pozitivne uzore u razvoju i javnom potvrđivanju vlastite osobnosti - razvijati stav o potrebi pomaganja drugima
Preporuke za metodičku obradu	<p>Učenici iz projektne skupine prezentiraju zadatak za sve učenike iz razreda za cijelu godinu: jednom tjedno učenici između sebe <u>javno</u> biraju uzornog učenika tjedna.</p> <p>Kriteriji za izbor: pomaganje drugima u školi i izvan škole, ljubaznost prema drugima, razumijevanje, prijateljska komunikacija, uključivanje učenika koji su povučeni ili isključeni.</p> <p>Fotografija i ime učenika tjedna izvjesit će se na oglasnoj ploči u razredu ili na hodniku.</p> <p>Učenici koji će biti izabrani za uzorne učenike u razredu izradit će kratke eseje o njihovim iskustvima i stavovima u svezi nasilja i nasilnika.</p> <p>Slijedi rasprava u razredu i izbor prvog uzornog učenika.</p>
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	<p>Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama.</p> <p>Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5.</p> <p>U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.</p>
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	Vjeronauk: upoznajmo i izgrađujemo svoj život
Unutarnje korelacijske veze	<p>Uvodni modul</p> <p>Prevenција ovisnosti 8.r.OŠ: Životne uloge; Razlozi za inicijalno uzimanje sredstava ovisnosti</p> <p>Ljudska spolnost 8.r.OŠ: Kontracepcija i spolno prenosive bolesti</p>

4. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje/područja	PREVENCIJA OVISNOSTI
Razred	8. razred osnovne škole
Naziv teme	ŽIVOTNE ULOGE
Ključni pojmovi	životne uloge, važnost različitih životnih uloga u procesu odrastanja
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> • osvještavanje životnih uloga • razlika između uloga koje dobivamo rođenjem i uloga koje izabiremo kroz proces odrastanja
Zadaci na području	Učenici će steći znanja o životnim ulogama:
a) znanja (materijalni)	<ul style="list-style-type: none"> - ulogama koje dobivamo rođenjem: muško/žensko, sin/kćer, brat/sestra, unuk/unuka, nećak/nećakinja, bratić/sestrična - ulogama koje biramo kroz proces odrastanja: učenik, prijatelj, partner, član neke sportske, kulturne, vjerske organizacije ili grupe - objasniti prava i obveze koje te uloge nose
b) vještina (funkcionalni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati sposobnost vrednovanja svake od uloga - razvijati sposobnost timskog rada - razvijati sposobnost poštovanja razlika - početi razvijati sposobnost pravilnog izbora - razvijati sposobnost ostvarivanja vlastitih prava - početi razvijati sposobnost preuzimanja obaveza koja nosi pojedina uloga
c) stavova (odgojni)	<ul style="list-style-type: none"> - prihvaćanje vlastitih uloga - preuzimanje odgovornosti za vlastite postupke - suosjećanje s drugim ljudima - spremnost pomoći drugima, posebno kad su u nevolji
Preporuke za metodičku obradu	uvodno izlaganje igranje uloga radionica/vježba rasprava
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama. Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5. U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	Biologija – Ovisnosti, Središnji živčani sustav, Roditelji i potomci Vjeronauk – nastavne cjeline: Upoznajmo i izgrađujemo svoj život, Biti kršćanin u crkvi i u društvu
Unutarnje korelacijske veze	Uvodni modul Prevencija nasilničkog ponašanja 8.r.OŠ: Poticaji pozitivnog ponašanja Prevencija nasilničkog ponašanja 8.r.OŠ: Primjeri pozitivnog ponašanja Ljudska spolnost 8.r.OŠ: Značenje spolnog odnosa Očuvanje zdravlja i kvalitete života 8.r.OŠ: Sigurnost hrane i različite vrste sportova u službi prevencije zdravlja

5. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje/područja	PREVENCIJA OVISNOSTI
Razred	8. razred osnovne škole
Naziv teme	RAZLOZI ZA INICIJALNO UZIMANJE SREDSTAVA OVISNOSTI
Ključni pojmovi	inicijalni razlozi uporabe/ zlouporabe
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> • upoznavanje s razlozima za uzimanje sredstava ovisnosti • samoprocjena rizičnosti za zlouporabu sredstava ovisnosti • procjena rizičnosti drugih • kako izbjeći ili ukloniti rizike i smanjiti rizično ponašanje • upoznati s aktivnostima koje mogu spriječiti ili odgoditi prvo uzimanje
Zadaci na području a) znanja (materijalni)	<p>Učenici će upoznati najčešće razloge prvog uzimanja sredstava ovisnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nisko samopoštovanje - osjećaj inferiornosti - samopotvrđivanje - pritisak vršnjaka - životni problemi - dječja depresija - zabava - dosada - pesimistička filozofija (život nema smisla) - neznanje o sredstvima ovisnosti - modni trendovi - znatiželja - usvajanje relevantnih znanja i informacijama o sredstvima ovisnosti prilagođeno dobi
b) vještina (funkcionalni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati sposobnost prepoznavanja vlastitih vrijednosti - razvijati sposobnost shvaćanja da se niti jedan problem ne rješava uzimanjem sredstava ovisnosti - "praviti se važan" kroz pozitivna i poželjna ponašanja - razvijati sposobnost zadovoljavanja potrebe za zabavom "bistre glave" - razvijati dosadu rješavati kroz strukturirane slobodne aktivnosti - početi razvijati sposobnost uvidjeti da život uvijek ima smisla - razvijati sposobnost ne povodjenja za „trendovima“ koji uključuje uzimanje sredstava ovisnosti - razvijati sposobnost da znatiželju usmjere prema pozitivnim aktivnostima
c) stavova (odgojni)	<ul style="list-style-type: none"> - uvjerenje da je svatko vrijedan kao osoba - spremnost sačuvati "vlastito ja" - spremnost oduprti se pritisku vršnjaka - spremnost za rješavanje životnih problema - spremnost za traženje pomoći drugih - spremnost reći „ne“ - spremnost naći osjećaj sreće i zadovoljstva u svakodnevnim aktivnostima - spremnost za biti drugačiji
Preporuke za metodičku obradu	<p>uvodno izlaganje</p> <p>radionica/vježba (moja rizična ponašanja); rasprava</p>
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	<p>Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama.</p> <p>Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5.</p> <p>U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.</p>
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	<p>Biologija – Ovisnosti, Središnji živčani sustav, Roditelji i potomci</p> <p>Vjeronauk – nastavne cjeline : Upoznajmo i izgrađujemo svoj život, Biti kršćanin u crkvi i u društvu</p>
Unutarnje korelacijske veze	<p>Uvodni modul</p> <p>Prevenција nasilničkog ponašanja 8.r.OŠ: Poticaji pozitivnog ponašanja</p> <p>Prevenција nasilničkog ponašanja 8.r.OŠ: Primjeri pozitivnog ponašanja</p> <p>Ljudska spolnost 8.r.OŠ: Značenje spolnog odnosa</p>

6. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje	LJUDSKA SPOLNOST
Razred	8. razred osnovne škole
Naziv teme	PLODNOST ŽENE I MUŠKARCA
Ključni pojmovi	estrogen/progesteron, testosteron, ovulacijski/anovulacijski ciklus, masturbacija
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> ○ Proširenje pojmova kod vlastitog (opširnije) i suprotnog (kraće) spola: Djevojčice: ženska periodična plodnost, uloge hormona estrogena i progesterona, tipični ovulacijski ciklus, anovulacijski ciklus, utjecaj stresa na ciklus; prepoznavanje znakova plodnosti, različiti osjećaji tijekom ciklusa (predmenstrualni sindrom i sl.); spolno uzbuđenje, masturbacija Dječaci: muška stalna plodnost, uloga testosterona, seksualne reakcije, spolno uzbuđenje, faktori koji ga povećavaju/smanjuju, masturbacija ○ Različite seksualne reakcije kod žena i muškaraca <u>Svakodnevno praćenje znakova plodnosti i osjećaja te bilježenje u tablicu</u>
Zadaci na području:	Učenice/učenici će:
a) znanja (materijalni)	<ul style="list-style-type: none"> - analizirati i opisati utjecaj spolnih hormona te fiziološke karakteristike i razlike između žena i muškaraca - definirati i usvojiti pojam plodnosti
b) vještina (funkcionalni)	<ul style="list-style-type: none"> - spoznati da postoji različitost seksualnih reakcija kod žena i muškaraca - moći pratiti, prepoznavati i povezivati znakove vlastitog tijela tijekom ciklusa (djevojke), osjećaje i raspoloženja - razvijati sposobnost kontroliranja vlastitog spolnog uzbuđenja i sposobnost nadvladavanja eventualne navike samozadovoljavanja
c) stavova (odgojni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati svijest o tome da masturbacija predstavlja okretanje prema unutra, prema sebi, onog dijela spolnosti i osobnosti koji je očito namijenjen da bude u odnosu s drugom osobom - upoznavanjem samog sebe razvijati svijest o vrijednosti vlastitog tijela i poštovanje sebe i drugih - razvijati svijest o jednakoj vrijednosti i međusobnom nadopunjavanju spolova
Preporuke za metodičku obradu	<p>Prikazivanje filmova "Tvoji posebni znakovi" i "Reproduktivni sustav muškarca" o muškom i ženskom spolnom sustavu i procesima.</p> <p>Slijedi kratko izlaganje nastavnika uz pomoć shema i prikaza. Nastavnik uvijek prvo pita učenike što već znaju, a onda ispravi i nadopuni.</p> <p>Na ovom satu preporuča se odvojiti djevojčice i dječake.</p>
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	<p>Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama.</p> <p>Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5.</p> <p>U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.</p>
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	Biologija 8. razred: "Razmnožavanje i razvitak u čovjeka"
Unutarnje korelacijske veze	Uvodni modul

7. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje	LJUDSKA SPOLNOST
Razred	8. razred osnovne škole
Naziv teme	SPOLNI ODNOS I OPLODNJA
Ključni pojmovi	spolni odnos, oplodnja/začeće, trudnoća, rođenje
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> ○ Definicija spolnog odnosa ○ Oplodnja/začeće: kako i kada nastaje dijete/novi ljudski život? ○ <i>Koji su preduvjeti da bi došlo do začeća/trudnoće?</i> ○ Znanje o plodnosti žene i muškarca kao temelj aktualnih prirodnih metoda planiranja začeća ○ Razvoj i rođenje djeteta
Zadaci na području: a) znanja (materijalni)	<p>Učenice/učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - steći i nadopuniti znanje o spolnom odnosu i oplodnji - prepoznati mogućnost primjene znanja o plodnosti žene i muškarca u svrhu planiranja začeća/trudnoće
b) vještina (funkcionalni)	
c) stavova (odgojni)	- razvijati poštovanje prema ljudskoj spolnosti i prema ljepoti i vrijednosti ljudskog života
Preporuke za metodičku obradu	<p>Izlaganje nastavnika o spolnom odnosu.</p> <p>Prikazivanje filma "Prvi dani života" o začeću, razvoju i rođenju djeteta.</p> <p>Moguća je i izrada plakata o razvoju djeteta od začeća do rođenja.</p> <p>Prezentacija i kratko izlaganje učeničke projektne skupine uz pomoć nastavnika o oplodnji te razvoju i rođenju djeteta.</p>
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	<p>Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama.</p> <p>Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5.</p> <p>U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.</p>
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	Biologija 8. razred: "Razmnožavanje i razvitak u čovjeka"
Unutarnje korelacijske veze	Uvodni modul

8. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje	LJUDSKA SPOLNOST KULTURA DRUŠTVENE KOMUNIKACIJE
Razred	8. razred osnovne škole
Naziv teme	ZNAČENJE SPOLNOG ODNOSA
Ključni pojmovi	prvi spolni odnos, značenje spolnog odnosa
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> ○ Preduvjeti za (prvi) spolni odnos: kada? s kime? zašto? što znači biti "spreman"? ○ Seks kao: usputna aktivnost ("seks za jednu noć"), "dokaz" odraslosti, ljubavi ○ Gubitak nevinosti – stvarna potreba ili imperativ društva ○ Svaki ljudski čin ima svoje značenje i poruku. ○ Govor tijela u spolnom odnosu: odgovara li i kada stvarnosti / istini? ○ Spolni odnos: izraz potpunog predanja drugoj osobi u ljubavi
Zadaci na području:	Učenice/učenici će:
a) znanja (materijalni)	<ul style="list-style-type: none"> - istraživati i nabrajati preduvjete i razloge za ulazak u spolne odnose - analizirati značenje spolnog čina
b) vještina (funkcionalni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati sposobnost prepoznavanja značenja i vrijednosti spolnog odnosa prema tome koliko su u cjelokupnom odnosu to dvoje ljudi zastupljeni različiti aspekti ljudske spolnosti (fizički, emocionalni, intelektualni, društveni i duhovni)
c) stavova (odgojni)	<ul style="list-style-type: none"> - izgrađivati osobne stavove o spolnom odnosu pri čemu će im vrijednost i značenje spolnog odnosa biti sve značajniji kriterij - razvijati svijest o tome da je spolni odnos fizička oznaka predanja jedne osobe drugoj te da iskorištavanje spolnih odnosa isključivo za zadovoljenje privlačnosti čini osobu manje sposobnom za stvarno, originalno predanje - razvijati svijest o tome da spolna aktivnost dobiva svoj pravi smisao samo u cjelovitom odnosu utemeljenom na ljubavi između muškarca i žene u trajnoj i vjernoj zajednici (braku)
Preporuke za metodičku obradu	Postavljanje pitanja, poticaj na razgovor/raspravu o navedenim temama. Iskoristiti tekstove iz tinejdžerskih časopisa kao poticaj za raspravu.
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama. Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5. U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	Vjeronauk 8. razred: "Prava ljubav i smisao ljudske spolnosti"
Unutarnje korelacijske veze	Uvodni modul Prevenција ovisnosti 8.r.: Životne uloge; Razlozi za inicijalno uzimanje sredstava ovisnosti

9. modul

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje	LJUDSKA SPOLNOST
Razred	8. razred osnovne škole
Naziv teme	KONTRACEPCIJA I SPOLNO PRENOSIVE BOLESTI
Ključni pojmovi	metode planiranja začeca, kontracepcija, spolno prenosive bolesti
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> Metode planiranja začeca: prirodne (poznavanje plodnosti žene i muškarca) i umjetne (kemijska i mehanička sredstva) Najčešće metode kontracepcije (prezervativ, oralna kontracepcija, spirala, prekinuti snošaj): prednosti/nedostaci, načini uporabe, pouzdanost, razlika između kontraceptivnog i abortivnog djelovanja. Najraširenije spolno prenosive bolesti (HPV, klamidija, AIDS): najčešći načini prijenosa, simptomi, liječenje, posljedice. Pitanja: Postoji li "safe sex"? Kontracepcija – u kojoj nas mjeri oslobađa odgovornosti za naše postupke? Trudnoća u tinejdžerskoj dobi? Dijete na putu: odgovornost i majke i oca? Pobačaj?
Zadaci na području: a) znanja (materijalni)	<p>Učenice/učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> se upoznati sa stručnim spoznajama o načinu upotrebe, djelovanju i djelotvornosti pojedinih kontraceptivnih sredstava razlikovati kontraceptivno i abortivno djelovanje nekih sredstava reguliranja trudnoće otkriti da svi dostupni podaci o sigurnosti pojedinih kontraceptivnih sredstava nisu uvijek vjerodostojni tj. u skladu sa službenim podacima <u>Svjetske zdravstvene organizacije</u> usvojiti bitne činjenice o pojedinim spolno prenosivim bolestima spoznati da ne postoji seks uz sigurnu zaštitu od trudnoće i spolno prenosivih bolesti (ograničena sigurnost)
b) vještina (funkcionalni)	<ul style="list-style-type: none"> razvijati sposobnost traženja odgovora koji su i za njih i za osobe pokraj njih najbolji
c) stavova (odgojni)	<ul style="list-style-type: none"> razvijati svijest o mogućim neželjenim fizičkim posljedicama spolnih odnosa (neželjena trudnoća, spolno prenosive bolesti, ometanje razvoja još nepotpuno razvijenih spolnih organa u njihovoj dobi) razvijati svijest o tome da je dijete prirodni mogući rezultat svakog spolnog odnosa i da je to dijete odgovornost i njegove majke i njegova oca
Preporuke za metodičku obradu	Prezentacija učeničke projektne skupine: donošenje i iznošenje podataka o spolno prenosivim bolestima i kontracepciji, nastavnik ispravi i nadopuni (u skladu sa službenim podacima Svjetske zdravstvene organizacije). Slijedi poticaj na razgovor/raspravu o navedenim pitanjima.
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama. Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5. U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.
Korelacijske veze s drugim nastavnim programima	Biologija 8. razred: "Razmnožavanje i razvitak u čovjeka" Vjeronauk 8. razred: "Prava ljubav i smisao ljudske spolnosti"
Unutarnje korelacijske veze	Uvodni modul Prevenција ovisnosti 8.r.: Životne uloge Prevenција nasilničkog ponašanja 8.r.: Poticaji i primjeri pozitivnog ponašanja

10. modul

Predmet	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Područje/područja	OČUVANJE ZDRAVLJA I KVALITETE ŽIVOTA
Razred	8. razred osnovne škole
Naziv teme	SIGURNOST HRANE I RAZLIČITE VRSTE SPORTOVA U SLUŽBI PREVENCIJE ZDRAVLJA
Ključni pojmovi	sigurnost hrane, važnost pravilnog pripremanje namirnica, amaterizam, profesionalizam, rekreacija, realno postavljeni ciljevi
Nastavni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> • Sigurnost i zdravstvena ispravnost hrane • Deklaracije na prehrambenim proizvodima • Transport i čuvanje hrane • Pravilno pranje i pripremanje namirnica • Profesionalni sport, amaterski sport, sportska rekreacija, gdje pripadam • Realni životni cilj • Moje ambicije vezane uz sport
Zadaci na području a) znanja (materijalni)	<ul style="list-style-type: none"> - usvojiti pojmove sigurnosti i zdravstvene ispravnosti hrane - usvojiti pojam bolesti koje se prenose zaraženom hranom - uočiti kako se treba ponašati da bi spriječili te bolesti - usvojiti kako čitati deklaraciju na prehrambenom proizvodu - otkriti kako profesionalni sport podrazumijeva optimalno zdravstveno stanje, svakodnevni trening, veliki pritisak u natjecanju, stalno dokazivanje te kako on rješava egzistencijalne probleme - otkriti kako amaterski sport ima natjecateljski karakter, ali sportaši svoju egzistenciju rješavaju zapošljavanjem izvan sporta, te kako on podrazumijeva uredan zdravstveni status, organiziran i vođen trening - otkriti kako rekreativni sport nema natjecateljski karakter, odnosno označava sport u slobodno vrijeme - otkriti rizik od razvoja ovisnosti kod učenika koji se aktivno bave sportom
b) vještina (funkcionalni)	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati sposobnost pravilnog rukovanja s pojedinim namirnicama - razvijati sposobnost čitanja deklaracija - razvijati sposobnost kritičkog osvrta i realne procjene vlastite sportske sposobnosti, te prema tome odabira razine bavljenja sportom
c) stavova (odgojni)	<ul style="list-style-type: none"> - prosuditi važnost pravilnog rukovanja i obrade namirnica te čitanja deklaracija na prehrambenim proizvodima - prihvatiti da se, uz prisustvo talenta, samo visokom motiviranošću i upornim i discipliniranim radom mogu dosegnuti visoko postavljeni (realni) ciljevi - prihvatiti da sportski neuspjeh ne znači stvarni životni poraz
Preporuke za metodičku obradu	<p>Učenička projektna skupina će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - potaknuti raspravu među učenicima o sigurnosti hrane - prirediti grafičke prikaze i algoritme situacija koje uzrokuju zdravstvenu neispravnost namirnica - potaknuti učenike da razgovaraju sa svojim roditeljima o sigurnosti hrane. - potaknuti raspravu o razlikama, odnosno o prednostima i manama svakog od navedena tri nivoa bavljenja sportom - potaknuti individualno izlaganje učenika o tome gdje pripadaju, kakve su im ambicije i dr. - odrediti za koji sportski nivo su učenici najviše motivirani
Preporuke za rad s učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama	<p>Uključiti učenika s posebnim potrebama u sve etape nastavne teme i ostvariti zadatke u skladu s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama.</p> <p>Poštivati metodičke preporuke pod točkom 4.5.</p> <p>U izvedbenom programu predvidjeti aktivnosti za učenika s posebnim potrebama – individualizirati pristup.</p>
Korelacijske veze s drugim predmetima	<p>Priroda i društvo 4. razred: «Čovječje zdravlje»</p> <p>Priroda 5. razred: «Pravilna prehrana i pravilne prehrambene navike», «Pravilna prehrana – radionica», «Biljke u prehrani»</p> <p>Biologija 8. razred: «Grada, funkcija i bolesti probavnih organa», «Izmjena tvari, protok energije i zdrava prehrana», «Sustav organa za izlučivanje»</p> <p>Tjelesna i zdravstvena kultura 8. razred</p>
Unutarnje korelacijske veze	<p>Uvodni modul</p> <p>Prevenција ovisnosti 8.r.OŠ: Životne uloge</p>

7.5.4. Očekivani rezultati za 8. razred

(znanje, sposobnosti, stajališta, vještine, vrijednosti...)

- razvijati sposobnost aktivnog uključivanja u nastavu
- razvijati sposobnost slušanja tuđeg mišljenja bez upadica i ismijavanja
- razvijati sposobnost jasnog izražavanja vlastitih misli, ideja i osjećaja
- razvijati poštovanje prema svakoj osobi bez obzira na neslaganje u mišljenjima
- razvijati stav da su svi u grupi jednako važni i da imaju jednako dostojanstvo
- razvijati sposobnost držanja diskrecije
- poticati i unaprijediti pozitivno ponašanje kod svih učenika identifikacijom s pozitivnim primjerima
- uviđati isplativost nenasilnog ponašanja
- unaprijediti sposobnost korištenja vlastitih procjena
- razvijati svijest o različitim životnim ulogama i njihovoj važnosti
- napredovati u prihvaćanju vlastitih uloga i vrednovanju uloga te u shvaćanje prava, obveza i odgovornosti koje te uloge donose
- steći osnovna znanja o najčešćim razlozima za inicijalno uzimanje sredstava ovisnosti
- usvojiti informacije o sredstvima ovisnosti prilagođeno dobi
- razvijati sposobnost izbjegavanja ili umanjivanja rizika za rizično ponašanje
- usvojiti značenje pojmova sigurnosti i zdravstvene ispravnosti hrane
- usvojiti znanja o bolestima koje se prenose zaraženom hranom
- uvidjeti potrebu stjecanja navike čitanja deklaracija na prehrambenim proizvodima
- temeljem usvojenih znanja početi stjecati sposobnost pravilnog odabira i rukovanja namirnicama
- zauzimati stavove koje će moći argumentirano zagovarati u društvu
- uočiti razlike između profesionalnog, amaterskog i rekreativnog bavljenja sportom
- razviti sposobnost kritičkog osvrta i realne procjene vlastite sportske sposobnosti te prema tome odabira razine bavljenja sportom
- prihvatiti činjenicu da sportski neuspjeh ne znači stvarni životni poraz
- usvojiti bitne činjenice o plodnosti žene i muškarca, njihovim različitim seksualnim reakcijama, spolnom odnosu i oplodnji
- upoznavanjem samoga sebe početi razvijati svijest o vrijednosti vlastitog tijela
- graditi osjećaj divljenja i poštovanja prema ljepoti i vrijednosti ljudskog života
- razvijati sposobnost kontroliranja vlastitog spolnog uzbuđenja
- prepoznavati pravi smisao i značenje spolnog odnosa u kontekstu cjelovitosti osobe
- upoznati se s bitnim činjenicama o pojedinim metodama kontracepcije i spolno prenosivim bolestima
- razviti spoznaju o mogućim neželjenim fizičkim posljedicama spolnih odnosa te da ne postoji seks uz sigurnu zaštitu od trudnoće i spolno prenosivih bolesti

7.5.5. Popis tema za rad s roditeljima na roditeljskim sastancima u 8. razredu

Program	Zdravstveni odgoj i obrazovanje
Razred	8. razred osnovne škole
Naziv teme	RODITELJSKI SASTANCI
Nastavni sadržaji	<ol style="list-style-type: none"> 1. Anketa za roditelje na početku programa: O čemu bi voljeli da njihova djeca ove godine uče i razgovaraju u sklopu programa 2. Upoznavanje roditelja s temama, sadržajima, nastavnicima i načinom provođenja programa 3. Predložene teme: <ul style="list-style-type: none"> ○ Bitne činjenice o spolno prenosivim bolestima i kontracepciji; Postoji li "safe sex"? ○ Razvoj osobnosti i spolnog identiteta; utjecaj roditeljskog odgoja i očekivanja ○ Izlasci i načini zabave mladih ○ Rano otkrivanje (prepoznavanje znakova) zlouporabe sredstava ovisnosti ○ Važnost pozitivnih, prosocijalnih oblika ponašanja i poticanje roditelja da kod kuće vrednuju i potkrepljuju takve oblike rješavanja konflikata ○ Poticaji i primjeri pozitivnog ponašanja ○ Pravilno rukovanje hranom ○ Razlike između profesionalnog, amaterskog i rekreativnog bavljenja sportom: prednosti i mane 4. Anketa za roditelje na kraju programa: Kako su zadovoljni utjecajem programa na njihovu djecu

8. VREDOVANJE I SAMOVREDNOVANJE (EVALUACIJA)

Proces evaluacije uključuje mjerenje utjecaja programa kako bi se ispitala njegova učinkovitost, odnosno u kojoj su mjeri ispunjeni postavljeni ciljevi te postoji li potreba za modificiranjem nekih aspekata programa. Zbog toga evaluacija bitno utječe na buduće planiranje programa.

Potrebno je razviti strategiju vrednovanja postignuća za cijeli program. Program treba evaluirati s više aspekata, i na početku i na kraju provedbe programa te obuhvatiti sve čimbenike uključene i povezane ovim programom.

8.1. Evaluacija s pozicije nastavnika

Potrebno je provesti anketu među nastavnicima koji će provoditi program. Na početku programa ispitat će se znanja i stavovi nastavnika, njihove procjene o predznanju i stavovima učenika te očekivanja od provedbe programa. Na kraju programa utvrdit će se promjene u znanju i stavovima nastavnika, procjenama u stavovima i predznanju učenika te pozitivne i negativne strane programa po mišljenju nastavnika kako bi se program u skladu s njima po potrebi modificirao.

8.2. Evaluacija s pozicije učenika

Potrebno je provesti anketu među učenicima uključenima u program. Na početku programa ispitat će se znanja, vještine i stavovi učenika te njihov interes za pojedine teme i sadržaje koji su predviđeni u programu. Na kraju će se ponoviti isto ispitivanje kako bi se utvrdilo je li provođenje programa dovelo do pozitivnih promjena u znanjima i stavovima učenika, koje vještine su učenici usvojili te u kojoj mjeri je zastupljenost pojedinih tema i sadržaja programa bila u skladu s njihovim interesima za te teme i sadržaje. Učenike će se potaknuti da daju svoje prijedloge za dodatne teme i sadržaje te svoje primjedbe i prijedloge o načinu izvođenja programa, nastavnicima i sl. kako bi se program tome prilagodio.

Vrednovanje s pozicije učenika treba pružiti učenicima intelektualna oruđa ("intellectual tools") za spoznavanje i vrednovanje vlastitog procesa učenja kroz:

- bilježenje osobnog napretka
- postavljanje vlastitih ciljeva
- pregovaranje i utvrđivanje vlastitih putova
- bilježenje vlastitih postignuća
- identificiranje vlastitih potreba.

8.3. Evaluacija s pozicije roditelja

Potrebno je provesti anketu među roditeljima čija su djeca uključena u program te koji su i sami uključeni u program putem sudjelovanja na roditeljskim sastancima. Na početku programa trebalo bi ispitati znanja i stavove roditelja te njihove želje u pogledu tema, sadržaja i načina izvođenja programa s njihovom djecom, a na kraju ponoviti isto ispitivanje. Time bi se utvrdilo je li kod roditelja došlo do promjene u znanjima i stavovima, jesu li kod djece uočili pozitivne promjene koje se mogu pripisati utjecaju provedenog programa te u kojoj mjeri je zastupljenost pojedinih tema i sadržaja programa bila u skladu s njihovim željama. Roditelje će se potaknuti da daju svoje primjedbe i prijedloge o dodatnim temama i sadržajima, načinu izvođenja programa, nastavnicima i sl. U skladu s interesima i željama roditelja program se može modificirati.

Osim provedbe evaluacije na početku i na kraju programa, ona se po potrebi može provoditi i tijekom provedbe programa. U toj fazi utvrđuje se provodi li se program po planu i dovodi li do očekivanih rezultata.

Podatke dobivene evaluacijom nastavnika, učenika i roditelja potrebno je obraditi adekvatnim statističkim metodama. U skladu s rezultatima evaluacije, u slučaju potrebe, program se može modificirati.

9. MATERIJALNI, FINANCIJSKI I KADROVSKI UVJETI

9.1. Materijalni uvjeti

9.1.1. Učionica

Kao što je navedeno u poglavlju o metodičkoj usmjerenosti programa, za njegovo provođenje potrebno je osigurati primjereni prostor u kojem će se moći postići pozitivna i ugodna radna atmosfera. Bilo bi poželjno da mjesto izvođenja programa bude uvijek isto odnosno da se ne mijenja iz sata u sat, kako bi se izbjeglo "traženje" učionice na početku sata, a i zbog toga što je uvijek potrebno neko vrijeme da se učenici priviknu na novi prostor.

Za module iz područja spolnosti u kojima je predviđeno odvojiti djevojčice i dječake vjerojatno će biti potrebno osigurati dvije učionice.

9.1.2. Nastavna sredstva i pomagala

Djeca i mladi ljudi danas izloženi su stalnom i intenzivnom utjecaju audiovizualnih poruka koje snažno utječu na formiranje njihove svijesti. Kako bi i ovaj program mogao tome "konkurirati" i postigao jačinu svoje odgojne poruke kod učenika, potrebno je voditi računa da se njegovo izvođenje, koliko je god moguće, učini atraktivnim i zanimljivim te potakne učenike na aktivno sudjelovanje.

Stoga se uz klasična nastavna pomagala (kreda i ploča) predlaže pojačana uporaba audiovizualnih nastavnih sredstava (filmovi na VHS-u i DVD-u, projekcije na LCD-u, projekcije na grafoskopu i sl.), zatim crteži, poster, knjižice, brošure, izresci iz tinejdžerskih časopisa i novina, eventualno snimljeni inserti iz filmova, emisija i sl.

Od elektroničke opreme škola bi trebala osigurati barem grafoskop, televizor, video i DVD uređaj, a po mogućnosti i opremu za LCD projekcije.

Osim toga, potrebno je osigurati potrošni materijal kao što su papiri, plakati, diskete, kazete, CD-ovi i DVD-ovi za snimanje i sl. Trebala bi postojati i mogućnost fotokopiranja ili printanja pisanih materijala za podjelu.

9.2. Financijski uvjeti

9.2.1. Troškovi za nastavna sredstva i pomagala

Materijalni troškovi za izvođenje nastave bit će:

- audiovizualna nastavna sredstva: grafoskop, televizor, video i DVD uređaj, eventualno kompjutor (laptop) i LCD projektor
- knjižice, brošure, letci, VHS kazete, DVD-ovi, CD-ovi
- potrošni materijal: papir i sl.
- troškovi fotokopiranja.

9.2.2. Financiranje rada nastavnika

U ovom prijedlogu eksperimentalnog programa zdravstvenog odgoja i obrazovanja predviđeno je da nastavnici koji provode program budu školski nastavnici zaposleni u školi. Obzirom da će izvođenje ovog programa biti dio godišnjeg plana i programa rada škole, provođenje programa bit će dio neposrednog rada s učenicima u razredu i ući će u normu rada i redovna zaduženja nastavnika koji ga provode. U tom smislu potrebno je osigurati sredstva za rad nastavnika za taj dio izvođenja nastave, jednako kao i za svaki drugi redovni predmet ili izvannastavnu aktivnost.

U slučaju da nastavnik koji provodi program nije zaposlenik škole, njegov rad treba financirati na način kao što se i inače financiraju vanjski suradnici škole.

Osim troškova financiranja nastavnika koji provode program, treba predvidjeti i eventualne troškove za goste predavače (honorar, putne troškove i dr.)

9.2.3. Troškovi edukacije i stručnog usavršavanja nastavnika

Za nastavnike koji će provoditi program predviđen je proces stručne edukacije u vidu stručnih seminara, radionica, literature i sl. Uz temeljno stručno osposobljavanje na temelju kojeg nastavnik može početi provoditi program, predviđeno je trajno stručno usavršavanje nastavnika u vidu dodatnih stručnih seminara, radionica, literature i sl.

Troškovi edukacije i stručnog usavršavanja nastavnika bit će:

- kotizacije za stručne seminare i radionice
- literatura: knjige, brošure, pisani materijali i sl.
- potrošni materijal: papir i sl.
- putni troškovi
- troškovi boravka.

9.2.4. Ostali troškovi

Među ostale troškove, primjerice, spadaju:

- troškovi organiziranja mogućih susreta, prezentacija i natjecanja učenika u školi i izvan škole
- putni troškovi i troškovi boravka učenika i nastavnika u slučaju putovanja u druga mjesta na susrete, natjecanja i sl.
- nagrade za učenike i nastavnike.

9.2.5. Procjena broja sati rada nastavnika tjedno u provođenju programa

Pretpostavke:

- škola ima po tri razredna odjeljenja u 5, 6, 7. i 8. razredu (ukupno 12)
- nastava se odvija 35 tjedana godišnje
- program zdravstvenog odgoja i obrazovanja traje 12 sati godišnje po razredu (ukupno 144 sata)
- tome treba dodati satove za roditeljske sastanke (5 po razredu, ukupno 60 sati) i sat za uvodne dogovore (1 sat po razredu, ukupno 12 sati)
- to je ukupno 216 sati neposrednog odgojno obrazovnog rada godišnje (po školi).

U slučaju 2 nastavnika programa po školi:

216 sati godišnje podijeljeno na 2 nastavnika je 108 sati godišnje po nastavniku odnosno cca. 3 sata tjedno neposrednog rada po nastavniku (ili 6 sati tjedno u zaduženjima).

U slučaju 3 nastavnika programa po školi:

216 sati godišnje podijeljeno na 3 nastavnika je 72 sata godišnje po nastavniku odnosno cca. 2 sata tjedno neposrednog rada po nastavniku (ili 4 sata tjedno u zaduženjima).

9.3. Kadrovski uvjeti

9.3.1. Sustav stalnog voditelja

Iskustvo u radu s učenicima u područjima predviđenima u programu zdravstvenog odgoja i obrazovanja pokazuje da sustav u kojem se izmjenjuju gosti predavači donosi daleko slabije rezultate od sustava stalnog voditelja. Naime, kao što je rečeno u poglavlju o metodičkoj usmjerenosti programa, potrebno je određeno vrijeme da bi se razvila kvalitetna pedagoška komunikacija, atmosfera povjerenja i otvoreni odnos između učenika i nastavnika.

S druge pak strane, kada bi se sve razrednike, a to je većina nastavnika u školi, prisililo da idu na dodatnu edukaciju i vode program sa svojim razredom, vjerojatno bi dobar dio njih to shvatio kao nametnuti teret.

Stoga se u ovom prijedlogu programa zdravstvenog odgoja i obrazovanja predlaže sustav u kojem će u svakoj školi postojati po nekoliko (ovisno o veličini škole) voditelja programa koji zadovoljavaju potrebne preduvjete (prije svega afinitet i osobnu želju) i koji bi se dodatno educirali. Budući da bi oni provodili program s više grupa, više bi se tome posvetili i dublje ušli u problematiku nego da taj posao rade svi razrednici u školi sa po samo jednom grupom. Preporuča se da među stalnim voditeljima programa, uz učitelje i nastavnike, budu i školski stručni suradnici: socijalni pedagozi, psiholozi, defektolozi, socijalni radnici, knjižničari i sl.

9.3.2. Nastavnici /voditelji programa i vrsta stručne spreme

Stalni voditelji programa su nastavnici viših razreda osnovne škole i srednje škole, koji za rad u školi po Zakonu o osnovnom školstvu (N.N.br.59/90, br.26/93, br.27/93, br.7/96, br.59/01, br.114/01) i Zakonu o srednjem školstvu (N.N.br.19/92, br.26/93, br.50/95, br.59/01, br.114/01) moraju imati propisanu stručnu spremu (VSS) i pedagoško, psihološko i metodičko obrazovanje.

Uz stalne voditelje programa mogu se, povremeno, kao gosti predavači pozivati stručnjaci za pojedina područja (npr. školski liječnici, školske medicinske sestre i drugi stručnjaci).

9.3.3. Stručne kompetencije nastavnika za izvođenje programa (profesionalni razvoj)

Da bi mogli postati voditelji programa u školama, nastavnici viših razreda osnovne škole i srednje škole trebaju se dodatno stručno osposobiti odnosno:

1. završiti temeljnu stručnu edukaciju prije početka provođenja programa

Za buduće nastavnike programa zdravstvenog odgoja i obrazovanja organizirat će se stručni seminari i radionice i osigurati stručna literatura. U sklopu temeljne stručne edukacije nastavnici će se osposobiti za sadržajni, metodički i komunikološki aspekt provođenja programa u svim područjima programa zdravstvenog odgoja i obrazovanja. Nastavnici će se upoznati sa specifičnim tehnikama koje će im pomoći u radu s učenicima kako bi oni, u skladu s ciljevima programa, povećali svoje znanje, razvili vještine i usvojili stavove.

2. uključiti se u proces trajnog stručnog usavršavanja tijekom provođenja programa

Za nastavnike koji su počeli provoditi program organizirat će se proces trajnog stručnog usavršavanja u vidu dodatnih stručnih seminara, radionica i stručne literature. Obzirom da sva područja programa zdravstvenog odgoja i obrazovanja obiluju izrazito aktualnim životnim temama i sadržajima, od ključne je važnosti da, ne samo program kao takav, već i nastavnici koji ga provode, budu u tijeku s najnovijim stručnim spoznajama i preporučenim odgojnim smjernicama. Drugim riječima, potrebno je redovito ažuriranje i unošenje promjena u stručne kompetencije nastavnika, napose kod znanja, kao i pristupa nastavi i učenicima.

9.3.4. Ostale kompetencije nastavnika (osobni razvoj)

Stručna osposobljenost i kvalificiranost nastavnika ovog programa sama po sebi nije dovoljna za njegovo kvalitetno provođenje. Od velike su važnosti i ljudske kompetencije nastavnika i njegov osobni razvoj. Zapravo osoba nastavnika je presudna za uspjeh ovog programa.

Osnovni preduvjeti da neki nastavnik uopće bude kandidat za nastavnika ovog programa i pristupi stručnoj edukaciji jesu:

- osobni afinitet i duboko razumijevanje potreba za provođenjem programa zdravstvenog odgoja
- dobrovoljna i slobodna odluka da se bude nastavnik ovog programa
- prethodno pozitivno stručno i odgojno iskustvo i uspjeh u radu i odnosu s učenicima i ostalim nastavnicima
- uravnoteženost, samokritičnost i otvorenost za samopromišljanje, unapređivanje i izvlačenje pouka iz iskustva i prakse.

O ovim potrebnim preduvjetima trebali bi voditi računa ne samo potencijalni nastavnici ovog programa, već i ravnatelji škola i ostali koji će izabirati kandidate za njegovo provođenje.

Nastavnici koji provode program trebali bi imati i daljnje ljudske karakteristike i sposobnosti:

- biti sposoban provoditi nastavu koju će prvenstveno karakterizirati interaktivni oblici uključenosti učenika
- u svom odnosu prema učenicima biti iskren, taktičan, dobronamjeran, topao, otvoren, opušten, spontan, vedar, zanimljiv, po mogućnosti sa smislom za šalu
- ulijevati učenicima stručno i ljudsko povjerenje, voljeti ih i biti spreman učiti od njih
- pronaći ravnotežu između autoriteta i prijateljskog odnosa prema učenicima
- znati slušati, a ne samo govoriti i držati predavanja
- biti otvoren i sposoban za otvorenu i stručnu argumentaciju i promišljanje
- biti otvoren za sva pitanja koja zaokupljaju mlade u periodu puberteta (ako učenici vide da nastavnik ne može otvoreno saslušati sva njihova pitanja i probleme, oni mu neće reći ništa)
- osobno prihvaćati odgojne vrijednosti iz programa kako bi ih mogao što uvjerljivije prenositi učenicima i za njih ih motivirati i oduševiti
- imati jasne i izgrađene osobne stavove i vrijednosti, ali biti nenametljiv i mudar u njihovom izražavanju, osobito kad je riječ o kontroverznim pitanjima
- biti mudar u procjeni situacije i u rješavanju konfliktnih i neugodnih situacija
- moći uspješno surađivati i razmjenjivati iskustva s ostalim nastavnicima i stručnjacima na stručnom i ljudskom nivou.

9.3.5. Supervizija i suradnja nastavnika

Nastavnicima bi trebala biti omogućena supervizija putem koje će im biti osiguran nadzor i pomoć u implementiranju programa.

Osobnom i profesionalnom razvoju nastavnika i usavršavanju njihovog rada u praksi pomoći će i uključivanje u kooperativne aktivnosti, npr. djelovanje i učenje s ili od drugih, posebno kolega nastavnika i drugih praktičara. Kontaktima s drugim nastavnicima koji se susreću sa sličnim problemima mogu te probleme zajednički pokušati riješiti, kao i učiti iz iskustava drugih.

Preporučaju se: timski rad unutar škole, članstvo u nekom stručnom udruženju te osnivanje mreža i organizacija projekata i razmjena na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini.

10. LITERATURA KORIŠTENA U IZRADI PROGRAMA

- Agnew, R. (1992.) Foundation for a General Strain Theory of Crime and Delinquency, *Criminology*, 30, str. 47 - 87.
- Agnew, R. A. (1985.) Revised Strain Theory of delinquency // *Social Forces*, 64, str. 151 – 167.
- Ajduković, M. (1989.) Vrijednosne orijentacije i očekivanja maloljetnih delinkvenata, Narodne novine, Zagreb
- Alpers DH, Stenson WF, Bier DM. Manual of Nutritional Therapeutics. 4. Izd. Philadelphia, Lippincott WW. 2002.
- Amos, J. (2001.) Bully, good and bad, cherrytree books
- Aračić P., Baloban J., Baloban S., Bišćan Ž., Črpić G., Milas G., Nikodem K., Rimac I., Štengl I., Zrinščak S. (2005) U potrazi za identitetom, Zagreb, Golden marketing-Tehnička knjiga
- Arnold, W.R. & Brungardt, T.M. (1983.) *Juvenile Misconduct and Delinquency*. Boston: Houghton Mifflin
- Bakić, D. (1995.) Razlike između maloljetnih delinkvenata i nedelinkvenata u odnosu na prihvaćene vrijednosti, Ljetopis studijskog centra socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 69 – 78.
- Bašić, J. Hudina, B., Koller-Trbović, N., Žižak, A. (1994). Integralna metoda u radu s djecom i njihovim roditeljima. Zagreb: Allinea.
- Becker, H. S. (1973.) *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. enlarged ed. New York, Free Press
- Bennett N. G., Blanc A. K., Bloom D. E. (1988) Commitment and the modern union: Assessing the link between premarital cohabitation and subsequent marital stability, *American Sociological Review*, 53(1), 127-138
- Bićanić. J. (2001). Vježbanje životnih vještina: Priručnik za razrednike. Zagreb: Allinea.
- Billings E., Westmore A.: Billingsova metoda – upravljanje plodnošću bez kemijskih ili mehaničkih sredstava, Obiteljski centar, Zagreb, 2000.
- Billings, E.L. and J.J. Teaching the Billings Ovulation Method. Variations of the Cycle and Reproductive Health. Ovulation Method Research and Reference Centre of Australia, Melbourne, 1997.
- Bonacci, M. B.: "Prava ljubav", Verbum, Split, 2004.
- Bradarić-Jončić, S. (2005): Djeca s oštećenjem sluha u redovnoj školi. *Školski vjesnik*, 54, 299-312.
- Cabazon C., Vigil P., Rojas I., Leiva E., Riquelme R., Aranda W., Garcia C. (2005) Adolescent pregnancy prevention: an abstinence-centered randomized controlled intervention in a Chilean public high school, *Journal of Adolescent Health*, 36, 64-69 (prijevod na hrvatski: www.teenstar.hr 25. travnja 2006.)
- Canning, U., Millward, L., Raj, T., Warm, D. (2004). Drug use prevention among young people: A review of reviews. London: Health development agency.
- Center for Substance Abuse Prevention. (1994). Prevention primer: An encyclopedia of alcohol, tobacco, and other drug prevention terms. Maryland: Center for Substance Abuse Prevention.
- Center for Substance Abuse Prevention. (1999). Understanding substance abuse prevention - Toward the 21st century: A primer on preventive programs. Maryland: Center for Substance Abuse Prevention.

- Centre for Addiction and Mental Health. (1999). Alcohol and drug prevention for youth: What works? Toronto: Centre for Addiction and Mental Health.
- Clinard, M.B. & Meier, R.F. (1992.) Sociology of Deviant Behavior. 8th ed. New York: Harcourt College Publishers
- Cloward, R.A. & Ohlin, L.E. (1960.) Delinquency and opportunity: A theory of delinquent gangs. Glencoe, Ill., Free Press
- Cohan C., Kleinbaum S.(2002) Toward a greater understanding of the cohabitation effect: Premarital cohabitation and marital communication, Journal of Marriage and the Family, 64, 180-192
- Colvin, M. & Pauly, J. (1983.) A Critique of Criminology: Toward an Integrated Structural -Marxist Theory of Delinquency Production.// American Journal of Sociology, 89, 513 – 551.
- Čuk M., Pavlović K., Peraica M.(2005) Rethinking sexual education, Book of abstract, 13. congress eusuhm (prijevod na hrvatski: www.teenstar.hr 25. travnja 2006.)
- Čulig, B.; Fanuko, N.; Jerbić, B. (1982.) Vrijednosti i vrijednosne orijentacije. Zagreb, CDD
- Dahrendorf, R. (1959.) Class and Class Conflict in Industrial Society, Stanford, Stanford University Press
- Davis, N. (1980.) Sociological Constructions of Deviance: Perspectives and Issues. Dubuque: William, A. and Brown, C.
- DeMaris A., Rao V.(1992) Premarital cohabitation and subsequent marital stability in the United States: A reassessment, Journal of Marriage and the Family, 54, 178-190
- Department for Education and Employment. (1998). Protecting young people: Good practice in drug education in schools and youth service. London: Department for Education and Employment.
- Dietary Guidelines for Americans: key recommendations for the general population. (2005) Pa Nurse 60: 32-33.
- Durlak, J.A. (1995). School-based prevention programs for children and adolescents. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Ethier K.A., Kershaw T. S., Lewis J.B, Milan S., Niccolai L.M., Ickowics J.R.(2006) Self-esteem, emotional distress and sexual behavior among adolescent females: Inter-relationships and temporal effects, Journal of Adolescent Health, 38, 268-274
- Feren, M., Jewelewicz, R., and Warren, M. *The Menstrual Cycle: Physiology, Reproductive Disorders, and Infertility*. Oxford University Press, New York/Oxford, 1993.
- Fromm, Erich, "Umijeće ljubavi", Naprijed Zagreb i Nolit Beograd, 1989.
- Fulgosi, A. (1985.) Psihologija ličnosti. Zagreb, Školska knjiga
- Galić, J., (2002). Zloporaba droga među adolescentima: Rezultati istraživanja. Zagreb: Medicinska naklada Zagreb.
- Gehlen, A. (1994.) Čovjek i institucije. Zagreb, Globus
- Gelo J., Akrap A., Čipin I.(2005) Temeljne značajke demografskog razvoja Hrvatske. Zagreb, MOBMS
- Genuis S. J., Genuis S. K.(2004) Managing the sexually transmitted disease pandemic: A time for reevaluation, American Journal of Obstetrics and Gynecology, 191, 1103-1112 (prijevod na hrvatski: www.teenstar.hr 25. travnja 2006.)
- Gilbert L.K., Alexander L., Grosshans J.F., Jolley L.(2003) Answering frequently asked questions about HPV, Sexually transmitted Diseases, 3, 193-194

- Gilchrist, L.D. (1994). Current knowledge in prevention of alcohol and other drug abuse. Washington: US Department of Education.
- Glavak, R. (2005). Psihosocijalne odrednice razvoja ovisnosti o heroinu. Magistarski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Green E. C.(2005) The one success story is now threatened by U.S. aid bureaucrats, The Weekly Standard, 10 (prijevod na hrvatski: www.teenstar.hr 25. travnja 2006.)
- Greenberg, M.T., Weissberg, R.P., O'Brian, M.U., Zins, J.E., Fredericks, L., Resnik, H., Elias, M.J. (2003). Enhancing school based prevention and youth development through coordinated social, emocional, and academic learning. American Psychologist, 58 (6-7), 466-474.
- Habermas, J. (1989.) The Theory of Communicative Action, Vol. 2, Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason
- Hall D. R., Zhao J. Z.(1995). Cohabitation and divorce in Canada: Testing the selectivity hypothesis, Journal of Marriage and the Family, 57, 421-427
- Hrvatsko katoličko liječničko društvo (2002) Ljubav i brak : radovi simpozija Zdravstveno-etička priprava mladih za odgovornu ljubav i brak (uredile Margarita Peraica ; Željka Znidarčić), Zagreb, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Biblioteka Donum Vitae
- Ivan Pavao II, Testament za treće tisućljeće. Prometej, Zagreb 2000.
- Ivan Pavao II., Temelji etike. Verbum, Split, 1998.
- Ivan Pavao II: Nije dobro da čovjek bude sam : prvi niz govora Ivana Pavla II. o ljubavi i braku, Zagreb, Tomagraf, 1980.
- Johnson R. (2005) An analysis of factors affecting adolescent attitudes toward cohabitation before marriage, Journal of Youth Ministry; 4, 75-84
- Juul, J. (1995). Razgovori s obiteljima: perspektive i procesi. Zagreb: Alinea.
- Katz B. P., Fortenberry J. D., Zimet G. D, Blythe M. J., Orr D. P.(2000) Partner-Specific Relationship Characteristics and Condom Use Among Young People With Sexually Transmitted Diseases, The Journal of Sex Research, 37, 69-75
- Kinney JM. Challenges to rebuilding the US food pyramid. Curr Opin Clin Nutr Metab Care 2005; 8(1):1-7.
- Kiš-Glavaš, L. & Fulgosi-Masnjak, R. (ur.) (2002): *Do prihvaćanja zajedno: integracija djece s posebnim potrebama u redovnoj školi*. Priručnik za učitelje. Zagreb: Hrvatska udruga za stručnu pomoć djeci s posebnim potrebama – IDEM
- Klafki W., Shulz W., von Cube F., Moller Ch., Winkel R., Blankertz H., Didaktičke teorije. Educa, Zagreb, 1994.
- Klaus H., Weed S. E. (1996) Natural Family Planning Ctr. of Washington, D.C., and Inst. of Research and Evaluation, Salt Lake City, UT: Impact of the Teen star program on teen sexual behavior, US 1993-4, Journal of Adolescent Health, Volume 18, Issue 2, 133
- Klaus, H. (2000) Natural Family Planning – Is it Scientific? Is it Effective?, Newman Lecture Series I; www.teenstar.org (April 25, 2006) (prijevod na hrvatski: www.teenstar.hr 30. travnja 2006.)
- Klaus, H., *Natural Family Planning: A Review*, 2nd edition, July 1995. Note: Unless separately designated, all references are drawn from this source.
- Klein, Jonathan D. (2005) Adolescent Pregnancy: Current Trends and Issues, Pediatrics Vol. 116 No. 1, 281-286

- Kline G. H., Stanley S. M., Markman H. J., Olmos-Gallo P. A., St. Peters M., Whitton S. W., Prado L. M. (In Press). Timing in everything: Pre-engagement cohabitation and increased risk for poor marital outcomes. *Journal of Family Psychology*.
- Košiček, Marijan: Spolni odgoj – Priručnik za nastavnike, Školska knjiga, Zagreb, 1973.
- Kovačić, M. (2002): Programi odgoja i osnovnog školovanja učenika s cerebralnom paralizom. U: *Znanjem do izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom* (ur. M. Pospíš). Zagreb: Hrvatski savez udruga cerebralne i dječje paralize; Savez društava distrofičara Hrvatske, 90-95.
- Krause's Food, Nutrition and Diet Therapy (2000) Saunders Company, Philadelphia.
- Ladin L'Engle K., Brown J.D., Keeneavy K.(2006) The mass media are an important context for adolescents' sexual behavior, *Journal of Adolescent Health*, 38, 186-192
- Legrand, Louis, Moralna izobrazba danas. Ima li to smisla? Educa, Zagreb 1991.
- Lemert, E.M. (1972.) *Human Deviance, Social Problems and Social Control*. 2nd ed. Eglewood Clifs, NJ: Prentice Hall
- Lickona, Thomas, *How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility*. New York, 1991.
- Malea, D., Stričević I. (2005.) *Odgoj za demokraciju u ranom djetinjstvu*, Udruga Djece Prva, Grafocentar
- Mandarić, Valentina Blaženka (2000.) *Religiozni identitet zagrebačkih adolescenata*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Biblioteka STUDIJE, knjiga 3
- Manning W. D., Smock P. J.(2002) First comes cohabitation and then comes marriage? A research note, *Journal of Family Issues*, 23(8), 1065-1087
- Matić, R. (2003.) *Društvena promocija bezakonja – uvod u sociologiju devijantnosti*, Zagreb, Sveučilišna naklada
- Matić, R. (2006.) Legitimacija nasilja u temeljima suvremenog društva. U: *Nasilje nad ženama*, Zbornik radova, Franjevački institut za kulturu mira, Split, str. 227 – 243.
- Matza, D. (1969.) *Becoming Deviant*. Englewood Clifs: New Prentice – Hall
- Mc Caghy, Ch. H. (1985.) *Deviant Behavior: Crime, Conflict and Interest Gropus*. 2nd ed. New York, Macmillan
- Mehringer, A. (2003.) *Mala specijalna pedagogija*, Educa
- Meier, R.F. (1982.) Perspectives on the Concept of Social Control.// *Annual Rewiev of Sociology*. 8., str.35 – 55.
- Modern Nutrition in Health and Disease* (1999) Lippincott Williams & Wilkins, Philadelphia.
- Nasilje među djecom*. (2005.) Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, ITG.d.o.o.
- National Institute on Drug Abuse. (2003). *Preventing drug use among children and adolescents: A research based guide for parents, educators and community leaders*. Maryland: National Institute on Drug Abuse.
- Odeblad, E., Cervical Mucus and their functions. *J Irish Coll Phys Surg* 1997; 26:1:27-32.
- Odgojne smjernice o ljudskoj ljubavi – Obrisu spolnoga odgoja (Sveti zbor za katolički odgoj), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1996.
- Office of National Drug Control Policy. (2006). *Evidence based principles for substance abuse prevention*. Washington: Office of National Drug Control Policy.
- Peck, M. Scott, "Put do ljubavi" (naslov izvornika "The Road Less Travelled"), Mladinska knjiga Zagreb, 1992.

- Pinnelli Ala, Di Cesare M.(2005) Human fertility: sociodemographic factors, *Contraception* 72, 303-307
- Plummer, D. (2001.) *Helping children to build self-esteem*, Jessica Kingsley Publishers, London
- Popenoe D., Dafoe Whitehead B.(1999) *Should We Live Together? What Young Adults Need to Know about Cohabitation before Marriage*, A Comprehensive Review of Recent Research, www.smartmarriages.com
- Pribanić, Lj. (2005): Učenik oštećena sluha u redovnoj osnovnoj školi. *Napredak*, 146, 477-487.
- Pusić, E. (1993.) *Rad, Društvena regulacija moralom*, HAZU, Zagreb, knjiga 465. str. 116 - 150.
- Pusić, E. (1988.) *Društvena regulacija*, Zagreb, Globus
- Sakoman, S. (1995). Zloupotreba droga u Hrvatskoj i pristupi njezinu suzbijanju. U: R. Schwebel. *Reći ne nije dovoljno: kako odgajati djecu da razborito odlučuju o drogama i alkoholu*. Zagreb: SysPrint, str. 13-87.
- Sakoman, S. (2005). *Društvo bez droge?* Zagreb: Biblioteka Studije, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Sakoman, S., Brajša-Žganec, A., Glavak, R. (2002). Indicators of early recognition among Croatian youth at high risk of substance abuse. *Društvena istraživanja*, 58-59 (2-3), 291-310.
- Šalomon, S. (2004). Evaluacija individualnog savjetovaništva tretmana mladih konzumenata marihuane. *Ljetopis studijskog centra socijalnog rada*, 11 (2), 249-270.
- Saunders, J.B., Brady, K.T. (2002). The scientific bases for the prevention and treatment of substance misuse. *Current Opinion in Psychiatry*, 15, 231-234.
- Schwebel, R. (1995). *Reći ne nije dovoljno: kako odgajati djecu da razborito odlučuju o drogama i alkoholu*. Zagreb: SysPrint.
- Scott Christopher F., Sprecher S.(2000) *Sexuality in Marriage, Dating and Other Relationships: A Decade Review*, *Journal of Marriage and the Family*, 62, 999-1017
- Sekušak-Galešev, S. (2004): Pristup hiperaktivnom učeniku. *Školski vjesnik*, 53, 251-267.
- Sekušak-Galešev, S. (2005): Hiperaktivnost. *Dijete i društvo*, 7, 40-58.
- Smolin, L.A., Grosvenor, M.B.:ur. *Nutrition: Science and applications*, 3. izd. . Philadelphia:WB Saunders, 2000.
- Stanley S. M., Kline G. H., Markman, H. J. (2005) *The inertia hypothesis: Sliding vs. deciding in the development of risk for couples in marriage, Cohabitation: Advancing Research and Theory*, www.prepinc.com
- Stanley S. M., Whitton S. W., Markman, H. J.(2006) *Maybe I do: Interpersonal commitment levels and premarital or non-marital cohabitation*, *Journal of Family Issues*
- Substance Abuse and Mental Health Services Administration. (2001). *Principles of Substance Abuse Prevention*. Maryland: Substance Abuse and Mental Health Services Administration.
- Težak, D., Čudina-Obradović, M. (1996). *Priče o dobru, priče o zlu: Priručnik za razvijanje moralnog prosuđivanja u djece*. Zagreb: Školska knjiga.
- The Medical Institute for Sexual Health (www.medinstitute.org, July 7, 2005): *American Academy of Pediatrics Teen Pregnancy Policy Update* (prijevod na hrvatski: www.teenstar.hr 25. travnja 2006.)
- Thomson E., Colella U.(1992) *Cohabitation and marital stability: Quality or commitment?*, *Journal of Marriage and the Family*, 54, 259-267
- Topalović, Zlatko, *Glasnik Hrvatskog katoličkog liječničkog društva*, 2003, 13 (1);73-78.

- Traub, S.H., Little, C. B. (1985.) Theories of Deviance, Itasca, IL, F.E. Peacock
- Turk, A. (1984.) Political Crime, Major Forms of crime, (ed. Robert F. Meier), Beverly Hills, CA Sage
- United Nations Office of Drugs and Crime. (2004). School based education for drug abuse prevention. New York: United Nations Office of Drugs and Crime.
- Van der Stel, J., Voordewind, D. (Eds.). (1998). Handbook prevention: Alcohol, drugs and tobacco. Strassbourg: Pompidou group - Council of Europe & Jellinek Consultancy.
- Vukasović, Ante, Odgoj za humane odnose i odgovorno roditeljstvo, Samobor : "Zagreb", 1984.
- Weber, M. (1978.) Economy and Society, New York, Los Angeles, London, University of California Press Berkeley
- Weller S., Davis K. (2005) Condom effectiveness in reducing heterosexual HIV transmission, The Cochrane Database of Systematic Reviews, Issue 1 (prijevod na hrvatski: www.teenstar.hr 25. travnja 2006.)
- Winer R.L., Lee S.K., Hughes J.P., Adam D.E., Kiviat N.B., Koutsky L.A. (2003) Genital human papillomavirus infection: incidence and risk factors in a cohort of female university students, *American Journal of Epidemiology*, 1,157(9):858
- Winkel, Rainer, Djeca koju je teško odgajati. Opis slučajeva iz odgojne i školske svakodnevice. Educa, Zagreb, 1996.
- Wojtyła, Karol (1979) Liebe und Verantwortung: Eine ethische Studie, München : Kösel – Verlag
- World Health Organization. (2001). Skill-based health education including life skills: An important component of child-friendly/health promoting schools. Geneva: World Health Organization.
- World Health Organization: Task Force on Methods for the Determination of the Fertile Period, Special Programme of Research, Development and Training in Human Reproduction. *Am J ObstetGynecol* 1980; 138:383.
- World Organisation of the Ovulation Method Billings (WOOMB): Billings Ovulation Method – Knowledge that every woman ought to have (www.woomb.org April 25, 2006)
- Žižak, A. & Jedud, I. (2005): Agresivnost djece i mladih. *Dijete i društvo*, 7, 60-74.

11. LITERATURA KOJA SE PREPORUČA NASTAVNICIMA

- Bašić, J. Hudina, B., Koller-Trbović, N., Žižak, A. (1994). Integralna metoda u radu s djecom i njihovim roditeljima. Zagreb: Allinea.
- Beane, A. (1999.) Bully free classroom, Free spirit publishing
- Bićanić. J. (2001). Vježbanje životnih vještina: Priručnik za razrednike. Zagreb: Allinea.
- Billings E., Westmore A.: Billingsova metoda – upravljanje plodnošću bez kemijskih ili mehaničkih sredstava, Obiteljski centar, Zagreb, 2000.
- Billings, E.L. and J.J. Teaching the Billings Ovulation Method. Variations of the Cycle and Reproductive Health. Ovulation Method Research and Reference Centre of Australia, Melbourne, 1997.
- Bonacci, M. B.: "Prava ljubav", Verbum, Split, 2004.
- Bradarić-Jončić, S. (2005): Djeca s oštećenjem sluha u redovnoj školi. *Školski vjesnik*, 54, 299-312.
- Cabezón C., Vigil P., Rojas I., Leiva E., Riquelme R., Aranda W., García C. (2005) Adolescent pregnancy prevention: an abstinence-centered randomized controlled intervention in a Chilean public high school, *Journal of Adolescent Health*, 36, 64-69 (prijevod na hrvatski: www.teenstar.hr 25. travnja 2006.)
- Čuk M., Pavlović K., Peraica M. (2005) Rethinking sexual education, Book of abstract, 13. congress eusuhm (prijevod na hrvatski: www.teenstar.hr 25. travnja 2006.)
- Fromm, Erich, "Umijeće ljubavi", Naprijed Zagreb i Nolit Beograd, 1989.
- Genuis S. J., Genuis S. K. (2004) Managing the sexually transmitted disease pandemic: A time for reevaluation, *American Journal of Obstetrics and Gynecology*, 191, 1103-1112 (prijevod na hrvatski: www.teenstar.hr 25. travnja 2006.)
- Green E. C. (2005) The one success story is now threatened by U.S. aid bureaucrats, *The Weekly Standard*, 10 (prijevod na hrvatski: www.teenstar.hr 25. travnja 2006.)
- Ivan Pavao II., Testament za treće tisućljeće. Prometej, Zagreb 2000.
- Ivan Pavao II., Temelji etike. Verbum, Split, 1998.
- Ivan Pavao II.: Nije dobro da čovjek bude sam : prvi niz govora Ivana Pavla II. o ljubavi i braku, Zagreb, Tomagraf, 1980.
- J. Bully: Markova priča, Good and bad, Cherrytree Book, 1994
- Juul, J. (1995). Razgovori s obiteljima: perspektive i procesi. Zagreb: Alinea.
- Kiš-Glavaš, L. & Fulgosi-Masnjak, R. (ur.) (2002): *Do prihvatanja zajedno: integracija djece s posebnim potrebama u redovnoj školi*. Priručnik za učitelje. Zagreb: Hrvatska udruga za stručnu pomoć djeci s posebnim potrebama – IDEM
- Klafki W., Shulz W., von Cube F., Moller Ch., Winkel R., Blankertz H., Didaktičke teorije. Educa, Zagreb, 1994.
- Klaus, H. (2000) Natural Family Planning – Is it Scientific? Is it Effective?, Newman Lecture Series I; www.teenstar.org (April 25, 2006) (prijevod na hrvatski: www.teenstar.hr 30. travnja 2006.)
- Košicek, Marijan: Spolni odgoj – Priručnik za nastavnike, Školska knjiga, Zagreb, 1973.
- Kovačić, M. (2002): Programi odgoja i osnovnog školovanja učenika s cerebralnom paralizom. U: *Znanjem do izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom* (ur. M. Pospis). Zagreb: Hrvatski savez udruga cerebralne i dječje paralize; Savez društava distrofičara Hrvatske, 90-95.

- Lickona, Thomas, *How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility*. New York, 1991.
- Louis Legrand, *Moralna izobrazba danas. Ima li to smisla?* Educa, Zagreb 1991.
- Odeblad, E., *Cervical Mucus and their functions*. *J Irish Coll Phys Surg* 1997; 26:1:27-32.
- Odgojne smjernice o ljudskoj ljubavi – Obrisu spolnoga odgoja (Sveti zbor za katolički odgoj), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1996.
- Peck, M. Scott, "Put do ljubavi" (naslov izvornika "The Road Less Travelled"), Mladinska knjiga Zagreb, 1992.
- Pribanić, Lj. (2005): Učenik oštećena sluha u redovnoj osnovnoj školi. *Napredak*, 146, 477-487.
- Sakoman, S. (1995). Zlouporaba droga u Hrvatskoj i pristupi njezinu suzbijanju. U: R. Schwebel. Reći ne nije dovoljno: kako odgajati djecu da razborito odlučuju o drogama i alkoholu. Zagreb: SysPrint, str. 13-87.
- Sakoman, S. (2005). Društvo bez droge? Zagreb: Biblioteka Studije, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Schwebel, R. (1995). Reći ne nije dovoljno: kako odgajati djecu da razborito odlučuju o drogama i alkoholu. Zagreb: SysPrint.
- Sekušak-Galešev, S. (2004): Pristup hiperaktivnom učeniku. *Školski vjesnik*, 53, 251-267.
- Sekušak-Galešev, S. (2005): Hiperaktivnost. *Dijete i društvo*, 7, 40-58.
- Težak, D., Čudina-Obradović, M. (1996). Priče o dobru, priče o zlu: Priručnik za razvijanje moralnog prosuđivanja u djece. Zagreb: Školska knjiga.
- The Medical Institute for Sexual Health (www.medinstitute.org, July 7, 2005): American Academy of Pediatrics Teen Pregnancy Policy Update (prijevod na hrvatski: www.teenstar.hr 25. travnja 2006.)
- Topalović, Zlatko, Glasnik Hrvatskog katoličkog liječničkog društva, 2003, 13 (1);73-78.
- Uzelac, M. (2005.) 111 koraka prema demokraciji i ljudskim pravima, Mali korak, Zagreb
- Verbanac, D.: O prehrani - što, kada i zašto jesti (2002) Školska knjiga, Zagreb
- Weller S., Davis K.(2005) Condom effectiveness in reducing heterosexual HIV transmission, The Cochrane Database of Systematic Reviews, Issue 1 (prijevod na hrvatski: www.teenstar.hr 25. travnja 2006.)
- Winkel, Rainer, Djeca koju je teško odgajati. Opis slučajeva iz odgojne i školske svakodnevice. Educa, Zagreb, 1996.
- World Organisation of the Ovulation Method Billings (WOOMB): Billings Ovulation Method – Knowledge that every woman ought to have (www.woomb.org April 25, 2006)
- Živković, R.: Hranom do zdravlja (2000) Medicinska naklada, Zagreb
- Žižak, A. & Jeđud, I. (2005): Agresivnost djece i mladih. *Dijete i društvo*, 7, 60-74.